

VILNIAUS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO ADMINISTRAVIMO FAKULTETAS
KIEKYBINIŲ METODŲ IR MODELIAVIMO KATEDRA

Karolina OGORODNIKOVA
Ekonominė analizė ir planavimas magistro programa

MAGISTRO DARBAS

LIETUVOS VALSTYBĖS IŠLAIDŲ STRUKTŪROS VERTINIMAS BALTIJOS
ŠALIŲ KONTEKSTE
EVALUATION OF THE STRUCTURE OF LITHUANIAN GOVERNMENT
EXPENDITURE IN THE CONTEXT OF BALTIC COUNTRIES

Leidžiama ginti _____

(parašas)

Katedros vedėjas doc. dr. Algirdas Bartkus

Magistrantas _____

(parašas)

Darbo vadovas _____

(parašas)

Prof. dr. Tomas Baležentis

Darbo įteikimo data: _____

Registracijos Nr. _____

Vilnius, 2020

TURINYS

ĮVADAS	5
1. TEORINĖS VALSTYBĖS IŠLAIDŲ VERTINIMO PRIELAIIDOS	8
1.1. Valstybės išlaidų samprata ir paskirtis	8
1.2. Valstybės išlaidų tipai	10
1.3. Valstybės išlaidas lemiantys veiksniai	14
1.4. Valstybės išlaidų vertinimo būdai ir rodikliai	16
2. LIETUVOS VALSTYBĖS IŠLAIDŲ TYRIMO BALTIJOS ŠALIŲ KONTEKSTE METODIKA	20
2.1. Tyrimo tikslas ir eiga	20
2.2. Tyrimo metodai ir rodikliai	22
3. LIETUVOS VALSTYBĖS IŠLAIDŲ TYRIMO BALTIJOS ŠALIŲ KONTEKSTE REZULTATAI	25
3.1. Baltijos valstybių išlaidų dinamikos analizė	25
3.2. Baltijos valstybių išlaidų struktūros analizė	28
3.3. Valstybės išlaidų būklę apibūdinančių rodiklių analizė Baltijos šalyse	42
3.4. Baltijos valstybių išlaidų prognozė 2019–2021 m.	53
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	57
LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	60
SUMMARY	65

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Valstybės išlaidų valdymo uždavinių ir priemonių sąveika	9
2 pav. Rahn'o kreivė	18
3 pav. Lietuvos valstybės išlaidų kitų Baltijos šalių kontekste tyrimo eiga	21
4 pav. Valstybės išlaidų dinamika Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje, mln. eurų	25
5 pav. Valstybės išlaidų dinamika pagal valdžios lygius Lietuvoje, mln. eurų	28
6 pav. Valstybės išlaidų dinamika pagal valdžios lygius Latvijoje, mln. eurų	29
7 pav. Valstybės išlaidų dinamika pagal valdžios lygius Estijoje, mln. eurų	30
8 pav. Valstybės išlaidų pagal funkcijas procentinio pasiskirstymo vidurkiai 2009–2017 m., proc.	38
9 pav. Valstybės išlaidų pasiskirstymas pagal produktyvumą Lietuvoje 2009–2017 m., proc.	40
10 pav. Valstybės išlaidų pasiskirstymas pagal produktyvumą Latvijoje 2009–2017 m., proc.	40
11 pav. Valstybės išlaidų pasiskirstymas pagal produktyvumą Estijoje 2009–2017 m., proc.	41
12 pav. Valstybės išlaidų struktūrinių pokyčių intensyvumas, proc.	43
13 pav. Gyventojų skaičiaus ir valstybės išlaidų vienam gyventojui dinamika Lietuvoje 2009–2018 m.	44
14 pav. Gyventojų skaičiaus ir valstybės išlaidų vienam gyventojui dinamika Latvijoje 2009–2018 m.	45
15 pav. Gyventojų skaičiaus ir valstybės išlaidų vienam gyventojui dinamika Estijoje 2009–2018 m.	46
16 pav. BVP, valstybės išlaidų dalies nuo BVP dinamika Lietuvoje 2009–2018 m.	47
17 pav. BVP, valstybės išlaidų dalies nuo BVP dinamika Latvijoje 2009–2018 m.	48
18 pav. BVP, valstybės išlaidų dalies nuo BVP dinamika Estijoje 2009–2018 m.	49
19 pav. Valstybės pajamų, išlaidų ir pajamų santykio dinamika Lietuvoje 2009–2018 m... ..	50
20 pav. Valstybės pajamų, išlaidų ir pajamų santykio dinamika Latvijoje 2009–2018 m. ..	51
21 pav. Valstybės pajamų, išlaidų ir pajamų santykio dinamika Estijoje 2009–2018 m.	52
22 pav. Valstybės išlaidų ir pajamų santykio vidurkiai Baltijos šalyse 2009–2018 m., proc.	52
23 pav. Valstybės išlaidų trendo prognozė Lietuvoje, mln. eurų	53
24 pav. Valstybės išlaidų trendo prognozė Latvijoje, mln. eurų	54
25 pav. Valstybės išlaidų trendo prognozė Estijoje, mln. eurų	54
26 pav. Valstybės išlaidų dalies nuo BVP prognozės Baltijos šalyse 2019–2021 m., proc..	56

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Valstybės išlaidų klasifikavimo kriterijai ir tipai	11
2 lentelė. Produktyvios ir neproduktyvios valstybės išlaidos pagal funkcijas	13
3 lentelė. Valstybės išlaidų vertinimo rodikliai	23
4 lentelė. Valstybės išlaidų sklaidos rodikliai Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje	26
5 lentelė. Valstybės išlaidų dinamikos rodikliai Lietuvoje	26
6 lentelė. Valstybės išlaidų dinamikos rodikliai Latvijoje	27
7 lentelė. Valstybės išlaidų dinamikos rodikliai Estijoje	27
8 lentelė. Valstybės išlaidų pagal valdžios lygius grandininiai absoliutūs pokyčiai ir pokyčio tempai Baltijos šalyse 2010–2018 m.	31
9 lentelė. Valstybės išlaidų pagal valdžios lygius baziniai absoliutūs pokyčiai ir pokyčio tempai Baltijos šalyse 2010–2018 m.	32
10 lentelė. Valstybės išlaidų pasiskirstymas pagal valdžios lygius Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje	32
11 lentelė. Skirtingoms funkcijoms skirtų valstybės išlaidų dinamika Lietuvoje 2009–2017 m., mln. eurų	33
12 lentelė. Valstybės išlaidų pasiskirstymas pagal funkcijas Lietuvoje 2009–2017 m., proc.	34
13 lentelė. Skirtingoms funkcijoms skirtų valstybės išlaidų dinamika Latvijoje 2009–2017 m., mln. eurų	35
14 lentelė. Valstybės išlaidų pasiskirstymas pagal funkcijas Latvijoje 2009–2017 m., proc.	36
15 lentelė. Skirtingoms funkcijoms skirtų valstybės išlaidų dinamika Estijoje 2009–2017 m., mln. eurų	36
16 lentelė. Valstybės išlaidų pasiskirstymas pagal funkcijas Estijoje 2009–2017 m., proc..	37
17 lentelė. Produktyvių ir neproduktyvių valstybės išlaidų dinamika 2009–2017 m., mln. eurų	39
18 lentelė. Valstybės išlaidų Finger-Kreinin skirtumų indeksų reikšmės, proc.	42
19 lentelė. Valstybės išlaidų Finger-Kreinin skirtumų indeksų reikšmės 2009–2018 m., proc.	42
20 lentelė. Valstybės išlaidų trendo lygtys, determinacijos koeficientai ir dydžiai Baltijos šalyse	55
21 lentelė. BVP prognozės 2019–2021 m.	55

ĮVADAS

Temos aktualumas. Valdžiai tenka svarbus vaidmuo ekonomikoje. Per savo veiklas, t.y. viešųjų paslaugų teikimą, pajamų perskirstymą, verslo ciklą koregavimą automatiniais stabilizatoriais, o taip pat per aktyvią fiskalinę politiką. Tai, kaip valdžia finansuoja savo funkcijų vykdymą (mokesčiais, skolinimusi), o taip pat išlaidų dydis, tendencijos ir funkcijos daro svaraus poveikio ekonominiams subjektams (Wahrig, Vallina, 2011). Valstybės išlaidų mastą ir svarbą patvirtina statistiniai duomenys. Kaip nurodo J. Bivainis (2005) per pastarąjį šimtmetį valstybės išlaidos pasaulio mastu padidėjo apie 4 kartus, vertinant dalimi nuo BVP. Bendras padidėjimas fiksuojamas nepaisant to, kad pastarojo ekonominio nuosmukio metu valstybės išlaidų dalis nuo BVP sumažėjo (Wahrig, Vallina, 2011). Valstybės išlaidoms sudarant svarią BVP dalį, natūralu, kad kiekvienam šalies gyventojui vienaip ar kitaip tenka susidurti su valstybės išlaidomis. Vieni susiduria gaudami stipendiją, pensiją ar kitą valstybės teikiamą finansinę paramą, kiti priešingai – mokėdami mokesčius, dar kiti – naudodamiesi už valstybės lėšas sukurtu turtu.

Analizei pasirinktos temos aktualumą atskleidžia V. Liesonis ir M. Račkauskas (2012, p. 75), nurodydami, kad „valstybės išlaidos yra labai svarbi kiekvienos šalies biudžeto, o kartu ir ekonomikos dalis, nes blogas išlaidų suformavimas ir neproduktyvus jų paskirstymas gali lemti prastą ekonominę situaciją šalyje“. Be to, sparčiai kintančioje ekonominėje aplinkoje valstybės valdžia turi taip pat sparčiai prisitaikyti prie pakitusių poreikių ir maksimizuoti ekonomikos dalyvių gerovę. Akcentuotina valstybės išlaidų svarba ne tik ekonominio pakilimo, bet ir nuosmukio metu, kuomet valstybės išlaidos pasitelkiamos ekonominių veiklų ir užimtumo skatinimui (Woodford, 2011). B. Sharma (2012) taip pat patvirtina, kad valstybės išlaidos yra vienas svarbiausių ekonominę plėtrą lemiančių veiksnių, tačiau ekonomikos plėtros mastas priklauso nuo valstybės išlaidų dydžio ir efektyvaus jų panaudojimo. Dėl šios priežasties valstybės išlaidų pažinimas ir analizė yra svarbi ekonomikos mokslo dalis.

Pastaruosius kelis dešimtmečius nagrinėti įvairūs valstybės išlaidų aspektai tiek kiekybiniu, tiek kokybiniu požiūriais. Tyrinėtos valstybės išlaidos Rumunijoje (Brandusescu, 2018), Kuveite (Ebaid, Bahari, 2019), Indonezijoje (Kurniawati, 2018; Lewis, 2018; Lewis, 2019), Ganoje (Paral, Bližkovsky, 2019), Venesueloje (Saud *et al.*, 2019), JAV (Burman, Phaup, 2012; Klein, Linnemann, 2019) ir kitose pasaulio valstybėse. Valstybės išlaidos, kaip mokslinių tyrimų objektas, sulaukė ir solidaus Lietuvos mokslininkų dėmesio. J. Bivainis (2005) atliko Lietuvos valstybės išlaidų masto ir struktūros lyginamuosius vertinimus, G. Žigienė, A. Liubimova (2010), G. Žigienė, S. Slavickaitė (2014), V. Pukelienė ir kiti (2016) vertino valstybės išlaidų struktūrą, G. Navaitis ir V. Gaidys (2014) tyrinėjo felicitarinius

valstybės išlaidų aspektus. Dalis tyrimų yra nukreipta į priklausomybių tarp valstybės išlaidų ir ekonominės plėtros nustatymą. A. Liubimova, G. Žigienė (2010), V. Liesonis ir M. Račkauskas (2012) nagrinėjo valstybės išlaidas ir jų poveikį ekonomikos augimui, vertintas valstybės išlaidų poveikis verslo produktyvumui (Sabaliauskas, Dzemydaitė, 2016). Tyrinėti ir valstybės išlaidas bei jų struktūrą lemiantys veiksniai (Lydeka, Žaliauskas, 2013). Nepaisant tokių tyrimų gausos, neretai tokių tyrimų rezultatai yra epizodiniai, tinkami tik tam tikrose situacijose ir toms situacijoms būdingų veiksnių visumai (Bivainis, 2005).

Valstybės išlaidos, kaip tyrimo objektas, yra gana sudėtingas ir dinamiškas, todėl skirtingų tyrimų rezultatai neretai prieštarauja vienas kitam, yra subjektyvūs ar per abstraktūs (Brandusescu, 2018). Z. Lydeka ir Ž. D. Žaliauskas (2013) pažymi, kad didžioji dalis tyrimų atlikti pažangių valstybių ar didelių regionų atvejais. Tokių tyrimų rezultatai gali būti nepritaikomi besivystančioms valstybėms ar regionams. Be to, dalis tyrimų skirta tik vienos konkrečios srities išlaidų vertinimui. Pasigendama kompleksinių, deducinių ar indukcinų tyrimų. Baigiamajame magistro darbe, nagrinėjant Lietuvos valstybės išlaidų struktūrą Baltijos valstybių kontekste siekiama iš dalies eliminuoti minėtas spragas.

Valstybės išlaidų vertinimą apriboja visuotinai priimtų rodiklių, metodikų, etalonų stoka. Pastebint, jog publikacijose aktualizuojami skirtingi valstybės išlaidų aspektai (struktūra, produktyvumas, poveikis ekonomikai ir kt.), nėra iki galo aišku, kokie metodai ir rodikliai būtų tinkamiausi valstybės išlaidų vertinimui. Ši spraga suponuoja poreikį atsakyti į tokius probleminius klausimus ir vertinant Lietuvos valstybės išlaidas kitų Baltijos šalių kontekste:

1. Ar Baltijos valstybėms būdingos panašios valstybės išlaidų kaitos tendencijos?
2. Ar Baltijos valstybėse, paskirstant valstybės išlaidas tarp atskirų valdžios lygių, funkcijų, esama panašumų?
3. Kokia Baltijos valstybių situacija išlaidų aspektu, vertinant šias išlaidas pagal indeksus ir santykinius rodiklius?

Darbo tikslas – išanalizuoti Lietuvos valstybės išlaidų struktūrą Baltijos šalių kontekste.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti valstybės išlaidų sampratą, tipus ir veiksnius.
2. Išnagrinėti valstybės išlaidų vertinimo būdus ir rodiklius.
3. Atlikti Baltijos šalių valstybės išlaidų dinamikos ir struktūros analizę.
4. Įvertinti Baltijos šalių valstybės išlaidas pagal indeksus ir santykinius rodiklius.
5. Parengti Baltijos šalių valstybės išlaidų prognozes.

Tyrimo objektas – Lietuvos valstybės išlaidų struktūra Baltijos šalių kontekste.

Tyrimo metodai. Numatytų uždavinių įgyvendinimui taikyti mokslinės literatūros analizės, lyginamosios analizės, loginės analizės, statistinės analizės, statistinio prognozavimo metodai.

Darbo struktūra. Baigiamąjį darbą sudaro įvadas, dėstomoji dalis, išvados ir rekomendacijos, literatūra. Dėstomoji dalis sudaryta iš trijų skyrių. Pirmajame skyriuje atskleista valstybės išlaidų samprata ir paskirtis, išnagrinėti valstybės išlaidų tipai, valstybės išlaidas lemiantys veiksniai, vertinimo būdai ir rodikliai. Antrajame skyriuje pristatytas tyrimo tikslas ir eiga, parinkti ir pagrįsti tyrimo metodai, rodikliai. Trečiasis skyrius skirtas Baltijos valstybių išlaidų dinaminei, struktūrinei, rodiklių analizei ir prognozių parengimui.

Tikimasi, kad Lietuvos valstybės išlaidų struktūros vertinimas Baltijos valstybių kontekste taps orientyru tobulinant valdymą viešajame sektoriuje, planuojant valstybės fiskalinės darnos rodiklius, inicijuojant ir realizuojant reformas nacionalinio biudžeto srityje. Tyrimo duomenys gali būti naudingi ir ieškant argumentų dėl mokesčių reformų.

1. TEORINĖS VALSTYBĖS IŠLAIDŲ VERTINIMO PRIELAIDOS

1.1. Valstybės išlaidų samprata ir paskirtis

Šis darbo poskyris skirtas valstybės išlaidų sampratos atskleidimui. Išnagrinėjus sampratą, analizuojama ir šių išlaidų paskirtis.

Kiekviena valstybė siekia savo šalies gyventojų gerovės, pakankamos valstybės teikiamų paslaugų kokybės ir kiekio, subalansuoto biudžeto, valstybės skolos mažinimo, neperleidžiant dabartinio vartojimo sąnaudų ateities kartoms. Gerą ekonominę situaciją šalyje nusako ne tik aukšti ekonominiai rodikliai, bet ir tinkamas valstybės teikiamų paslaugų paskirstymas, užtikrinimas. Gerą ekonominę situaciją šalyje gyventojai pajaučia per valstybės teikiamas paslaugas (Liesonis, Račkauskas, 2012).

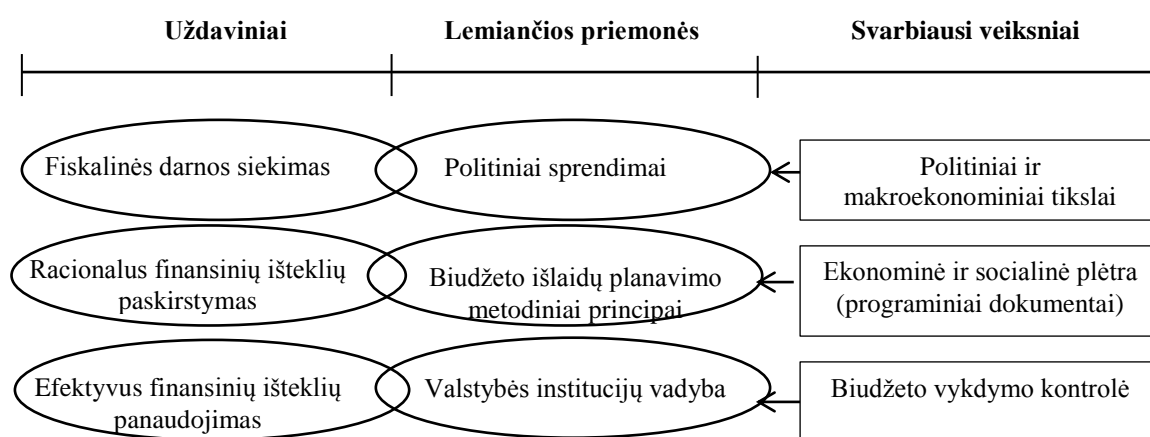
Valstybės išlaidos atsirado dar senovės laikais, kai valstybei reikėjo finansuoti kariuomenę. Tai reiškė, kad dalis valstybės pajamų turi būti skiriama šalies gynybai, ne tik vadovų poreikių tenkinimui. Žymiai vėliau vadovai ėmė rūpintis ir kitais valstybės sektoriais. Atsiradus įstatymams, formuojantis žmonių teisėms, jų apsaugai, iškilo socialinių išlaidų poreikis. Plečiantis ekonomikai, kito ir požiūris į valstybės išlaidas. Išlaidų paskirtį, reikšmę ir poreikį nevienodai traktavo skirtingi ekonomikos mokslo korifėjai. Pavyzdžiui, A. Smith teigė, kad valdžios kišimasis į ekonomikos reguliavimą yra nereikalingas, tikėtasi, kad veikiant rinkos jėgoms ekonomika plėtosis savaime. Anglų ekonomistas D. M. Keinsas pasisakė už reguliuojamos ekonomikos modelį, pagal kurį ekonomikos plėtrai būtinas valstybės išlaidų didinimas ir mokesčių mažinimas. Ilgainiui valstybės išlaidos tapo surinktų pajamų teisingo paskirstymo priemone (Račkauskas, Liesonis, 2014).

Pagal požiūrį į valstybės išlaidas šiuolaikiniai mokslininkai gali būti klasifikuojami į dvi stovyklas. Liberaliosios ekonomikos atstovai siekia mažinti valstybės kišimąsi į visuomenės gyvenimą, ypač pasitelkiant perskirstomąją funkciją, kuri realizuojama per valstybės išlaidas. Socialdemokratinės pakraipos atstovai siekia didesnės valstybės įtakos visuomenės ekonominiam ir socialiniam gyvenimui, o vienas iš lemiamą reikšmę turinčių svertų yra valstybės išlaidos. Skirtingais laikmečiais šių požiūrių įtaka atskirose pasaulio valstybėse, santykis, balansas kito (Bivainis, 2005).

Valstybės išlaidos – tai išlaidos, reikalingos valstybės, visuomenės ir ekonomikos funkcionavimui (Chinweoke *et al.*, 2014). Valstybės išlaidas plačiąja prasme Z. Lydeka ir Ž. D. Žaliauskas (2013, p. 15) siūlo apibrėžti kaip „pinigų sumą, kurią vyriausybė išleidžia per tam tikrą laikotarpį“. L. Garšvienė (2015) valstybės išlaidas apibūdina kaip valstybės

pirkimus ir įvairius mokėjimus, kuriems keliamas svarbiausių visuomenės poreikių užtikrinimo ir valstybės funkcijų vykdymo tikslas. Investuotojai valstybės išlaidas aiškina kaip vartojimą. Drauge su privačių namų ūkių vartojimu ir verslo vartojimo toks vartojimas sudaro bendrąją valstybės paklausą. Tokiu atveju produkto vartotoju tampa ne tam tikras asmuo, o visuomenė ar jos dalis, mokanti mokesčius. Valstybės išlaidos susidaro dėl „dėl tarpinio vartojimo, darbuotojų kompensacijų, mokamų subsidijų, socialinių išmokų, kitų transferinių mokėjimų susijusių su socialinėmis problemomis, kitų einamųjų pavedimų, kapitalo mokėjimų, įvairių finansinių koregavimų, pensijų fondų, bendrojo finansinio ir nefinansinio kapitalo palaikymo“ (Lydeka, Žaliauskas, 2013, p. 15). A. Liubimova ir G. Žigienė (2010, p. 55) valstybės išlaidas apibūdina gana filosofškai – kaip teigiamų ir neigiamų poveikių derinimo procesą, kompromiso radimą.

Valstybės išlaidos „yra reikalingos, nes jos ne tik atlieka skatinamąją funkciją, padeda spręsti socialines problemas, bet ir įtakoja šalies ekonominį augimą“ (Liesonis, Račkauskas, 2012, p. 77). Anot V. Pukelienės ir kitų (2016), valstybės išlaidos yra tiesiogiai susijusios tiek su ekonominėmis, tiek su socialinėmis, politinėmis valstybės funkcijomis. Valstybės išlaidos yra skirtos svarbiausių visuomenės poreikių tenkinimui. Tai atspindi ir valstybės išlaidų tikslą. Pagrindiniu valstybės išlaidų tikslu G. Žigienė ir S. Slavickaitė (2014, p. 15) įvardija siekį „patenkinti svarbiausius visuomenės poreikius, todėl valstybės išlaidos yra tiesiogiai susijusios su valstybės funkcijomis ekonomine, socialine, politine prasme“. Tikslas detalizuojamas smulkesnio lygmens uždaviniais. Valstybės išlaidų valdymo uždavinių sąveiką ir priemones iliustruoja 1 paveikslas.

1 pav. Valstybės išlaidų valdymo uždavinių ir priemonių sąveika

(Bivainis, Butkevičius, 2002, p. 22)

Kaip pažymi J. Bivainis ir A. Butkevičius (2002), valstybės išlaidų valdymu siekiama tokių kompleksinių uždavinių: fiskalinės darnos, racionalaus finansinių išteklių paskirstymo, efektyvaus finansinių išteklių panaudojimo. Svarbi šių uždavinių siekimo planavimo, organizavimo ir įgyvendinimo priemonė yra valstybės biudžetas. Minėtieji valstybės išlaidų valdymo uždaviniai yra susiję tarpusavyje. Stingant fiskalinio valdymo, bus sudėtinga pagrįstai nustatyti strateginius tikslus. Be strateginių tikslų racionalus ribotų išteklių paskirstymas netenka prasmės. O paskirstymas, kaip planinis orientyras, prideda svorio, diskutuojant apie efektyvų išteklių panaudojimą. Fiskalinio valdymo tikslai taip pat negali būti pasiekti be kitų dviejų uždavinių (Bivainis, Butkevičius, 2002).

Išnagrinėjus valstybės išlaidų tikslus, uždavinius ir jų įgyvendinimui skirtas priemones, galima teigti, kad valstybės išlaidos – itin svarbus ir atsakomybei imlus valstybės fiskalinės politikos elementas. Valstybės išlaidos – tai viena pagrindinių valstybės gyvavimo dedamųjų, būtina valstybės funkcionavimo ir konstitucinių teisių šalies gyventojams užtikrinimo sąlyga.

1.2. Valstybės išlaidų tipai

Valstybės išlaidos gali būti įvairiai klasifikuojamos. Skirtingi klasifikacijos kriterijai sudaro prielaidas plačios valstybės išlaidų tipų įvairovės išskyrimui.

Kaip pažymi L. Garšvienė (2015), aptarus valstybės išlaidų klasifikavimo būdus, svarbu tinkamai parinkti išlaidų struktūrą gilesnei analizei. Priešingu atveju galimi prieštaravimai su tyrimo koncepcija, gali būti sudėtinga atspindėti realius problemas rezultatus.

Tiksli valstybės išlaidų tipologija priklauso nuo pasirinktų klasifikavimo kriterijų. (žr. 1 lent.). Šie kriterijai – tai valdžios lygis, valstybės funkcijos, socialumas, ekonominė paskirtis, ekonominis pobūdis.

Pagal valdymo lygius, valstybės išlaidas galima klasifikuoti į centrinės valdžios išlaidas ir vietos valdžios išlaidas. Valstybės išlaidos gali būti klasifikuojamos ir pagal funkcijas, kurių vykdymui išlaidos skirtos. Tokiu atveju klasifikacija tampa žymiai platesnė. Valstybės išlaidų analizė pagal funkcijas yra plačiai paplitusi. Pagal šią klasifikaciją visos išlaidos yra klasifikuojamos į sektorius pagal konkrečią jų atliekamą funkciją. Siekiant užtikrinti palyginamumo galimybes tarp atskirų valstybių, tikslinga būtų remtis vieninga, ES naudojama ir priimtina, klasifikacija.

Nagrinėjant išlaidas **pagal valstybės funkcijas**, išlaidos klasifikuojamos į tokias grupes: bendrų valstybės paslaugų teikimo išlaidos, gynybos išlaidos, viešosios tvarkos ir visuomeninės apsaugos išlaidos, išlaidos ekonomikai, išlaidos aplinkos apsaugai, išlaidos

būstui ir komunaliniam ūkiui, išlaidos sveikatos apsaugai, išlaidos poilsiui, kultūrai ir religijai, išlaidos švietimui, išlaidos socialinei apsaugai. Kaip pažymi Z. Lydeka ir Ž. D. Žaliauskas (2013, p. 16), „valstybės politikos formuotojams toks vartojimo skirstymas bei atskirų grupių (ir šių grupių savybių) pažinimas yra svarbūs praktiniu požiūriu. Remiantis tokiu skirstymu ir šių grupių analizėmis, yra formuojama valstybės fiskalinė ir monetarinė politika“.

1 lentelė. **Valstybės išlaidų klasifikavimo kriterijai ir tipai** (sudaryta autorės, remiantis Guogis, 2004; Mačiulaitytė, 2007; Butkutė, Frolova, 2010; Liesonis, Račkauskas, 2012; Lydeka, Žaliauskas, 2013; Račkauskas, Liesonis, 2014; Garšvienė, 2015; Kurniawati, 2018; Lewis, 2018; Eurostat, 2019; Wang, Tao, 2019)

Klasifikavimo kriterijai	Išlaidų tipai	Atstovai
Valdžios lygiai	Centrinės valdžios išlaidos, vietos valdžios išlaidos	E. Mačiulaitytė (2007), S. Kurniawati (2018), B. D. Lewis (2018), Eurostat (2019), M. Wang, C. Tao (2019)
Valstybės funkcijos	Bendrų valstybės paslaugų teikimo išlaidos, gynybos išlaidos, viešosios tvarkos ir visuomeninės apsaugos išlaidos, išlaidos ekonomikai, išlaidos aplinkos apsaugai, išlaidos būstui ir komunaliniam ūkiui, išlaidos sveikatos apsaugai, išlaidos poilsiui, kultūrai ir religijai, išlaidos švietimui, išlaidos socialinei apsaugai	E. Mačiulaitytė (2007), D. Butkutė, R. Frolova (2010), V. Liesonis, M. Račkauskas (2012), Z. Lydeka, Ž. D. Žaliauskas (2013), L. Garšvienė (2015), Eurostat (2019)
Socialumas	Socialinės išlaidos, nesocialinės išlaidos	A. Guogis (2004), V. Liesonis, M. Račkauskas (2012), M. Račkauskas, V. Liesonis (2014)
Ekonominė paskirtis	Darbuotojų darbo užmokestis, išlaidos socialinei paramai, skolos tvarkymo išlaidos, subsidijos	D. Butkutė, R. Frolova (2010), V. Liesonis, M. Račkauskas (2012), L. Garšvienė (2015)
Ekonominis pobūdis	Einamosios, kapitalo, atlygintinos, neatlygintinos	E. Mačiulaitytė (2007)

Išskirtinio dėmesio mokslinėje literatūroje susilaukė *išlaidos švietimui* ir *išlaidos sveikatos apsaugai*. Išlaidos švietimo sektoriui skatina žinių įsisavinimą, tobulėjimą. Šios išlaidos besimokantiejiems, kurie ateityje kurs šalies BVP, atitenka per švietimo sektoriaus įstaigų paslaugas. Švietimo išlaidos nukreipiamos ir į švietimo sektoriaus darbuotojų kvalifikacijos kėlimą (Liesonis, Račkauskas, 2012). Kaip pažymi J. Sabaliauskas ir G. Dzemydaitė (2016), švietimas ir jo kokybė turi svaraus poveikio gyventojų gerovei,

produktyvumui, ekonominei plėtrai. Išlaidos švietimui didina žmogiškąjį kapitalą ir lemia ekonomikos stiprėjimą ilguoju laikotarpiu (Dao, 2012). Žmogiškąjį kapitalą S. O. Oluwatobi ir I. O. Ogunrinola (2011) įvardija kaip tarptautiniu mastu pripažintą valstybės gerovę lemiantį veiksni. S. A. Churchill ir kiti (2017) taip pat akcentuoja išlaidų švietimui svarbą. Anot autorių, labiau išsilavinusi darbo jėga yra produktyvesnė. Būtent dėl to švietimo išlaidos yra tokios svarbios. Sveikatos apsaugos išlaidos nukreipiamos naujos įrangos įsigijimui, tyrimų atlikimui, ligų diagnozavimui, gydymo būdų parinkimui. Abi minėtos išlaidų grupės laikomos labai nelanksčiomis. Jos minimaliai reaguoja, kai valstybė mažina išlaidas. Tiek švietimą, tiek sveikatos apsaugą valstybė finansuoti privalo, nes jos yra esminės ir labai jautriai reaguoja į finansavimo stygių. Stingant finansavimo šioms dviem sritims, šalies gyventojams nebus užtikrinta kokybiškos sveikatos priežiūros ir švietimo paslaugos. Dėl to pakeitimus sveikatos apsaugos ir švietimo sektoriuje siekiama atlikti ne finansavimo mažinimu, o reformomis, kuomet atskiros sveikatos apsaugos ar švietimo įstaigos yra apjungiamos, tokiu būdu tikintis sumažinti administracines išlaidas (Liesonis, Račkauskas, 2012).

Išlaidos gynybai, viešajai tvarkai ir visuomeninei apsaugai lemia šalies karių, pareigūnų, palaikančių viešąją tvarką, veiklą ir tobulėjimą. Šios išlaidos nepasižymi lankstumu, tačiau jos yra jautresnės manipuliacijoms nei išlaidos sveikatos apsaugai ar švietimui. Atkreiptinas dėmesys, kad didesnis BVP yra sukuriamas saugesnėje visuomenėje, o „šalies gynybos palaikymas parodo stabilumą šalyje ir nuolatinį pasirengimą užtikrinti visuomenės saugumą“ (Liesonis, Račkauskas, 2012, p. 76). Esant efektyviam viešosios tvarkos palaikymui galima tikėtis papildomų pajamų į biudžetą.

Išlaidos aplinkos apsaugai skatina alternatyvių energijos šaltinių naudojimą, gamtos taršos mažinimą. Pasitelkiant naujesnę įrangą ir metodus, efektyviau ir švariau kuriama didesnė ekonominė nauda. Situacijos aplinkosaugos sektoriuje gerėjimas yra susijęs su produktyvumo didėjimu ir BVP augimu. Ši išlaidų grupė gana lanksti. Nuosmukiui vienais metais finansuoti, vyriausybė gali priimti sprendimą dėl tam tikrų projektų nefinansavimo, numatant jų atidėjimą (Liesonis, Račkauskas, 2012).

Išlaidos ekonomikai apima komunikacijas ir ryšius, transporto sektorių, mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą. Labiausiai prie ekonomikos skatinimo prisideda moksliniai tyrimai, nukreipti į alternatyvius, efektyvius, naujus, aplinkai draugiškus išradimus (Liesonis, Račkauskas, 2012).

Pagal valstybės funkcijas išlaidos gali būti produktyvios arba neproduktyvios (Irmen, Kuehnel, 2009; Liubimova, Žigienė, 2011; Liesonis, Račkauskas, 2012; Račkauskas,

Liesonis, 2012; Dudzevičiūtė, Giedraitytė, 2019). Išlaidų priskyrimas pagal produktyvumą atsispindi 2 lentelėje.

2 lentelė. **Produktyvios ir neproduktyvios valstybės išlaidos pagal funkcijas** (Liubimova, Žigienė, 2011)

Valstybės išlaidų elementas		Produktyvios išlaidos	Neproduktyvios išlaidos
Ekonomika	Ekonomika	+	
	Būstas ir komunalinis ūkis	+	
Socialinė sfera	Švietimas	+	
	Sveikatos apsauga	+	
	Socialinė apsauga		+
	Poilsis, kultūra ir religija		+
Kitos valstybės funkcijos	Bendros valstybės funkcijos		+
	Gynyba	+	
	Viešoji tvarka ir visuomeninė apsauga	+	
	Aplinkos apsauga	+	

Kaip nurodo V. Liesonis ir M. Račkauskas (2012), produktyvioms išlaidoms priskiriamos šių sričių išlaidos: gynybos, viešosios tvarkos ir visuomenės apsaugos, ekonomikos, aplinkos apsaugos, būsto ir komunalinio ūkio, sveikatos apsaugos, švietimo. Produktyvios išlaidos yra skirtos investicijoms, jos skatina ekonomikos plėtrą, todėl jų poveikis laikomas išliekamuju. Šios išlaidos sudaro prielaidas valstybės vystymuisi, žinių, technologijų plėtrai, ekonominiam vystymuisi. A. Liubimovos ir G. Žigienės (2010, p. 53) teigimu, „keičiant valstybės išlaidų struktūrą, didesnę finansinių išteklių dalį skiriant produktyvioms išlaidoms, galima pasiekti spartesnio ekonominio augimo“, tačiau tai galioja tik tuomet, kai valstybės išlaidos yra tinkamai valdomos. Neproduktyviomis laikomos išlaidos bendrų valstybės paslaugų teikimui, išlaidos poilsiui, kultūrai ir religijai, išlaidos socialinei apsaugai. Neproduktyvios išlaidos yra nukreiptos į vienkartinės naudos gavimą, jos skirtos vartojimui. Dėl šios priežasties neproduktyvios išlaidos neturi išliekamosios vertės, jos stabdo ekonomikos augimą. Jei valstybėje didesnė išlaidų dalis yra produktyvios išlaidos, tuomet galima teigti, kad ši valstybė gerai tvarko ir skirsto išlaidas, kurdama ekonominę vertę ir siekdama ekonominės plėtros (Liesonis, Račkauskas, 2012).

Galima valstybės išlaidų klasifikacija ir į socialines bei nesocialines pagal **socialumo kriterijų**. Socialiės išlaidos – tai „viena pagrindinių valstybės išlaidų sričių, kurias valdant yra teikiama tiesioginė nauda žmogui. Įvairios išmokos nėra papildomai apmokestinamos ir nėra perskirstomos per kitas netiesioginę naudą teikiančias institucijas“ (Račkauskas,

Liesonis, 2014, p. 222). Anot V. Liesonio ir M. Račkausko (2012, p. 76), „dalis socialinių išlaidų gali būti produktyvios – dalis ne, todėl tikslingiau išlaidas skirstyti pagal jų produktyvumą“.

Išlaidos klasifikuojamos ir pagal **ekonominę paskirtį**. Remiantis šiuo kriterijumi, išlaidos gali būti tokios: darbuotojų darbo užmokestis, subsidijos, išlaidos socialinei paramai, išlaidos skolos tvarkymui. Ekonominiu požiūriu išlaidos gali būti skirstomos ir į paprastasias ir nepaprastasias. Paprastosios išlaidos apibūdinamos kaip išlaidos, sietinos su biudžetinių institucijų programų vykdymu ir funkcionavimu, kuomet šių institucijų ilgalaikio turto vertė nėra didinama. Paprastosios išlaidos apima socialinio draudimo įmokas, darbo užmokestį, kitas išlaidas prekių ir paslaugų įsigijimui, subsidijas, skolų palūkanas, kitas pervedamas lėšas. Nepaprastosios išlaidos apibūdinamos kaip išlaidos, skirtos materialiojo ir nematerialiojo turto įsigijimui, investicinių programų įgyvendinimui. Nepaprastosios išlaidos susideda iš strateginių ir neliečiamųjų atsargų sudarymo, pagrindinio kapitalo įsigijimo išlaidų, nematerialaus turto ir žemės įsigijimo išlaidų. Be paprastųjų ir nepaprastųjų išlaidų egzistuoja ir dar viena išlaidų grupė – tai paskolos, liekančios atėmus gražintas lėšas. Paminėtina ir kapitalinių išlaidų grupė. Šios išlaidos apima valstybės investicinius projektus, kurie palaiko ir papildo rinkų veiklą (Garšvienė, 2015).

Valstybės išlaidos gali būti klasifikuojamos ir pagal **ekonominį pobūdį**. Pagal šį kriterijų, anot E. Mačiulaitytės (2007), išlaidos gali būti einamosios, kapitalo, atlygintinos, neatlygintinos.

Apibendrinant valstybės išlaidų klasifikacijos analizę, galima teigti, kad valstybės išlaidos gali būti klasifikuojamos pagal valdžios lygius, valstybės funkcijas, socialumą, ekonominę paskirtį ir ekonominį pobūdį. Analizuojant valstybės išlaidas, nebūtina apsiriboti viena konkrečia išlaidų klasifikacija, galima vadovautis mišriu požiūriu, pagal kurį išlaidų klasifikavimas atliekamas pagal kelis kriterijus. Pasirinkus mišrią valstybės išlaidų klasifikaciją, galima nuodugnesnė valstybės lėšų panaudojimo analizė. Išanalizavus valstybės išlaidų klasifikavimo galimybes, toliau šiame darbe nagrinėjami valstybės išlaidas lemiantys veiksniai.

1.3. Valstybės išlaidas lemiantys veiksniai

Valstybės išlaidas lemia plati veiksnių įvairovė. Valstybės išlaidas lemiantys veiksniai gali būti įvairios kilmės, prigimties, pobūdžio.

N. Brandusescu (2018) nurodo, kad didelės reikšmės valstybės išlaidoms turi **ekonominė plėtra, viešosios investicijos ir korupcija**. Pastarasis veiksnys yra susijęs ir su

ekonomine plėtra. Bendroji korupcija daro įtaką ekonominei plėtrai įvairiais būdais, o vienas iš būdų – valstybės išlaidų korekcija. Korupcijos, kaip valstybės išlaidas lemiančio veiksnio, svarbą akcentuoja ir S. Y. Wu ir kiti (2010). Autoriai netgi rekomenduoja analizuojant valstybės išlaidas skirtingose šalyse klasifikuoti jas pagal žemą ir aukštą korupcijos lygius.

Politinės institucijos ir valdžios prioritetai – dar vienas svarbus veiksnys. Pavyzdžiui, nuo valdžios prioritetų priklauso, ar valstybė bus linkusi daugiau lėšų skirti gynybos ar švietimo funkcijų vykdymui (Brandusescu, 2018). V. Liesonis ir M. Račkauskas (2012) taip pat atkreipia dėmesį į politinius veiksnius. Anot autorių, valstybės išlaidos labai priklauso nuo „politinės jėgos, kuri atsižvelgdama į ekonominę situaciją, priima arba palankius sau, arba palankius šaliai, bet mažiau palankius visuomenei sprendimus“ (Liesonis, Račkauskas, 2012, p. 78). G. Žigienė ir S. Slavickaitė (2014) išskirtinę politinių partijų svarbą paaiškina tuo, kad valstybės išlaidų struktūra yra numatoma pagal partijų vertybes ir ideologinius įsitikinimus. Kairiosios pakraipos politinės partijos yra linkusios pasisakyti už didesnes valstybės išlaidas. Pirmenybę jos teikia nedarbo lygio mažinimui, efektyviam pajamų perskirstymui. Dešiniojos partijos akcentą kreipia į mažesnius mokesčius, mažesnes valstybės išlaidas ir žemesnę infliaciją (Žigienė, Slavickaitė, 2014). Politiniai interesai ir jų vaidmuo paskirstant valstybės išlaidas sukelia daug diskusijų. Kaip pažymi M. Račkauskas ir V. Liesonis (2014), idealizuojant politiką ir jos skaidrumą, galima teigtis ir tikėtis, kad valstybės išlaidos atskiriems sektoriams yra paskirstomos skaidriai, tačiau net paviršutiniška faktų ir spaudos pranešimų analizė parodytų, kad atskirų politinių partijų programos teikia prioritetus tam tikroms sferoms, o manipuliuojant jomis valdoma visuomenė, jos pomėgiai, nuomonė.

N. Brandusescu (2018) atkreipia dėmesį ir į **emigravusių šalies gyventojų mokėjimų** įtaką valstybės išlaidoms. Autorius nagrinėjo Rumunijos atvejį, tad gali būti, kad kai kurie veiksniai nebūtų tokie svarbūs kitos šalies atveju.

Svarbus ir **infliacijos** veiksnys. Padidėjus infliacijai, mažėja tiek namų ūkių, tiek valstybės išlaidos. Kuomet infliacija yra aukšta, produktyvių išlaidų dalis didėja, tačiau neigiamai veikia produktyvių išlaidų teikiamos naudos vertę (Liesonis, Račkauskas, 2012).

Valstybės išlaidų dydį lemia ir šalies **viešasis sektorius**. Kaip pažymi A. Liubimova ir G. Žigienė (2010, p. 55), „didesnio viešojo sektoriaus šalininkai teigia, kad valstybinės programos teikia tokias vertingas viešąsias gėrybes kaip švietimas ir infrastruktūra. Mažesnio viešojo sektoriaus gynėjai teigia, kad didesnė valstybės išlaidų dalis BVP kenkia ekonominiam augimui, nes valstybė perkelia papildomus išteklius iš efektyvaus (privataus) ekonomikos sektoriaus į viešąjį sektorių, kuris šiuos išteklius panaudoja ne taip efektyviai“.

B. D. Lewis (2019) akcentuoja **teisinio reglamentavimo** įtaką valstybės išlaidoms. Autorius, atlikęs empirinį tyrimą Indonezijos atveju, nustatė, kad teisinio reglamentavimo mastas yra atvirkštiniais ryšiais susijęs su vietos valdžios išlaidomis ir kapitaliniais įdėjimais.

Z. Lydeka ir Ž. D. Žaliauskas (2013, p. 20), atlikę mokslinės literatūros analizę, empiriniam tyrimui pasirinko tokius veiksnius, galimai lemiančius valstybės išlaidas: „BVP (ekonomikos dydis), pajamos (surenkamų mokesčių suma), kainos (VKI ir GKI indeksų vidurkis), populiacija, tankumas, amžiaus struktūra (iki 35 metų gyventojų santykis su gyventojais virš 36 metų), ekonomikos atvirumas (einamojo laikotarpio eksporto ir importo vidurkis) ir skola“. Autorių atliktų tyrimų rezultatai parodė, kad valstybės pajamos daro stipriausio poveikio poilsio, kultūros ir religijos valstybės valdžios išlaidoms. Nustatyta, kad kainos, valstybės pajamos, populiacija, populiacijos tankumas, amžiaus struktūra, institucinis faktorius, pajamų nelygybė, nedarbo lygis daro svariausios įtakos valstybės išlaidų struktūrai (Lydeka, Žaliauskas, 2013).

Išnagrinėjus valstybės išlaidas lemiančius veiksnius, galima teigti, kad įtakos valstybės išlaidoms turi tiek pavieniai veiksniai, tiek jų rinkiniai. Paminėtina svari šių veiksnių įtaka: ekonominės situacijos, viešųjų investicijų, korupcijos, politinių institucijų, valdžios prioritetų, emigravusių šalies gyventojų mokėjimų, infliacijos, viešojo sektoriaus, teisinio reglamentavimo ir kitų veiksnių įtaka.

1.4. Valstybės išlaidų vertinimo būdai ir rodikliai

Valstybės išlaidų vertinimui mokslinėje literatūroje siūlomi įvairūs būdai, metodai, modeliai, rodikliai. Atlikus mokslinės literatūros analizę, išsikristalizavo trys valstybės išlaidų vertinimo kryptys: dinaminė analizė, struktūrinė analizė ir rodiklių analizė. Būtent minėtos trys kryptys ir nagrinėjamos šiame poskyryje.

Dinaminė analizė. K. Yuxiang, Z. Chen (2010), Z. Lydeka, Ž. D. Žaliauskas (2013), atlikdami dinaminę analizę skaičiavo metinius pokyčių tempus, o taip pat nagrinėjo pokyčius lėmusias priežastis. Nustačius išlaidų didėjimą, pagal tradicinį ekonomistų požiūrį, didėja rizika, kad dalis išteklių bus panaudota neracionaliai (Liubimova, Žigienė, 2010). Atliekant dinaminę analizę, tikslinga ne tik apskaičiuoti ir aptarti valstybės išlaidų pokyčius, bet ir išvelgti šiuos pokyčius lėmusias priežastis, galimai įtakos padariusius veiksnius, galimus poveikius ateityje. K. Yuxiang ir Z. Chen (2010) rekomenduoja valstybės išlaidų dinamiką sieti su pagrindinio ekonominę situaciją šalyje parodančio rodiklio – BVP – pokyčiais. A. Hussain ir kitų (2009) požiūriu, valstybės išlaidų padidėjimas yra susijęs su palūkanų normos

padidėjimu, o tai skatina privačių investicijų paskirstymą. Kita vertus, keinsistų požiūriu, valstybės išlaidų padidėjimas gerina infrastruktūros, sveikatos priežiūros, švietimo būklę, o taip pat skatina privačiąsias investicijas.

Struktūrinė analizė. Z. Lydeka ir Ž. D. Žaliauskas (2013), N. Brandusescu (2018), G. Dudzevičiūtė, V. Giedraitytė (2019) rekomenduoja pagrindinį vaidmenį valstybės išlaidų analizėje skirti struktūros įvertinimui. Struktūrinė analizė svarbi, kadangi ji parodo, kokia dalis išlaidų tam tikru momentu yra skiriama atskirų valstybės funkcijų vykdymui. Struktūrinei analizei gali būti pasitelkiami bet kuris vienas valstybės išlaidų klasifikavimo kriterijus ar jų rinkinys.

Atliekant struktūrinę analizę, visas valstybės išlaidas galima klasifikuoti į produktyvias ir neproduktyvias (Liesonis, Račkauskas, 2012). Kaip nurodo V. Liesonis ir M. Račkauskas (2012), produktyvioms išlaidoms priskiriamos šių sričių išlaidos: gynybos, viešosios tvarkos, ekonomikos, aplinkos apsaugos, būsto ir komunalinio ūkio, sveikatos apsaugos, švietimo. Likusių funkcijų įgyvendinimui skirtos išlaidos (bendrų valstybės paslaugų teikimui, išlaidos poilsiui, kultūrai ir religijai, išlaidos socialinei apsaugai) laikomos neproduktyviomis. Kuomet produktyvių išlaidų dalis yra didesnė nei neproduktyvių, vertinama, jog šalis geba gerai tvarkyti ir skirstyti išlaidas, kurdama ekonominę vertę ir siekdama ekonominės plėtros (Liesonis, Račkauskas, 2012).

Rodiklių analizė. Atliekant valstybės išlaidų būklę atspindinčių rodiklių analizę, skaičiuojami indeksai ir santykiniai rodikliai. G. Dudzevičiūtė ir V. Giedraitytė (2019) rekomenduoja apskaičiuoti struktūrinių pokyčių intensyvumo rodiklį. Šis rodiklis skaičiuojamas taip:

$$SPI = \sqrt{\sum_{i=1}^r (g_{i1} - g_{i0})^2} \quad (1);$$

čia: r – tam tikros funkcijos įgyvendinimui skirtos valstybės išlaidos, g_{i1} , g_{i0} – tam tikros funkcijos įgyvendinimui skirtų valstybės išlaidų dalis nuo visų išlaidų 0-iniais ir 1-aisiais metais.

Struktūrinių pokyčių intensyvumo rodiklis parodo tam tikro laikotarpio pokyčius. Aukštesnė rodiklio reikšmė reiškia intensyvesnius valstybės išlaidų struktūrinius pokyčius. Atliekant valstybės išlaidų analizę, M. T. Balaguer-Coll, D. Prior (2011), G. Buturac ir kiti (2011), G. Dudzevičiūtė, V. Giedraitytė (2019) rekomenduoja apskaičiuoti ir Finger-Kreinin skirtumą indeksą. Šis indeksas apskaičiuojamas taip:

$$D = \frac{1}{2} \sum_{i=1}^n |a_i - b_i| \quad (2);$$

čia: a_i ir b_i – tam tikro tipo valstybės išlaidų dalis skirtingų valstybių struktūroje (Finger, Kreinin, 1979).

Finger-Kreinin skirtumų indekso reikšmių intervalas – nuo 0 iki 1. Artimesnė 0 reikšmė rodo panašumą, o artimesnė 1 – skirtumus (Finger, Kreinin, 1979).

Kitas svarbus situaciją valstybės išlaidų aspektu parodantis rodiklis – valstybės išlaidos vienam gyventojui (Narayan, 2005; Pukelienė *ir kt.*, 2016; Pitas *et al.*, 2018; Ebaid, Bahari, 2019; Malička, 2019):

$$VI (1 \text{ gyv.}) = \frac{\text{Valstybės išlaidos}}{\text{Gyventojų sk.}} (3).$$

Valstybės išlaidas, tenkančias vienam šalies gyventojui, naudinga apskaičiuoti tuomet, kai siekiama palyginti situaciją tarp tam tikrų valstybių.

J. Bivainis (2005), P. K. Narayan (2005), K. Yuxiang ir Z. Chen (2010), S. Y. Wu ir kiti (2010), L. Garšvienė (2015), N. Brandusescu (2018), B. T. Mazorodze (2018), G. Dudzevičiūtė, V. Giedraitytė (2019) rekomenduoja apskaičiuoti valstybės išlaidų dalies nuo BVP rodiklį:

$$VI \text{ dalis nuo BVP} = \frac{\text{Valstybės išlaidos}}{BVP} \times 100 (4).$$

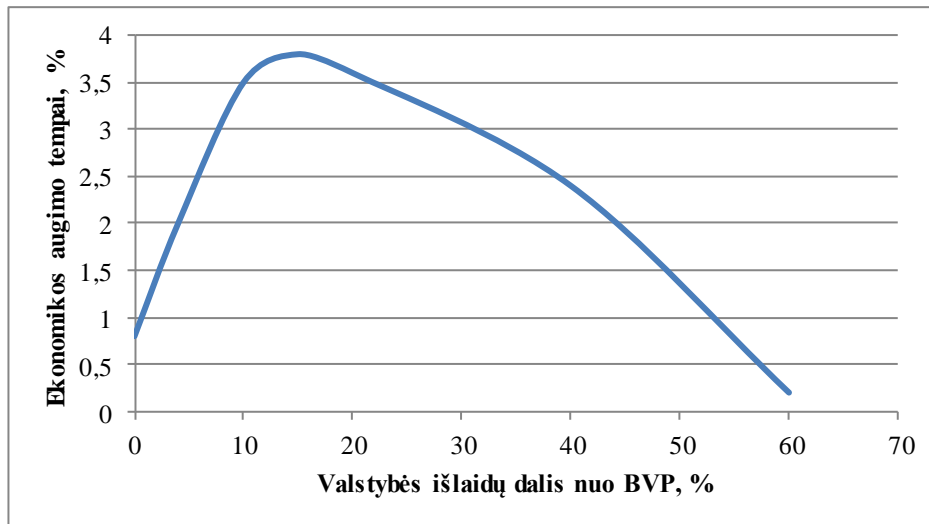
Rodiklis parodo valstybės surenkamų pajamų pakankamumą. Artimesnė 100 rodiklio reikšmė rodo didesnę valstybės pajėgumą finansuoti poreikius. Anot A. Liubimovos ir G. Žigienės (2010, p. 55), „tam tikromis aplinkybėmis mažesnė valstybės išlaidų dalis BVP gali būti palankesnė ir sąlygoti spartesnę ekonominę augimą, tačiau esant kitoms aplinkybėms, gali būti pageidaujama didesnė dalis BVP ir sąlygoti spartesnę ekonominę augimą“. Tą iliustruoja 2 paveiksle pateikta Rahn'o kreivė. Rahn'o kreivė sudaryta pagal stambiausių pramonės šalių (JAV, Kanados, Jungtinės Karalystės, Vokietijos, Prancūzijos, Italijos, Japonijos) duomenis. Rahn'o kreivė paaiškina valstybės išlaidų ir ekonominio augimo ryšį. Jos sudarymas yra grindžiamas regresine analize, pasitelkiant statistinius duomenis (BVP procentinius pokyčius ir procentinę valstybės išlaidų dalį BVP) (Garšvienė, 2015). Ši kreivė rodo, kad iki tam tikros ribos didėjanti valstybės išlaidų dalis nuo BVP siejama su ekonomikos augimu, o pasiekus maksimalią ekonomikos augimo ribą, ekonomika ima trauktis.

Apskaičiavus valstybės išlaidų dalies nuo BVP rodiklio reikšmes, būtų naudinga jas palyginti su kitomis valstybėmis (Brandusescu, 2018). J. Bivainis (2005) valstybės išlaidų dalies nuo BVP rodiklį rekomenduoja naudoti horizontalioje ir vertikalioje lyginamojoje valstybės išlaidų analizėje. Atkreiptinas dėmesys, kad valstybėms nėra būdinga persikirstyti daugiau nei pusės savo BVP. Priartėjus prie 50 proc. siekiančios valstybės išlaidų dalies nuo BVP, stebimas išlaidų mažėjimas (Bivainis, 2005).

Dar vienas svarbus situaciją valstybės išlaidų aspektu atskleidžiantis rodiklis – valstybės išlaidų ir pajamų santykis (Aisha, Khatoon, 2009; Ioan *et al.*, 2013; Pitas *et al.*, 2018):

$$VI \text{ dalis nuo surinktų pajamų} = \frac{\text{Valstybės išlaidos}}{\text{Valstybės pajamos}} \times 100 \quad (5).$$

Šis rodiklis rodo išlaidų ir pajamų atitikimą. Jei valstybės pajamų nepakanka išlaidų padengimui, tuomet valstybė skolinasi ir dėl to patiriama papildomų išlaidų – mokamų palūkanų (Mačiulaitytė, 2007).

2 pav. Rahn'o kreivė
(Liubimova, Žigienė, 2010, p. 55)

Apibendrinant atliktą valstybės išlaidų vertinimo būdų ir rodiklių analizę, galima teigti, kad kryptingai, išsamiai valstybės išlaidų analizei tikslinga nagrinėti išlaidų dinamiką, struktūrą, skaičiuoti santykinius rodiklius, indeksus. Atliekant rodiklių analizę, tikslinga pasirinkti tuos rodiklius, kurių apskaičiavimui prieinami tyrinėjamo laikotarpio duomenys. Idealiu atveju skaičiuojami visi mokslinėje literatūroje rekomenduojami rodikliai: struktūrinių pokyčių intensyvumo rodiklis, Finger-Kreinin skirtumų indeksas, valstybės išlaidų vienam gyventojui rodiklis, valstybės išlaidų dalies nuo BVP rodiklis, valstybės išlaidų dalies nuo surinktų pajamų rodiklis.

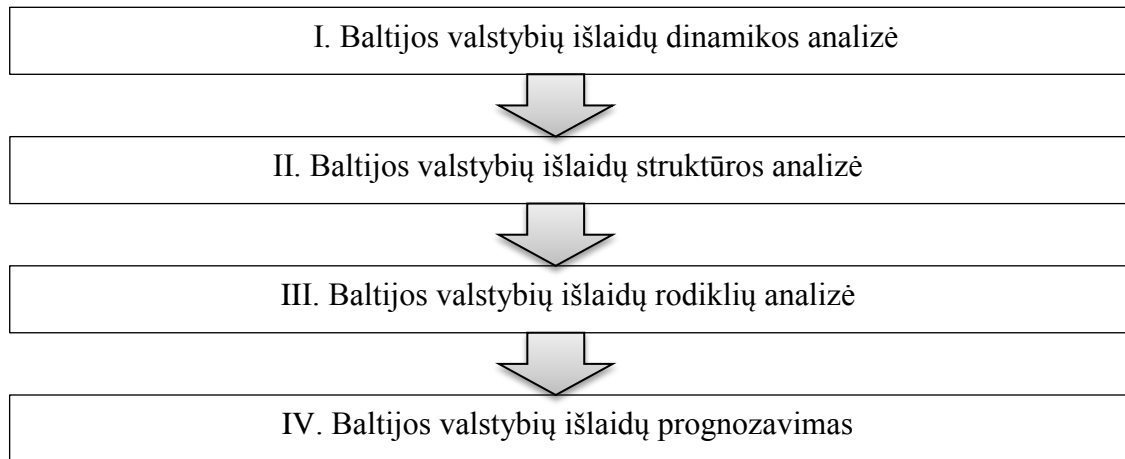
2. LIETUVOS VALSTYBĖS IŠLAIDŲ TYRIMO BALTIJOS ŠALIŲ KONTEKSTE METODIKA

2.1. Tyrimo tikslas ir eiga

Šiame darbo poskyryje pristatomas Lietuvos valstybės išlaidų tyrimo Baltijos šalių kontekste tikslas, projektuojama tyrimo eiga.

Atliekamo tyrimo tikslas – įvertinti Lietuvos valstybės išlaidas kitų Baltijos šalių kontekste. Tyrimui pasirinktos 3 valstybės: Lietuva, Latvija ir Estija. Šios valstybės pasirinktos dėl jų panašaus išsivystymo lygio, panašios istorijos, priklausymo tam pačiam Baltijos šalių regionui. Be to, Baltijos valstybių pasirinkimą empiriniam tyrimui lėmė ir potenciali lyginamosios analizės kliūtis. Kaip nurodo J. Bivainis (2005), lyginamąją analizę apsunkina tai, kad statistinių duomenų turinys yra sunkiai palyginamas. Ne visose pasaulio valstybėse taikoma vienoda valstybės išlaidų metodika. O ir pagal skirtingais laikotarpiais taikytas metodikas surinkti duomenys negali būti palyginami tarpusavyje (Bivainis, 2005). Dėl šios priežasties, atliekant lyginamąją analizę, svarbu pasirinkti valstybes, kuriose taikoma tokia pati valstybės išlaidų apskaitos metodika. Visose Baltijos šalyse taikoma tokia pati valstybės išlaidų apskaitos metodika.

Tyrimas atliktas keturiais etapais (žr. 3 pav.). Pirmajame tyrimo etape, taikant aprašomosios statistikos metodus, atlikta Baltijos valstybių išlaidų dinamikos analizė. Antrajame tyrimo etape atlikta Baltijos valstybių išlaidų struktūros analizė. Vadovaujantis N. Pitas ir kitų (2018), G. Dudzevičiūtės ir V. Giedraitytės (2019) išvalgomis, šiame etape skaičiuotos procentinės atskirų valstybės išlaidų tipų dalys nuo visų valstybės išlaidų. Išlaidos sugrupuotos ir į dvi stambesnes grupes: centrinės valdžios ir vietos valdžios išlaidas. Išlaidų analizė atlikta ir pagal išlaidų produktyvumo kriterijų. Kaip nurodo V. Liesonis ir M. Račkauskas (2012), produktyvioms išlaidoms priskiriamos šių sričių išlaidos: gynybos, viešosios tvarkos, ekonomikos, aplinkos apsaugos, būsto ir komunalinio ūkio, sveikatos apsaugos, švietimo. Atliekant tyrimą, apskaičiuotos produktyvių ir neproduktyvių išlaidų grupių procentinės dalys nuo visų valstybės išlaidų. Trečiasis etapas skirtas rodiklių analizei. Šiame etape nagrinėti šie rodikliai: Finger-Kreinin skirtumų indeksas, struktūrinių pokyčių intensyvumas, valstybės išlaidos vienam gyventojui, valstybės išlaidų dalis nuo BVP, valstybės išlaidų ir pajamų santykis. Ketvirtajame etape parengtos valstybės išlaidų prognozės.

3 pav. Lietuvos valstybės išlaidų kitų Baltijos šalių kontekste tyrimo eiga

Tyrimo laikotarpis – pastarasis dešimtmetis (nuo 2009 iki 2018 m.). Dešimties metų laikotarpis pasirinktas atsižvelgiant į V. Liesonio ir M. Račkausko (2012), N. Brandusescu (2018) įžvalgas. Minėtieji autoriai, nagrinėdami produktyvias valstybės išlaidas ir jų poveikį ekonomikos augimui pasirinko 2000–2009 m. laikotarpį. Kai kuriuose tyrimuose (Omitogun, 2018; Ebaid, Bahari, 2019) nagrinėtinas išimtinai ilgas laikotarpis. O. Omitogun (2018) nagrinėjo valstybės išlaidų įtaką privačioms investicijoms Nigerijoje 1981–2015 m. laikotarpiu, o A. Ebaid ir Z. Bahari (2019) vertino valstybės išlaidų ir ekonominę situaciją atspindinčių rodiklių priklausomybę Kuveite nuo 1970 iki 2015 m. Atliekamo Lietuvos valstybės išlaidų kitų Baltijos valstybių kontekste tyrimo atveju tokio ilgo laikotarpio pasirinkimas būtų apribojęs analizės gilumą. O ir duomenų prieigos galimybės greičiausiai būtų buvusios labai ribotos dėl Baltijos valstybių istorijos (konkrečiai – nepriklausomybės atgavimo), funkcinės valstybės išlaidų klasifikacijos kaitos. Dešimties metų tyrimo laikotarpis taikytas visiems duomenims, išskyrus valstybės išlaidų pasiskirstymui pagal funkcijas. Valstybės išlaidos pagal funkcijas nagrinėtos 2009–2017 m. laikotarpiu, kadangi 2018 m. duomenys dar nėra prieinami viešai.

Tyrimui atlikti naudoti tik antriniai duomenys. Statistinė informacija surinkta iš Eurostat duomenų bazės, Lietuvos, Latvijos ir Estijos statistikos departamentų duomenų bazių. Eurostat duomenų bazėje kaupiami duomenys apie visų ES valstybių (ir kai kurių ne ES valstybių) išlaidas, jų struktūrą, tad ši duomenų bazė tapo pranašesniu šaltiniu nei nacionalinių statistikos departamentų duomenų bazės. Eurostat duomenų bazės duomenis naudojo ir N. Brandusescu (2018), nagrinėjęs Rumunijos valstybės išlaidas. Atliekant tyrimą naudojami duomenys tik apie valdžios sektoriaus išlaidas. Tyrimas neapima namų ūkių

išlaidų ir vidaus investicijų. Aptarus tyrimo tikslą ir eigą, detalizavus numatytus tyrimo etapus, toliau šiame darbe pereinama prie tyrimo metodų parinkimo, tyrimo rodiklių numatymo, detalizavimo.

Atliekant tyrimą taikyti tokie apribojimai:

- 1) Geografinis apribojimas. Tyrimui pasirinkta Baltijos šalių grupė, tarpusavyje lyginant situaciją atskirose valstybėse – Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje. Vertinta situacija kiekvienoje valstybėje atskirai, nevertinant bendrą šios šalių grupės, kaip teritorinio darinio / regiono, išlaidų. Atliktų skaičiavimų rezultatai nelyginti su kitomis ES ar ne ES valstybėmis.
- 2) Laikotarpio apribojimas. Tyrimui pasirinktas dešimties metų laikotarpis. Ilgesnis laikotarpis nepasirinktas, nes, tikėtina, kad tai būtų lėmę analizės paviršutiniškumą, o trumpesnio laikotarpio duomenys, greičiausiai, nesudarytų prielaidų įžvelgti ilgalaikių pokyčių tendencijų.

Iškėlus tyrimo tikslą, numčius jo eigą, toliau šiame darbe pereinama prie tyrimo metodų ir rodiklių parinkimo, pagrindimo ir detalizavimo.

2.2. Tyrimo metodai ir rodikliai

Šis darbo poskyris skirtas empirinio Lietuvos valstybės išlaidų tyrimo Baltijos šalių kontekste metodų ir rodiklių parinkimui, pagrindimui ir detalizavimui.

Tyrimui atlikti taikyti aprašomosios statistikos metodai: kiekybinės lyginamosios analizės metodu lyginti atskirų Baltijos šalių valstybių išlaidų dydžiai skirtingais laikotarpiais, lyginti atskirų valdymo lygių išlaidų dydžiai, skaičiuoti procentiniai pokyčiai, procentinė struktūra. Siekiant įvertinti valstybės išlaidas, pasirinkti skaičiuoti indeksai ir santykiniai rodikliai. Tyrimui atlikti skaičiuoti rodikliai įvardinti 3 lentelėje.

Atliekant valstybės išlaidas apibūdinančių rodiklių analizę, pirmiausia skaičiuotas Finger-Kreinin skirtumų indeksas (Finger, Kreinin, 1979; Balaguer-Coll, Prior, 2011; Buturac *et al.*, 2011; Dudzevičiūtė, Giedraitytė, 2019). Šis indeksas skaičiuotas visoms šalių grupėms: Lietuvai ir Latvijai, Lietuvai ir Estijai, Latvijai ir Lietuvai, Latvijai ir Estijai, Estijai ir Lietuvai, Estijai ir Latvijai. Pasirinkta taikyti procentinę skirtumų indekso išraišką, kuomet 100,0 proc. artimesnė indekso reikšmė rodo didesnius skirtumus. Kitas rodiklis, taikytinas valstybės išlaidų analizei, - tai struktūrinių pokyčių intensyvumas. Šis rodiklis parodo valstybės išlaidų pokyčius per nagrinėjamą laikotarpį, kur aukštesnė rodiklio reikšmė reiškia intensyvesnius valstybės išlaidų struktūrinius pokyčius (Dudzevičiūtė, Giedraitytė, 2019).

3 lentelė. Valstybės išlaidų vertinimo rodikliai

Etapas	Rodiklis	Formulė	Atstovai	Papildoma informacija
II	Finger-Kreinin skirtumų indeksas	$D = \frac{1}{2} \sum_{i=1}^n a_i - b_i $ <p>a_i ir b_i – tam tikro tipo valstybės išlaidų dalis skirtingų valstybių struktūroje</p>	J. M. Finger, M. E. Kreinin (1979), M. T. Balaguer-Coll, D. Prior (2011), G. Buturac <i>et al.</i> (2011), G. Dudzevičiūtė, V. Giedraitytė (2019)	Intervalas – nuo 0 iki 1. 0 artimesnė reikšmė rodo panašumą, o artimesnė 1 – skirtumus
II	Struktūrinių pokyčių intensyvumas	$SPI = \sqrt{\sum_{i=1}^r (g_{i1} - g_{i0})^2}$ <p>r – tam tikros funkcijos įgyvendinimui skirtos valstybės išlaidos; g_{i1}, g_{i0} – tam tikros funkcijos įgyvendinimui skirtų valstybės išlaidų dalis nuo visų išlaidų 0-iniais ir 1-aisiais metais</p>	G. Dudzevičiūtė, V. Giedraitytė (2019)	Parodo pokyčius per laikotarpį t_i . Aukštesnė rodiklio reikšmė reiškia intensyvesnius valstybės išlaidų struktūrinius pokyčius
III	Valstybės išlaidos vienam gyventojui	$VI (1 \text{ gyv.}) = \frac{\text{Valstybės išlaidos}}{\text{Gyventojų sk.}}$	P. K. Narayan (2005), V. Pukelienė <i>ir kt.</i> (2016), N. Pitas <i>et al.</i> (2018), E. Ebaid, Z. Bahari (2019), L. Malička (2019)	Mato vienetas – eurai
III	Valstybės išlaidų dalis nuo BVP	$VI \text{ dalis nuo BVP} = \frac{\text{Valstybės išlaidos}}{\text{BVP}} \times 100$	P. K. Narayan (2005), L. Garšvienė (2015), N. Brandusescu (2018), B. T. Mazorodze (2018), G. Dudzevičiūtė, V. Giedraitytė (2019)	Mato vienetas – proc. Rodiklis parodo valstybės surenkamų pajamų pakankumą. Artimesnė 100 rodiklio reikšmė rodo didesnę valstybės pajėgumą finansuoti poreikius
III	Valstybės išlaidų ir pajamų santykis	$VI \text{ dalis nuo surinktų pajamų} = \frac{\text{Valstybės išlaidos}}{\text{Valstybės pajamos}} \times 100$	Z. Aisha, S. Khaton, (2009), N. Pitas <i>et al.</i> (2018)	Mato vnt. – proc. Rodo išlaidų ir pajamų atitikimą

Dinaminė ir struktūrinė valstybės išlaidų analizė parodo gana išsamų valstybės išlaidų vaizdą, tačiau palyginimui su kitomis valstybėmis žymiai išsamesnės informacijos suteikia valstybės išlaidos vienam gyventojui. Šis rodiklis parodo, kokio dydžio valstybės išlaidos tenka vienam šalies gyventojui (Narayan, 2005; Pukelienė *ir kt.*, 2016; Pitas *et al.*, 2018; Malička, 2019).

Kitas svarbus valstybės išlaidų situacijos vertinimo rodiklis – tai valstybės išlaidų dalis nuo BVP. Šis rodiklis parodo, ar valstybė yra pajėgi finansuoti poreikius (Narayan, 2005; Brandusescu, 2018; Dudzevičiūtė, Giedraitytė, 2019). Atliekant valstybės išlaidų analizę, tikslingas ir valstybės išlaidų ir pajamų santykio rodiklio skaičiavimas. Šis rodiklis parodo, ar surenkamų pajamų pakanka patiriamoms išlaidoms finansuoti (Pitas *et al.*, 2018).

Nagrinėjant valstybės išlaidas, nepakanka įvertinti situaciją praėjusiais laikotarpiais ar esamu momentu. Siekiant perspektyvaus požiūrio, svarbu parengti ir prognozes. Valstybės išlaidų prognozių Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje parengimui pasirinktas trendo metodas. Pastarąjį metodą valstybės išlaidų nagrinėjimui taikė ir N. Brandusescu (2018). Taikytas tiek tiesinis, tiek logaritminis trendas.

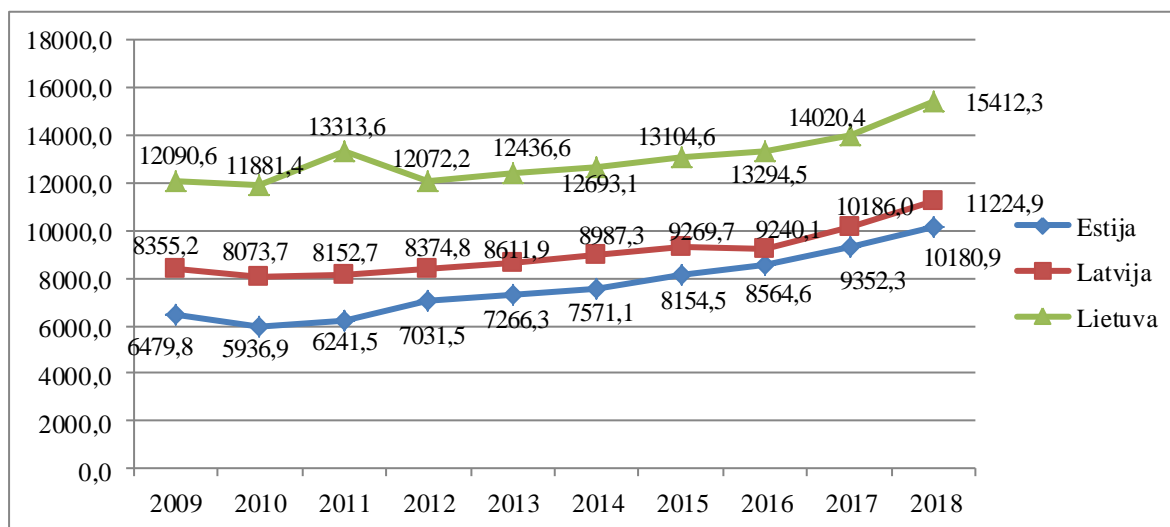
Valstybės išlaidų Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje įvertinimui tikslinga taikyti dinaminę, struktūrinę, rodiklių analizę, taip pat parengti prognozes trendo metodu. Parinkus ir pagrindus metodinius sprendimus, kitoje šio darbo dalyje pristatomi empirinio Lietuvos valstybės išlaidų tyrimo Baltijos šalių kontekste rezultatai.

3. LIETUVOS VALSTYBĖS IŠLAIDŲ TYRIMO BALTIJOS ŠALIŲ KONTEKSTE REZULTATAI

3.1. Baltijos valstybių išlaidų dinamikos analizė

Lietuvos valstybės išlaidų analizė Baltijos šalių kontekste pradedama valstybės išlaidų dinamikos analize. Tokia analizė būtina, siekiant nustatyti pokyčių tendencijas.

Valstybės išlaidų dinamika Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje pateikta 4 paveiksle.

4 pav. Valstybės išlaidų dinamika Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje, mln. eurų

(sudaryta autorės, remiantis Eurostat, 2019)

Dominuojančią poziciją pagal valstybės išlaidas pastarąjį dešimtmetį stabiliai išlaikė Lietuva. Valstybės išlaidos Lietuvoje 2009–2018 m. laikotarpiu siekė nuo 11881,4 iki 15412,3 mln. eurų. Nei Latvijoje, nei Estijoje, valstybės išlaidos nagrinėjamu laikotarpiu nepasiekė net minimalios valstybės išlaidų reikšmės Lietuvoje (žr. 4 lent.). Žemiausią valstybės išlaidų lygį tirtu laikotarpiu išlaikė Estija. Jos valstybės išlaidos, 2009 m. siekusios 6479,8 mln. eurų, 2010 m. sumažėjo iki 5936,9 mln. eurų ir tai buvo mažiausios išlaidos per visą nagrinėjamą laikotarpį. Nuo 2011 m. Estijos valstybės išlaidos kasmet didėjo ir 2018 m. pasiekė didžiausias išlaidas per 2009–2018 m. – 10180,9 mln. eurų. Latvijos pozicijos valstybės išlaidų aspektu visų Baltijos valstybių kontekste visą nagrinėjamą laikotarpį buvo vidutinės. Valstybės išlaidos šioje šalyje siekė nuo 8073,7 iki 11224,9 mln. eurų. Vidutiniškai jos sudarė 9047,6 mln. eurų per metus. Tai yra 3984,3 mln. eurų mažiau nei Lietuvoje ir 1369,7 mln. eurų daugiau nei Estijoje.

4 lentelė. Valstybės išlaidų sklaidos rodikliai Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje

Rodiklis	Lietuvoje	Latvijoje	Estijoje
Didžiausia reikšmė, mln. eurų	15412,3	11224,9	10180,9
Mažiausia reikšmė, mln. eurų	11881,4	8073,7	5936,9
Vidurkis, mln. eurų	13031,9	9047,6	7677,9
Standartinis nuokrypis, mln. eurų	1074,8	999,9	1382,8
Variacijos koeficientas, mln. eurų	1155213,7	999761,1	1912270,2

Pagal apskaičiuotą standartinį nuokrypį, galima spręsti, kad mažiausiai nuo vidurkio buvo nutolusios Latvijos valstybės išlaidos, o daugiausiai – Estijos. Valstybės biudžeto išlaidų variacijos koeficientas visose tirtose Baltijos šalyse buvo gana didelis.

2009–2018 m. laikotarpiu valstybės išlaidos Lietuvoje kito netolygiai (žr. 5 lent.). 2010 m. valstybės išlaidos Lietuvoje sumažėjo 209,2 mln. eurų arba -1,7 proc. 2011 m. padidėjusios 12,1 proc., 2012 m. jos vėl sumažėjo -9,3 proc. Valstybės išlaidų sumažėjimą minėtais metais lėmė skolos valdymo ir biudžeto balansavimo politiniai sprendimai. Tik nuo 2013 m. stebimas gana stabilus valstybės išlaidų didėjimas, kurio vidutinis metinis pokyčio tempas siekia 4,19 proc. O lyginant 2018 m. valstybės išlaidas su 2009 m. duomenimis, matyti, kad padidėjimas sudarė net 3321,7 mln. eurų arba 27,5 proc.

5 lentelė. Valstybės išlaidų dinamikos rodikliai Lietuvoje

Rodikliai		Metai								
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Grandininis	Absoliutus pokytis, mln. eurų	-209,2	1432,2	-1241,4	364,4	256,5	411,5	189,9	725,9	1391,9
	Kitimo tempas, proc.	1,0	1,1	0,9	1,0	1,0	1,0	1,0	1,1	1,1
	Pokyčio tempas, proc.	-1,7	12,1	-9,3	3,0	2,1	3,2	1,4	5,5	9,9
Bazinis	Absoliutus pokytis, mln. eurų	-209,2	1223,0	-18,4	346,0	602,5	1014,0	1203,9	1929,8	3321,7
	Kitimo tempas, proc.	1,0	1,1	1,0	1,0	1,0	1,1	1,1	1,2	1,3
	Pokyčio tempas, proc.	-1,7	10,1	-0,2	2,9	5,0	8,4	10,0	16,0	27,5

Analizuojant valstybės išlaidų dinamiką Latvijoje ir Estijoje (žr. 6 ir 7 lent.), matyti, kad, lyginant su praėjusio laikotarpio duomenimis, sumažėjimas buvo tik 2010 m., kuomet

absoliutine reikšme Latvijoje valstybės išlaidos sumažėjo 281,5 mln. eurų arba -3,4 proc. (žr. 6 lent.)

6 lentelė. Valstybės išlaidų dinamikos rodikliai Latvijoje

Rodikliai		Metai								
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Grandininis	Absoliutus pokytis, mln. eurų	-281,5	79,0	222,1	237,1	375,4	282,4	-29,6	945,9	1038,9
	Kitimo tempas, proc.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,1	1,1
	Pokyčio tempas, proc.	-3,4	1,0	2,7	2,8	4,4	3,1	-0,3	10,2	10,2
Bazinis	Absoliutus pokytis, mln. eurų	-281,5	-202,5	19,6	256,7	632,1	914,5	884,9	1830,8	2869,7
	Kitimo tempas, proc.	1,0	1,0	1,0	1,0	1,1	1,1	1,1	1,2	1,3
	Pokyčio tempas, proc.	-3,4	-2,4	0,2	3,1	7,6	10,9	10,6	21,9	34,3

7 lentelė. Valstybės išlaidų dinamikos rodikliai Estijoje

Rodikliai		Metai								
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Grandininis	Absoliutus pokytis, mln. eurų	-542,9	304,6	790,0	234,8	304,8	583,4	410,1	787,7	828,6
	Kitimo tempas, proc.	0,9	1,1	1,1	1,0	1,0	1,1	1,1	1,1	1,1
	Pokyčio tempas, proc.	-8,4	5,1	12,7	3,3	4,2	7,7	5,0	9,2	8,9
Bazinis	Absoliutus pokytis, mln. eurų	-542,9	-238,3	551,7	786,5	1091,3	1674,7	2084,8	2872,5	3701,1
	Kitimo tempas, proc.	0,9	1,0	1,1	1,1	1,2	1,3	1,3	1,4	1,6
	Pokyčio tempas, proc.	-8,4	-3,7	8,5	12,1	16,8	25,8	32,2	44,3	57,1

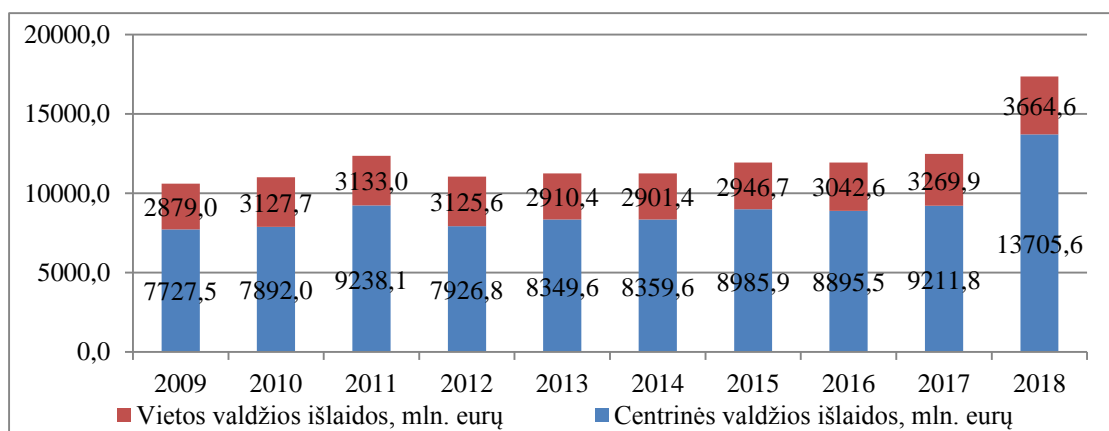
Estijoje valstybės išlaidos sumažėjo 542,9 mln. eurų, o procentinis pokytis siekė -8,4 proc. (žr. 7 lent.). Per pastarąjį dešimtmetį valstybės išlaidos Latvijoje padidėjo 34,3 proc. arba 2869,7 mln. eurų (2018 m. lyginant su 2009 m.). Estijos atveju šis padidėjimas buvo žymiai reikšmingesnis (3701,1 mln. eurų arba 57,1 proc.).

Statistiniai duomenys įtikinamai rodo bendrą valstybės išlaidų Baltijos valstybių mastu didėjimo tendenciją. Lyginant Baltijos valstybių išlaidas tarpusavyje, matyti, kad didžiausios valstybės išlaidos visą nagrinėjamą laikotarpį buvo Lietuvoje. Atsižvelgiant į tai, kad valstybės išlaidų funkcija yra skatinamoji, šios išlaidos yra susijusios su ekonominiu augimu, jos padeda spręsti socialines problemas šalyje, galima daryti prielaidą, kad Lietuvoje pagal išlaidų mastą visa tai atliekama geriausiai. Visgi, tai tik prielaida, ir, siekiant ją patvirtinti ar paneigti, tikslingi detalesni valstybės išlaidų tyrimai, kurių metu būtų įvertinama struktūra, indeksai ir rodikliai.

3.2. Baltijos valstybių išlaidų struktūros analizė

Šiame darbo poskyryje atliekama Baltijos valstybių išlaidų struktūros analizei. Šiai analizei taikomi valdymo lygio, funkcijų kriterijai.

Vienas iš kriterijų, pagal kurį gali būti klasifikuojamos valstybės išlaidos yra valdymo lygis. Visose Baltijos valstybėse valdymo lygiai yra du – centrinė valdžia ir vietos valdžia, tad atitinkamai išskiriamos ir centrinės valdžios bei vietos valdžios išlaidos. 5 paveiksle pateikti valstybės išlaidų dinamikos pagal valdžios lygius Lietuvoje duomenys rodo itin ryškų centrinės valdžios išlaidų dominavimą.

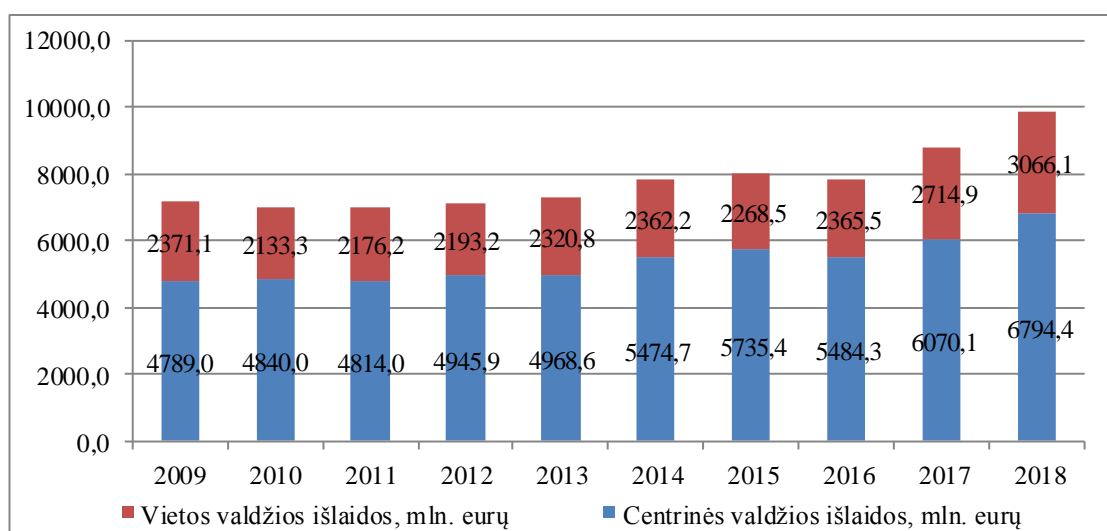

5 pav. Valstybės išlaidų dinamika pagal valdžios lygius Lietuvoje, mln. eurų

(sudaryta autorės, remiantis Eurostat, 2019)

Remiantis 5–7 lentelėse pateiktais skaičiavimais, galima teigti, kad, net jei ir bendros valstybės išlaidos didėjo, kai kuriais laikotarpiais centrinės valdžios išlaidos arba vietos valdžios išlaidos atskirai sumažėjo. Centrinės valdžios išlaidos 2012 m. sumažėjo net 1311,3 mln. eurų, 2016 m. – 90,4 mln. eurų. Vietos valdžios išlaidos Lietuvoje mažėjo 2012–2014 m. Tokie duomenys leidžia daryti išvadą, kad vietos valdžios kiek ilgiau juto ekonominio nuosmukio padarinius, nei centrinė valdžia. Lyginant 2018 m. duomenis su 2009 m. duomenimis, matyti, kad centrinės valdžios išlaidos per nagrinėjamą laikotarpį padidėjo net 5980,1 mln. eurų arba 77,4 proc. Vietos valdžios išlaidų padidėjimas nei absoliutine, nei procentine reikšmėmis nebuvo toks intensyvus – jis siekė atitinkamai 785,6 mln. eurų ir 57,3 proc.

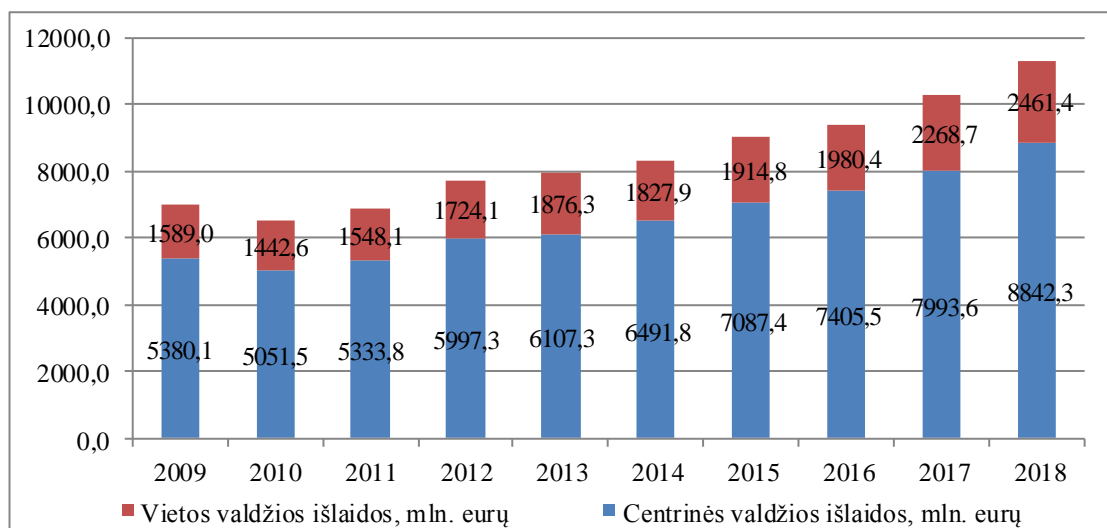
6 paveiksle pateikti valstybės išlaidų dinamikos pagal valdžios lygius Latvijoje duomenys taip pat rodo akivaizdų centrinės valdžios pranašumą bendrame valdžios išlaidų kontekste. Centrinės valdžios išlaidos Latvijoje 2009 m. buvo mažiausios per visą nagrinėjamą laikotarpį (4789 mln. eurų). Šios valdžios išlaidų sumažėjimas 2011 ir 2016 m. neišbalansavo centrinės valdžios išlaidų dominavimo ir 2018 m. jos pasiekė didžiausias apimtis per visą pastarąjį dešimtmetį (6794,4 mln. eurų).

6 pav. Valstybės išlaidų dinamika pagal valdžios lygius Latvijoje, mln. eurų

(sudaryta autorės, remiantis Eurostat, 2019)

Estijos atveju centrinės valdžios išlaidų dominavimas, lyginant su vietos valdžios išlaidomis taip pat labai ryškus (žr. 7 pav.).

7 pav. Valstybės išlaidų dinamika pagal valdžios lygius Estijoje, mln. eurų

(sudaryta autorės, remiantis Eurostat, 2019)

Centrinės valdžios išlaidos Estijoje nuo 5380,1 mln. eurų 2009 m. padidėjo iki 8842,3 mln. eurų. Šis padidėjimas absoliutine verte siekė net 3462,2 mln. eurų arba 64,4 proc. Vietos valdžios išlaidos per nagrinėjamą laikotarpį padidėjo 872,4 mln. eurų arba 54,9 proc. Lyginant su baziniu vietos valdžios išlaidų pokyčiu, pastarasis padidėjimas buvo mažesnis nei Latvijoje, Lietuvoje.

Nagrinėjant valstybės išlaidų pagal valdžios lygius grandininčius pokyčius Baltijos šalyse (žr. 8 lent.), matyti, kad centrinės valdžios išlaidos Lietuvoje buvo gana nestabilios. 2010 ir 2011 m. padidėjusios atitinkamai 8,6 ir 0,2 proc., 2012–2014 m. jos mažėjo, o nuo 2015 m. stebimas centrinės valdžios išlaidų didėjimas. Didžiausias padidėjimas nustatytas 2018 m., kuomet centrinės valdžios išlaidos padidėjo 4493,8 mln. eurų arba 12,1 proc. Atkreiptinas dėmesys, kad nors vietos valdžios išlaidos absoliutine reikšme kito visiškai kitokiomis reikšmėmis nei centrinės valdžios išlaidos, vietos valdžios išlaidų pokyčio tempai visą nagrinėjamą laikotarpį sutapo su centrinės valdžios išlaidų pokyčio tempais. Toks sutapimas nelaikytinas atsitiktinumu, o kryptingu, tikslingu ir apgalvotu skirtingų tipų valstybės išlaidų pokyčių valdymu. Tai nenustatyta nei Latvijos, nei Estijos atvejais.

Latvijoje, kaip ir Lietuvoje, centrinės valdžios išlaidos didėjo 2010 m., tačiau šis padidėjimas nebuvo reikšmingas (51,0 mln. eurų arba 1,1 proc.). 2011–2014 m. centrinės valdžios išlaidų pokyčių kryptys Latvijoje buvo priešingos Lietuvos centrinės valdžios išlaidų pokyčių kryptims. Tai reiškia, kad Latvijos centrinės valdžios išlaidos 2011 m. mažėjo, o 2012–2014 m. – didėjo. Didėjimas nustatytas ir 2015 m., kuomet Latvijos centrinės valdžios išlaidos išaugo 260,7 mln. eurų arba 4,8 proc. 2016 m. sumažėjusios 4,4 proc., Latvijos

centrinės valdžios išlaidos demonstravo stiprų augimą 2017 ir 2018 m., kuomet pokyčio tempai siekė atitinkamai 10,7 ir 11,9 proc.

8 lentelė. Valstybės išlaidų pagal valdžios lygius grandininiai absoliutūs pokyčiai ir pokyčio tempai Baltijos šalyse 2010–2018 m.

Metai	Lietuva				Latvija				Estija			
	Centrinės valdžios išlaidos		Vietos valdžios išlaidos		Centrinės valdžios išlaidos		Vietos valdžios išlaidos		Centrinės valdžios išlaidos		Vietos valdžios išlaidos	
	mln. eurų	%	mln. eurų	%	mln. eurų	%	mln. eurų	%	mln. eurų	%	mln. eurų	%
2010	164,5	8,6	248,7	8,6	51,0	1,1	-237,8	-10,0	-	-6,1	-146,4	-9,2
									328,6			
2011	1346,1	0,2	5,3	0,2	-26,0	-0,5	42,9	2,0	282,3	5,6	105,5	7,3
2012	-1311,3	-0,2	-7,4	-0,2	131,9	2,7	17,0	0,8	663,5	12,4	176,0	11,4
2013	422,8	-6,9	-215,2	-6,9	22,7	0,5	127,6	5,8	110,0	1,8	152,2	8,8
2014	10,0	-0,3	-9,0	-0,3	506,1	10,2	41,4	1,8	384,5	6,3	-48,4	-2,6
2015	626,3	1,6	45,3	1,6	260,7	4,8	-93,7	-4,0	595,6	9,2	86,9	4,8
2016	-90,4	3,3	95,9	3,3	-251,1	-4,4	97,0	4,3	318,1	4,5	65,6	3,4
2017	316,3	7,5	227,3	7,5	585,8	10,7	349,4	14,8	588,1	7,9	288,3	14,6
2018	4493,8	12,1	394,7	12,1	724,3	11,9	351,2	12,9	848,7	10,6	192,7	8,5

Vietos valdžios išlaidos Latvijoje didėjo visą pastarąjį dešimtmetį, išskyrus 2010 ir 2015 m. Estijos situacija valstybės išlaidų pagal valdžios lygius dinamikos aspektu išskirtinė Baltijos valstybių kontekste. 2010 m. sumažėjusios 6,1 proc., centrinės valdžios išlaidos Estijoje, didėjo 2011–2018 m. Vietos valdžios išlaidos sumažėjo tik 2010 ir 2014 m. Šie sumažėjimai siekė atitinkamai 9,2 ir 2,6 proc.

Vertinant bazinius valstybės išlaidų pokyčius pagal valdžios lygius, baziniais metais pasirinkus 2009 m., matyti, kad nei centrinės valdžios, nei vietos valdžios išlaidos Lietuvoje nebuvo mažesnės už 2009 m. (žr. 9 lent.). Lyginant abiejų tipų valdžios išlaidų duomenis nagrinėjamo laikotarpio pradžioje ir pabaigoje, matyti, kad centrinės valdžios išlaidos per dešimtmetį padidėjo 5980,1 mln. eurų arba 77,4 proc. Vietos valdžios išlaidų padidėjimas nebuvo toks intensyvus (785,6 mln. eurų arba 27,3 proc.).

Nei Latvijos, nei Estijos centrinės valdžios išlaidų padidėjimas absoliutine reikšme neprilygo padidėjimui Lietuvoje. Latvijos centrinės valdžios išlaidos per pastarąjį dešimtmetį padidėjo 2005,4 mln. eurų arba 41,9 proc., o Estijos – 3462,2 mln. eurų arba 64,4 proc. Latvijos vietos valdžios išlaidų pokytis, nors absoliutine reikšme ir nebuvo labai didelis

(695,0 mln. eurų), procentine reikšmė viršijo 100,0 proc. (buvo lygus 129,3 proc.). Estijos vietos valdžios išlaidos absoliutine reikšme nors ir padidėjo daugiau nei Latvijos (padidėjimas siekė 872,4 mln. eurų), pokyčio tempas buvo mažesnis (54,9 proc.).

9 lentelė. Valstybės išlaidų pagal valdžios lygius baziniai absoliutūs pokyčiai ir pokyčio tempai Baltijos šalyse 2010–2018 m.

Metai	Lietuva				Latvija				Estija			
	Centrinės valdžios išlaidos		Vietos valdžios išlaidos		Centrinės valdžios išlaidos		Vietos valdžios išlaidos		Centrinės valdžios išlaidos		Vietos valdžios išlaidos	
	mln. eurų	%	mln. eurų	%	mln. eurų	%	mln. eurų	%	mln. eurų	%	mln. eurų	%
2010	166,5	2,1	248,7	8,6	51,0	1,1	-237,8	90,0	-328,6	-6,1	-146,4	-9,2
2011	1512,6	19,5	254,0	8,8	25,0	0,5	-194,9	91,8	-46,3	-0,9	-40,9	-2,6
2012	201,3	2,6	246,6	8,6	156,9	3,3	-177,9	92,5	617,2	11,5	135,1	8,5
2013	624,1	8,1	31,4	1,1	179,6	3,8	-50,3	97,9	727,2	13,5	287,3	18,1
2014	634,1	8,2	22,4	0,8	685,7	14,3	-8,9	99,6	1111,7	20,7	238,9	15,0
2015	1260,4	16,3	67,7	2,4	946,4	19,8	-102,6	95,7	1707,3	31,7	325,8	20,5
2016	1170,0	15,1	163,6	5,7	695,3	14,5	-5,6	99,8	2025,4	37,6	391,4	24,6
2017	1486,3	19,2	390,9	13,6	1281,1	26,8	343,8	114,5	2613,5	48,6	679,7	42,8
2018	5980,1	77,4	785,6	27,3	2005,4	41,9	695,0	129,3	3462,2	64,4	872,4	54,9

Baltijos valstybių išlaidų struktūros analizė absoliutinėmis reikšmėmis pateikia naudingų įžvalgų, tačiau žymiai aiškiau šiuos skirtumus iliustruoja procentinis išlaidų pasiskirstymas pagal valdžios lygius (žr. 10 lent.).

10 lentelė. Valstybės išlaidų pasiskirstymas pagal valdžios lygius Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje

Valstybės	Valdžios lygiai	Metai									
		2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Lietuva	Centrinė valdžia	72,9	71,6	74,7	71,7	74,2	74,2	75,3	74,5	73,8	78,9
	Vietos valdžia	27,1	28,4	25,3	28,3	25,8	25,8	24,7	25,5	26,2	21,1
Latvija	Centrinė valdžia	66,9	69,4	68,9	69,3	68,2	69,9	71,7	69,9	69,1	68,9
	Vietos valdžia	33,1	30,6	31,1	30,7	31,8	30,1	28,3	30,1	30,9	31,1
Estija	Centrinė valdžia	77,2	77,8	77,5	77,7	76,5	78,0	78,7	78,9	77,9	78,2
	Vietos valdžia	22,8	22,2	22,5	22,3	23,5	22,0	21,3	21,1	22,1	21,8

10 lentelėje pateiktas valstybės išlaidų pasiskirstymas pagal valdžios lygius Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje atskleidžia tam tikrus dėsningumus. Pagal išlaidų struktūrą, vertinant ją pagal valdžios lygius, visose Baltijos valstybėse dominuoja centrinės valdžios išlaidos. Visose tirtose šalyse centrinės valdžios išlaidų dalis nuo visų valstybės išlaidų per 2009–2018 m. padidėjo, tokiu būdu mažindama vietos valdžios išlaidų procentinę dalį visoje valstybės išlaidų apimtyje. Baltijos valstybių kontekste pagal išlaidų pasiskirstymą pagal valdžios lygius kiek labiau išsiskiria Latvija, kur centrinės valdžios išlaidų dalis nuo visų išlaidų visą nagrinėjamą laikotarpį neviršijo 70,0 proc. (buvo lygi nuo 66,9 iki 69,9 proc.), kai tuo tarpu centrinės valdžios išlaidos Lietuvoje ir Estijoje 2009–2018 m. nebuvo mažesnės nei 70,0 proc. Lyginant centrinės ir vietos valdžių išlaidų dalių pokyčius, matyti, kad Estijoje pokytis buvo santykinai mažiausias, Latvijoje – kiek didesnis. Lietuvoje centrinės valdžios išlaidų dalis nuo visų išlaidų padidėjo 6,0 proc., o vietos valdžios išlaidų dalis atitinkamai sumažėjo analogišku procentiniu punktu.

Valstybės išlaidos skiriamos šių funkcijų įgyvendinimui: bendrų valstybės paslaugų, gynybos, viešosios tvarkos ir visuomenės apsaugos, ekonomikos, aplinkos apsaugos, būsto ir komunalinio ūkio, sveikatos apsaugos, poilsio, kultūros ir religijos, švietimo, socialinės apsaugos. Valstybės išlaidų dinamika pagal minėtas funkcijas Lietuvoje pastarąjį dešimtmetį pateikta 11 lentelėje.

11 lentelė. Skirtingoms funkcijoms skirtų valstybės išlaidų dinamika Lietuvoje 2009–2017 m., mln. eurų

Funkcijos	Metai								
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Bendros valstybės paslaugos	1197,3	1286,3	1482,9	1491,6	1848,2	1709,4	1638,8	1570,1	1473,4
Gynyba	366,7	326,9	324,2	336,3	340	366,2	490,7	602,8	707,5
Viešoji tvarka ir visuomenės apsauga	515,3	538,8	596	603,4	577,8	613	592,6	568,1	623
Ekonomika	1061,4	1257	2399	1089,3	1197,4	1160,7	1322,9	1179,2	1190,3
Aplinkos apsauga	319,2	375,9	232,1	269,5	163,8	205,5	201,3	186,2	175
Būstas ir komunalinis ūkis	131,6	89,8	86,9	83,8	88,2	123,1	118,9	142,5	174,9
Sveikatos apsauga	1800,4	1947,8	2077,5	1963,3	1970,9	2014,2	2163,6	2256,8	2385,2
Poilsis, kultūra ir religija	328,9	268,1	298,1	273,3	286,8	327,5	351,7	397,4	449
Švietimas	1949,7	1800	1900,1	1940,7	1964,1	1963,3	2021,7	1997,1	2066,6
Socialinė apsauga	4420,1	3964,8	3886,8	3988,2	3970,9	4183,8	4155,3	4344,3	4737

Bendrai išlaidų apimčiai didėjant, daugumai funkcijų įgyvendinti skirtos valstybės išlaidos per 2009–2018 m. laikotarpį padidėjo. Net 92,94 proc. padidėjo gynybai skirtos išlaidos. Šis padidėjimas siekė 340,8 mln. eurų. Reikšmingi ir valstybės išlaidų, skirtų poilsiui, kultūrai ir religijai (36,52 proc.), būstui ir komunaliniam ūkiui (32,90 proc.), sveikatos apsaugai (32,48 proc.) padidėjimai. Per dešimtmetį sumažėjo tik aplinkos apsaugai skirtos valstybės išlaidos. Šis sumažėjimas sudarė 144,2 mln. eurų arba 45,18 proc.

Procentinis valstybės išlaidų pasiskirstymas pagal funkcijas atskleidžia pagal išlaidas dominuojančias valstybės funkcijas. Valstybės išlaidų pasiskirstymas pagal funkcijas Lietuvoje 2009–2018 m. pateiktas 12 lentelėje.

12 lentelė. **Valstybės išlaidų pasiskirstymas pagal funkcijas Lietuvoje 2009–2017 m., proc.**

Funkcijos	Metai								
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Bendros valstybės paslaugos	9,9	10,8	11,2	12,4	14,9	13,5	12,6	11,9	10,5
Gynyba	3,0	2,8	2,4	2,8	2,7	2,9	3,8	4,6	5,1
Viešoji tvarka ir visuomenės apsauga	4,3	4,5	4,5	5,0	4,7	4,8	4,5	4,3	4,5
Ekonomika	8,8	10,6	18,1	9,0	9,7	9,2	10,1	8,9	8,5
Aplinkos apsauga	2,6	3,2	1,7	2,2	1,3	1,6	1,5	1,4	1,3
Būstas ir komunalinis ūkis	1,1	0,8	0,7	0,7	0,7	1,0	0,9	1,1	1,3
Sveikatos apsauga	14,9	16,4	15,6	16,3	15,9	15,9	16,6	17,0	17,1
Poilsis, kultūra ir religija	2,7	2,3	2,2	2,3	2,3	2,6	2,7	3,0	3,2
Švietimas	16,1	15,2	14,3	16,1	15,8	15,5	15,5	15,1	14,8
Socialinė apsauga	36,6	33,4	29,3	33,1	32,0	33,0	31,8	32,8	33,9

Struktūrinis valstybės išlaidų pasiskirstymas rodo, kad didžiausia valstybės išlaidų dalis 2009–2018 m. laikotarpiu buvo skiriama socialinei apsaugai. Išlaidos šios funkcijos vykdymui siekė nuo 29,3 proc. 2011 m. iki 36,6 proc. 2009 m. 2017 m. išlaidos socialinei apsaugai sudarė kiek daugiau nei trečdalį visų valstybės išlaidų (33,9 proc.). Tokia didelė struktūrinė valstybės išlaidų, skiriamų socialinei apsaugai, dalis iš dalies paaiškina palyginti nedidelį socialinės apsaugos išlaidų padidėjimą per pastarąjį dešimtmetį (7,17 proc.). Svari išlaidų dalis teko ir sveikatos apsaugai. Išlaidos šiai funkcijai pastarąjį dešimtmetį siekė nuo 14,9 iki 17,1 proc. Stebimas valstybės išlaidų šios funkcijos vykdymui padidėjimas. Per pastarąjį dešimtmetį padidėjimas siekė 2,2 proc. punkto. Struktūriniu požiūriu padidėjo ir išlaidų, skiriamų bendroms valstybėms paslaugoms, gynybai, viešajai tvarkai ir visuomenės

apsaugai, būstui ir komunaliniam ūkiui, poilsiui, kultūrai ir religijai dalys. Sumažėjimas nustatytas šiose išlaidų grupėse: ekonomika, aplinkos apsauga, švietimas, socialinė apsauga.

Skirtingoms funkcijoms skirtų valstybės išlaidų dinamika Latvijoje 2009–2018 m. pateikta 13 lentelėje. Šioje lentelėje pateikti duomenys rodo, kad vertinant pagal pokyčio tempą, Latvijoje labiausiai padidėjo aplinkos apsaugai skirtos valstybės išlaidos (335,34 proc. arba 116,7 mlrd. eurų). Palyginimui, Lietuvoje išlaidos aplinkos apsaugai per pastarąjį dešimtmetį sumažėjo 45,18 proc. Svarus ir išlaidų gynybai pokytis. Lyginant išlaidų gynybai apimtis 2017 m. su 2009 m. duomenimis, fiksuojamas padidėjimas 223,4 mln. eurų arba 100,31 proc. Reikšmingai padidėjo ir išlaidos viešajai tvarkai ir visuomenės apsaugai (242,3 mln. eurų arba 62,69 proc.). Valstybės išlaidos nei vienoje grupėje per nagrinėjamą laikotarpį nesumažėjo.

13 lentelė. Skirtingoms funkcijoms skirtų valstybės išlaidų dinamika Latvijoje 2009–2017 m., mln. eurų

Funkcijos	Metai								
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Bendros valstybės paslaugos	870,3	855,4	955,0	1058,8	1098,8	1166,7	1252,4	1108,8	1098,6
Gynyba	222,7	188,1	199,8	198,2	206,5	211,4	249,4	410,6	446,1
Viešoji tvarka ir visuomenės apsauga	386,5	343,6	371,0	396,4	439,0	475,6	486,1	540,2	628,8
Ekonomika	1493,7	1720,9	1411,4	1321,3	1299,8	1333,6	1263,0	1180,8	1498,6
Aplinkos apsauga	34,8	53,1	137,9	160,6	151,7	160,5	161,8	134,7	151,5
Būstas ir komunalinis ūkis	198,7	263,2	260,1	271,4	277,1	261,2	238,5	222,5	292,3
Sveikatos apsauga	860,6	744,9	831,4	858,0	836,4	898,2	915,1	934,7	947,7
Poilsis, kultūra ir religija	330,0	291,5	352,0	336,5	359,4	398,7	393,3	360,9	450,0
Švietimas	1260,4	1106,1	1184,8	1263,7	1310,3	1394,4	1442,5	1369,1	1555,4
Socialinė apsauga	2624,6	2527,6	2472,7	2509,9	2633,5	2700,9	2894,2	2996,5	3151,2

Vertinant procentinį valstybės išlaidų pasiskirstymą pagal funkcijas Latvijoje, matyti, kad, nepaisant to, jog aplinkos apsaugai skiriamos išlaidos ženkliai padidėjo, jų procentinė dalis bendrame valstybės išlaidų kontekste padidėjo tik nuo 0,42 iki 1,48 proc. Didžiausią dalį valstybės išlaidų Latvijoje, kaip ir Lietuvoje, visą nagrinėjamą laikotarpį sudarė išlaidos

socialinei apsaugai. Sviri išlaidų dalis skirta ir ekonomikos, švietimo, bendrųjų valstybės paslaugų teikimo funkcijų vykdymui.

14 lentelė. **Valstybės išlaidų pasiskirstymas pagal funkcijas Latvijoje 2009–2017 m., proc.**

Funkcijos	Metai								
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Bendros valstybės paslaugos	10,51	10,57	11,68	12,64	12,76	12,96	13,47	11,98	10,75
Gynyba	2,69	2,32	2,44	2,37	2,40	2,35	2,68	4,43	4,36
Viešoji tvarka ir visuomenės apsauga	4,67	4,24	4,54	4,73	5,10	5,28	5,23	5,83	6,15
Ekonomika	18,03	21,26	17,26	15,78	15,09	14,82	13,59	12,75	14,66
Aplinkos apsauga	0,42	0,66	1,69	1,92	1,76	1,78	1,74	1,45	1,48
Būstas ir komunalinis ūkis	2,40	3,25	3,18	3,24	3,22	2,90	2,57	2,40	2,86
Sveikatos apsauga	10,39	9,20	10,17	10,25	9,71	9,98	9,84	10,10	9,27
Poilsis, kultūra ir religija	3,98	3,60	4,31	4,02	4,17	4,43	4,23	3,90	4,40
Švietimas	15,22	13,67	14,49	15,09	15,21	15,49	15,52	14,79	15,22
Socialinė apsauga	31,69	31,23	30,24	29,97	30,58	30,01	31,13	32,36	30,83

Skirtingoms funkcijoms skirtų valstybės išlaidų dinamika Estijoje 2009–2017 m. pateikta 15 lentelėje.

15 lentelė. **Skirtingoms funkcijoms skirtų valstybės išlaidų dinamika Estijoje 2009–2017 m., mln. eurų**

Funkcijos	Metai								
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Bendros valstybės paslaugos	532,3	495,7	577,3	730,7	767,9	793,1	846,8	860,0	922,4
Gynyba	312,5	253,7	249,0	323,2	343,2	354,7	384,9	510,4	480,8
Viešoji tvarka ir visuomenės apsauga	330,9	320,8	342,7	362,6	351,4	383,4	365,1	412,4	448,8
Ekonomika	872,1	675,1	752,0	835,8	883,4	942,3	970,8	914,8	1024,5
Aplinkos apsauga	139,3	-23,4	-47,0	148,4	116,9	129,9	150,0	129,5	176,8
Būstas ir komunalinis ūkis	10,1	73,7	86,5	108,3	99,3	87,6	73,4	74,1	83,9
Sveikatos apsauga	784,3	782,8	822,8	896,4	944,1	1020,2	1123,6	1119,7	1190,5

Poilsis, kultūra ir religija	330,8	312,2	315,4	310,7	382,7	391,6	397,9	433,9	494,8
Švietimas	1020,2	974,8	1038,0	1127,8	1137,1	1127,7	1238,5	1247,3	1371,5
Socialinė apsauga	2182,1	2096,6	2101,3	2205,1	2253,9	2361,6	2633,5	2855,4	3079,8

Estijoje, kaip ir Latvijoje, per nagrinėjamą laikotarpį nei vienai valstybės funkcijai skirtos išlaidos nesumažėjo. Daugumos funkcijų vykdymui skirtos valstybės išlaidos Estijoje, vertinant pagal pokyčio tempą, padidėjo žymiai labiau nei Latvijoje ir Lietuvoje. Didžiausias procentinis pokytis – net 730,69 proc. – nustatytas būsto ir komunalinio ūkio išlaidoms. Absoliutine verte šis padidėjimas nebuvo toks reikšmingas (73,8 mln. eurų). Pagal absoliutines reikšmes žymiai solidžiau padidėjo išlaidos, skirtos socialinei apsaugai. Jos padidėjo 897,7 mln. eurų arba 41,14 proc. Mažiausiai padidėjo išlaidos ekonomikai (17,48 proc.), aplinkos apsaugai (26,92 proc.).

Procentinis valstybės išlaidų pasiskirstymas pagal funkcijas Estijoje pateiktas 16 lentelėje.

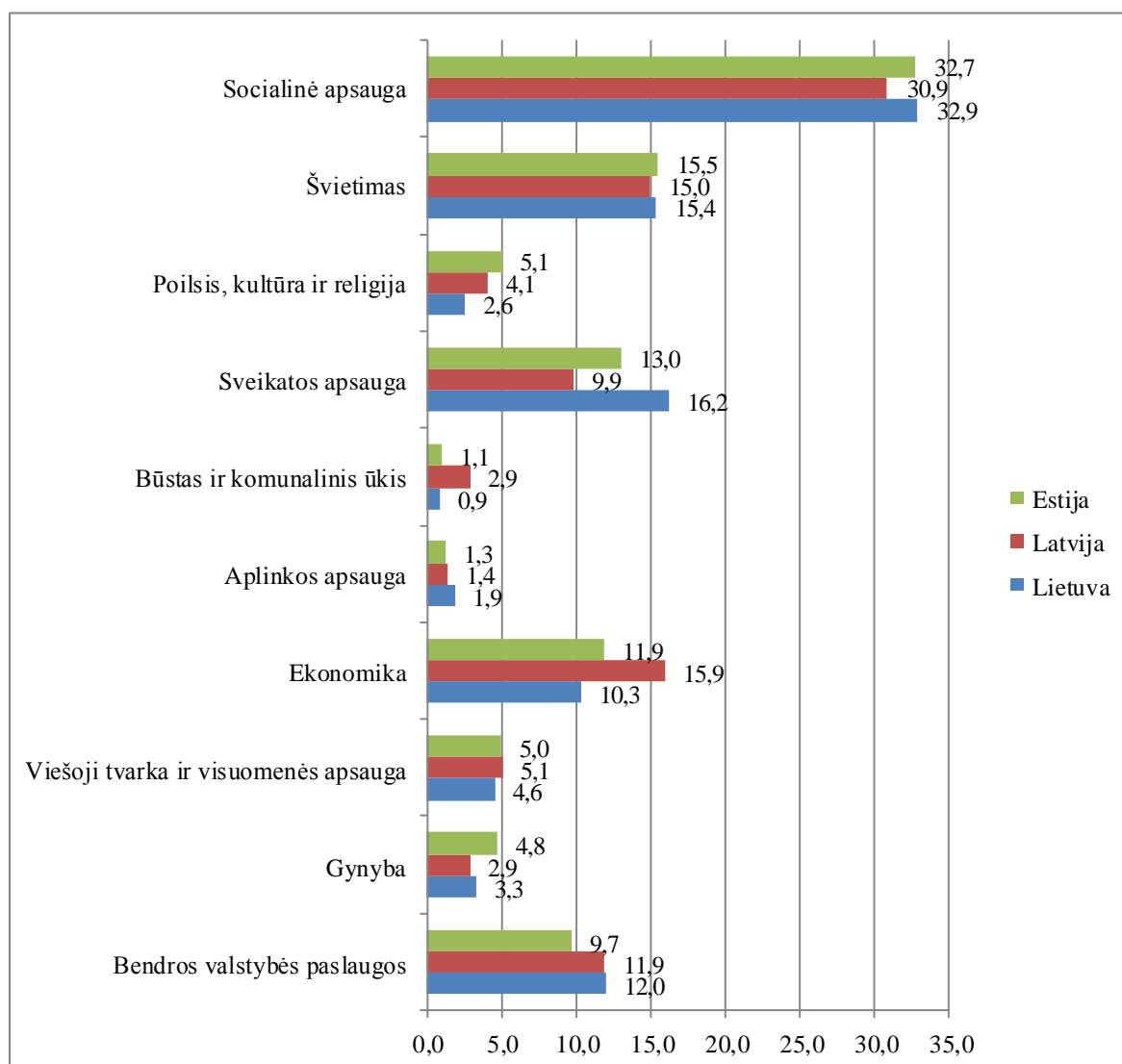
16 lentelė. Valstybės išlaidų pasiskirstymas pagal funkcijas Estijoje 2009–2017 m., proc.

Funkcijos	Metai								
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Bendros valstybės paslaugos	8,2	8,3	9,3	10,4	10,5	10,4	10,3	10,0	9,9
Gynyba	4,8	4,3	4,0	4,6	4,7	4,7	4,7	6,0	5,2
Viešoji tvarka ir visuomenės apsauga	5,1	5,4	5,5	5,1	4,8	5,0	4,5	4,8	4,8
Ekonomika	13,4	11,3	12,1	11,9	12,1	12,4	11,9	10,7	11,0
Aplinkos apsauga	2,1	-0,4	-0,8	2,1	1,6	1,7	1,8	1,5	1,9
Būstas ir komunalinis ūkis	0,2	1,2	1,4	1,5	1,4	1,2	0,9	0,9	0,9
Sveikatos apsauga	12,0	13,1	13,2	12,7	13,0	13,4	13,7	13,1	12,8
Poilsis, kultūra ir religija	5,1	5,2	5,1	4,4	5,3	5,2	4,9	5,1	5,3
Švietimas	15,7	16,4	16,6	16,0	15,6	14,9	15,1	14,6	14,8
Socialinė apsauga	33,5	35,2	33,7	31,3	31,0	31,1	32,2	33,4	33,2

Struktūrinis valstybės išlaidų pasiskirstymas pagal funkcijas rodo, kad Estijoje, kaip ir Lietuvoje bei Latvijoje, dominuojančią poziciją išlaikė socialinė apsauga. 2009 m. išlaidos socialinei apsaugai siekusios 33,5 proc. iki 2017 m. sumažėjo iki 33,2 proc. Taigi, 2017 m. beveik trečdalis visų valstybės išlaidų Estijoje buvo skiriama socialinei apsaugai. Palyginimui Lietuvoje šios išlaidos sudarė 33,9 proc., o Latvijoje – 30,83 proc. Svari išlaidų dalis Estijoje teko ir švietimui. 2009 m. švietimui skirta 15,7 proc. visų valstybės išlaidų, kai tuo tarpu 2017 m. – 14,8 proc.. Per nagrinėjamą laikotarpį padidėjo struktūrinė išlaidų, skirtų bendroms

valstybės paslaugoms, gynybai, būstui ir komunaliniam ūkiui, sveikatos apsaugai, poilsiui, kultūrai ir religijai dalys.

Siekiant palyginti, kurios funkcijos dominuoja Baltijos šalyse pagal skiriamas išlaidas, apskaičiuoti procentinio valstybės išlaidų pasiskirstymo pagal funkcijas vidurkiai. Jie pateikti 8 paveiksle.

8 pav. Valstybės išlaidų pagal funkcijas procentinio pasiskirstymo vidurkiai 2009–2017 m., proc.

Kaip rodo 8 paveiksle pateikti duomenys, visose Baltijos valstybėse dominuojančią poziciją užėmė išlaidos socialinei apsaugai. Išlaidų socialinei apsaugai vidurkiai nežymiai skiriasi tarp atskirų Baltijos valstybių. Reikšmingą išlaidų dalį sudaro ir išlaidos švietimui, bendrų valstybės paslaugų teikimui, sveikatos apsaugai. Mažiausią dalį išlaidų visos Baltijos valstybės skiria būsto ir komunalinio ūkio, aplinkos apsaugos, gynybos funkcijų vykdymui.

Tyrimo metodikoje numatyta valstybės išlaidų analizė ir pagal produktyvumo kriterijų. Kaip minėta teorinėje darbo dalyje, produktyvioms išlaidoms priskiriamos šių sričių išlaidos: gynybos, viešosios tvarkos, ekonomikos, aplinkos apsaugos, būsto ir komunalinio ūkio, sveikatos apsaugos, švietimo (Liesonis, Račkauskas, 2012). Produktivių ir neproduktyvių išlaidų dinamika Baltijos šalyse pateikta 17 lentelėje.

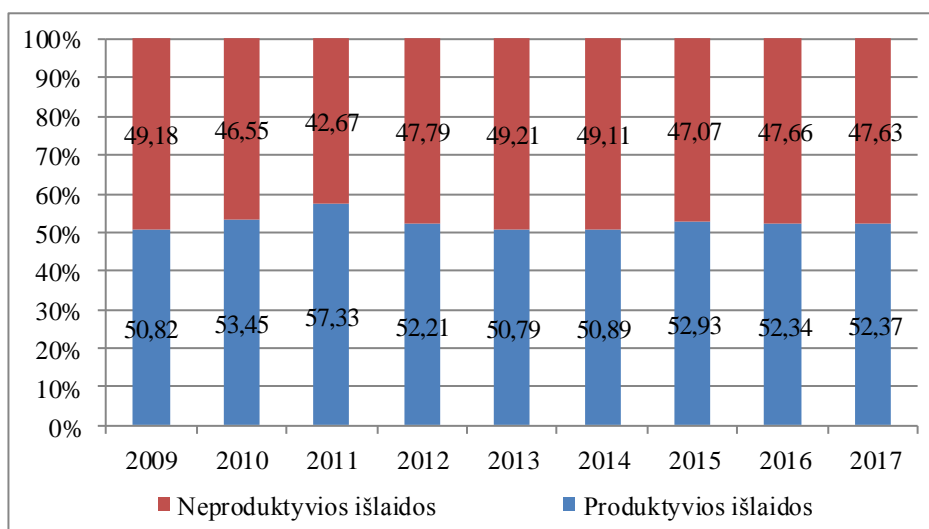
17 lentelė. **Produktivių ir neproduktyvių valstybės išlaidų dinamika 2009–2017 m., mln. eurų**

Metai	Lietuva		Latvija		Estija	
	Produktivių išlaidos	Neproduktyvios išlaidos	Produktivių išlaidos	Neproduktyvios išlaidos	Produktivių išlaidos	Neproduktyvios išlaidos
2009	6144,3	5946,3	4457,4	3824,9	3469,4	3045,2
2010	6336,2	5519,2	4419,9	3674,5	3057,5	2904,5
2011	7615,8	5667,8	4396,4	3779,7	3244	2994
2012	6286,3	5753,1	4469,6	3905,2	3802,5	3246,5
2013	6302,2	6105,9	4520,8	4091,7	3875,4	3404,5
2014	6446	6220,7	4734,9	4266,3	4045,8	3546,3
2015	6911,7	6145,8	4756,4	4539,9	4306,3	3878,2
2016	6932,7	6311,8	4792,6	4466,2	4408,2	4149,3
2017	7322,5	6659,4	5520,4	4699,8	4776,8	4497,0

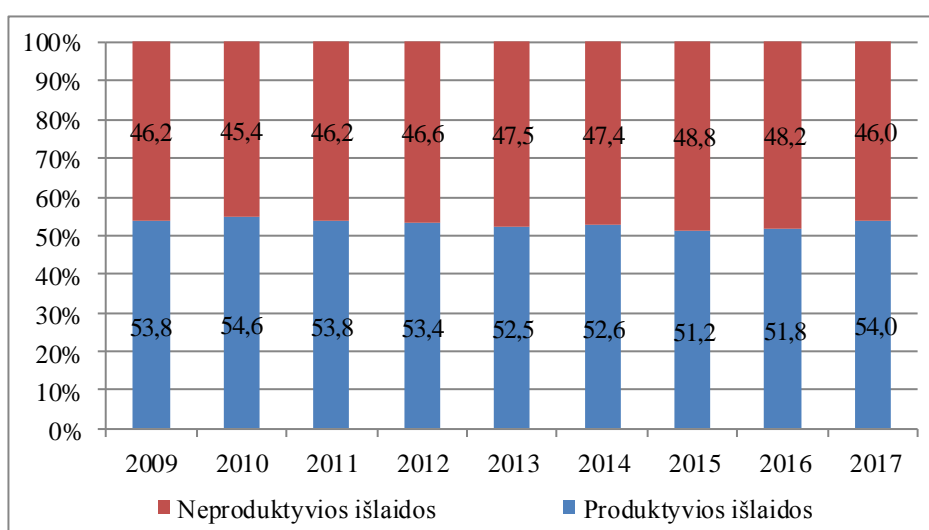
Didžiausiomis produktyviomis ir neproduktyviomis išlaidomis visą nagrinėjamą laikotarpį pasižymėjo Lietuva. 2009 m. produktyvios išlaidos sudarė 6144,3 mln. eurų, neproduktyvios – 5946,3 mln. eurų. Beveik visais metais tiek produktyvios, tiek neproduktyvios išlaidos Lietuvoje didėjo. Išskirtiniai metai šiuo aspektu – 2010, 2011 ir 2016 m. 2010 m. neproduktyvios išlaidos sumažėjo 7,2 proc. Šį sumažėjimą galima sieti su ekonominiu nuosmikiu, kuomet vien socialinei apsaugai skirtos valstybės išlaidos sumažėjo nuo 4420,1 iki 3964,8 mln. eurų. 2012 m. produktyvios išlaidos Lietuvoje sumažėjo net 17,5 proc. Šį sumažėjimą lėmė daugiau nei perpus sumažintos valstybės išlaidos ekonomikai (nuo 2399,0 iki 1089,3 mln. eurų). 2015 m. neproduktyvios valstybės išlaidos sumažėjo nežymiai – 1,2 proc. Didžiausias produktyvių išlaidų padidėjimas Lietuvoje užfiksuotas 2011 m., kuomet šio tipo išlaidos padidėjo 20,2 proc., o neproduktyvių – 2013 m., šioms išlaidoms padidėjus 6,1 proc. Latvijoje produktyvių valstybės išlaidų pokyčiai nebuvo tokie intensyvūs. Produktivių išlaidos Latvijoje labiausiai padidėjo 2017 m., tuomet padidėjimo tempas siekė 15,2 proc. Didžiausias neproduktyvių išlaidų padidėjimas Latvijoje buvo 2015 m., kuomet jos padidėjo 6,4 proc. 2010 m. Estijoje sumažėjo tiek produktyvios, tiek neproduktyvios išlaidos.

Jų sumažėjimas siekė atitinkamai 11,9 ir 4,6 proc. Visais kitais laikotarpiais tiek produktyvios, tiek neproduktyvios išlaidos Estijoje didėjo. Kaip rodo tyrimo duomenys, produktyvioms ir neproduktyvioms išlaidoms atskirose Baltijos valstybėse būdingos kiek kitokios tendencijos.

Visą nagrinėjamą laikotarpį visose Baltijos valstybėse produktyvios išlaidos sudarė didesnę dalį valstybės išlaidų nei neproduktyvios išlaidos (žr. 9–11 pav.). Tai vertinama teigiamai, kadangi produktyvios išlaidos turi išliekamąjį poveikį, kadangi jos yra skirtos investicijoms. Be to, jos skatina ekonomikos augimą (Liesonis, Račkauskas, 2012).

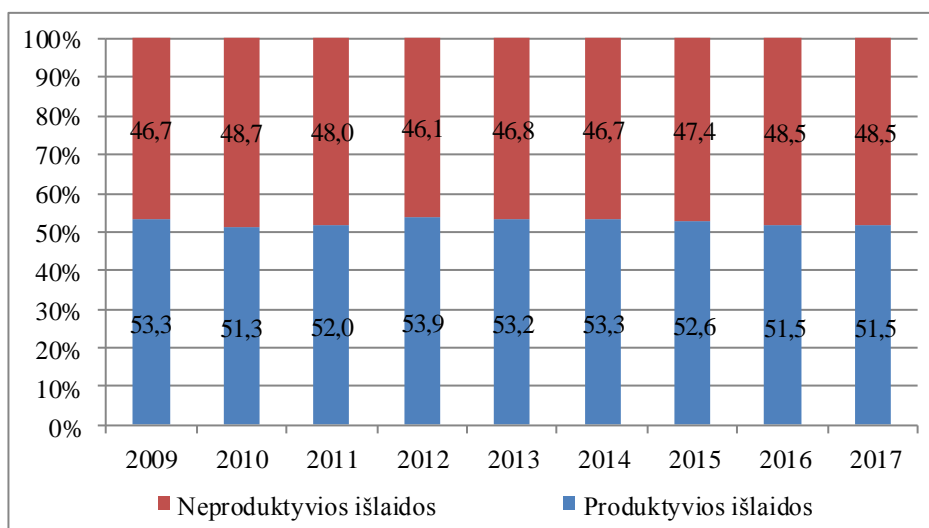
9 pav. Valstybės išlaidų pasiskirstymas pagal produktyvumą Lietuvoje 2009–2017 m., proc.

10 pav. Valstybės išlaidų pasiskirstymas pagal produktyvumą Latvijoje 2009–2017 m., proc.

Mažiausias skirtumas tarp produktyvių ir neproduktyvių išlaidų dalių Lietuvoje buvo 2009 m. Tuomet produktyvių išlaidų dalis siekė 50,82 proc., o neproduktyvių – 49,18 proc. 2017 m. šis skirtumas buvo žymiai didesnis – atitinkamai 52,37 ir 47,63 proc.

Mažiausias skirtumas tarp produktyvių ir neproduktyvių išlaidų Latvijoje buvo 2015 m. Minėtais metais produktyvios išlaidos sudarė 51,2 proc. visų valstybės išlaidų. Iki 2017 m. produktyvių išlaidų dalis padidėjo iki 54,0 proc.

11 pav. Valstybės išlaidų pasiskirstymas pagal produktyvumą Estijoje 2009–2017 m., proc.

Estija – vienintelė iš Baltijos valstybių, kurioje per analizuojamą laikotarpį sumažėjo produktyvių išlaidų dalis nuo visų valstybės išlaidų. 2009 m. produktyvių išlaidų dalis, siekusi 53,3 proc., iki 2017 m. sumažėjo iki 51,5 proc.

Apibendrinant atliktą Baltijos valstybių išlaidų struktūros analizę, galima teigti, jog visų trijų Baltijos valstybių išlaidos kinta tiek pagal bendrąjį dydį, tiek pagal struktūrą. Išlaidas vienoms sritims didinant, mažinamos kitos. Šiuos pokyčius lemia ekonominė, socialinė aplinka, tikslai, išorės poveikis. Nustatyta, kad visų Baltijos valstybių išlaidų struktūroje dominuoja centrinės valdžios išlaidos. Pastarąjį dešimtmetį centrinės valdžios išlaidos nei vienoje Baltijos valstybėje nebuvo mažesnės nei 68,2 ir nebuvo didesnės nei 78,9 proc. Visoms Baltijos valstybėms būdinga centrinės valdžios išlaidų dalies didėjimo tendencija. Nustatyta, kad produktyvioms ir neproduktyvioms valstybės išlaidoms Baltijos šalyse būdingos skirtingos kaitos tendencijos, tačiau vertinant jų dalis nuo visų valstybės išlaidų, akivaizdus produktyvių išlaidų dominavimas.

3.3. Valstybės išlaidų būklę apibūdinančių rodiklių analizė Baltijos šalyse

Atliekant Baltijos valstybių išlaidų rodiklių analizę, skaičiuojami Finger-Kreinin skirtumų indeksas, struktūrinių pokyčių intensyvumas, valstybės išlaidos vienam gyventojui, valstybės išlaidų dalis nuo BVP ir valstybės išlaidų ir pajamų santykis.

Finger-Kreinin skirtumų indeksas. Siekiant nustatyti valstybės išlaidų struktūros skirtumus tarp Baltijos šalių, skaičiuotas Finger-Kreinin skirtumų indeksas. Šis indeksas parodo, kaip išlaidų pasiskirstymas vienoje valstybėje skiriasi nuo kitos valstybės. Finger-Kreinin skirtumų indeksas 2009–2018 m. periodu pateiktas 18 lentelėje.

18 lentelė. Valstybės išlaidų Finger-Kreinin skirtumų indeksų reikšmės, proc.

Valstybės	Lietuva	Latvija	Estija
Lietuva	0,00	24,80	18,30
Latvija	24,80	0,00	43,10
Estija	18,30	43,10	0,00

Finger-Kreinin skirtumų indeksas tarp Baltijos valstybių siekė nuo 18,30 iki 43,10 proc. Atsižvelgiant į tai, kad 100 proc. artimesnė Finger-Kreinin skirtumų indekso reikšmė rodo didesnius skirtumus, galima teigti, kad didžiausi skirtumai nustatyti tarp Latvijos ir Estijos valstybės išlaidų. Mažiausi skirtumai nustatyti tarp Lietuvos ir Estijos valstybės išlaidų.

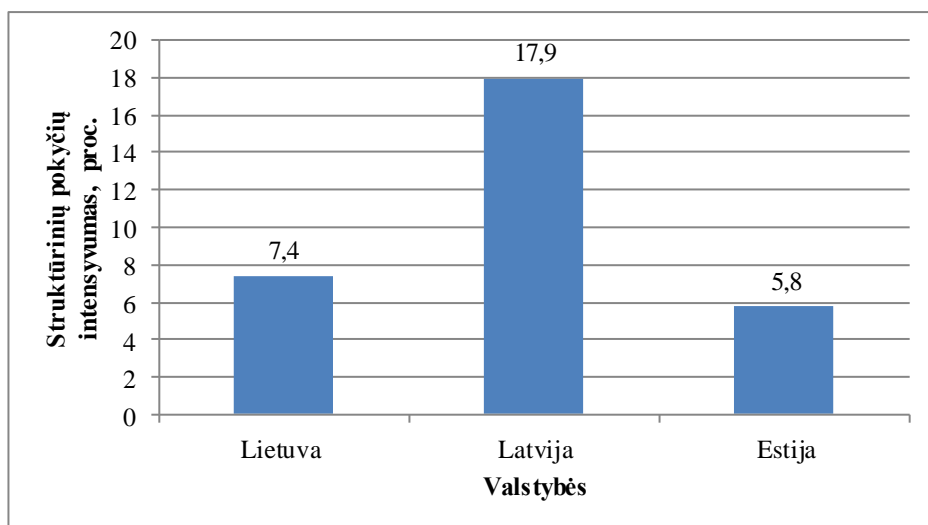
Apskaičiuotos Finger-Kreinin skirtumų indekso reikšmės ir kiekvieniems metams atskirai. Šios reikšmės pateiktos 19 lentelėje.

19 lentelė. Valstybės išlaidų Finger-Kreinin skirtumų indeksų reikšmės 2009–2018 m., proc.

Lyginamos valstybės	Metai									
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Lietuva-Latvija	3,0	1,1	2,9	1,2	3,0	2,2	1,8	2,3	2,4	5,0
Lietuva-Estija	2,2	3,1	1,4	3,0	1,2	1,9	1,7	2,2	2,1	0,4
Estija-Latvija	5,2	4,2	4,3	4,2	4,2	4,1	3,5	4,5	4,4	4,7

Vertinant metinius duomenis, matyti, kad skirtumai tarp atskirų Baltijos šalių nebuvo dideli. Didžiausi skirtumai nustatyti tarp Estijos ir Latvijos 2009 m., kuomet Finger-Kreinin skirtumų indekso reikšmė siekė 5,2 proc.

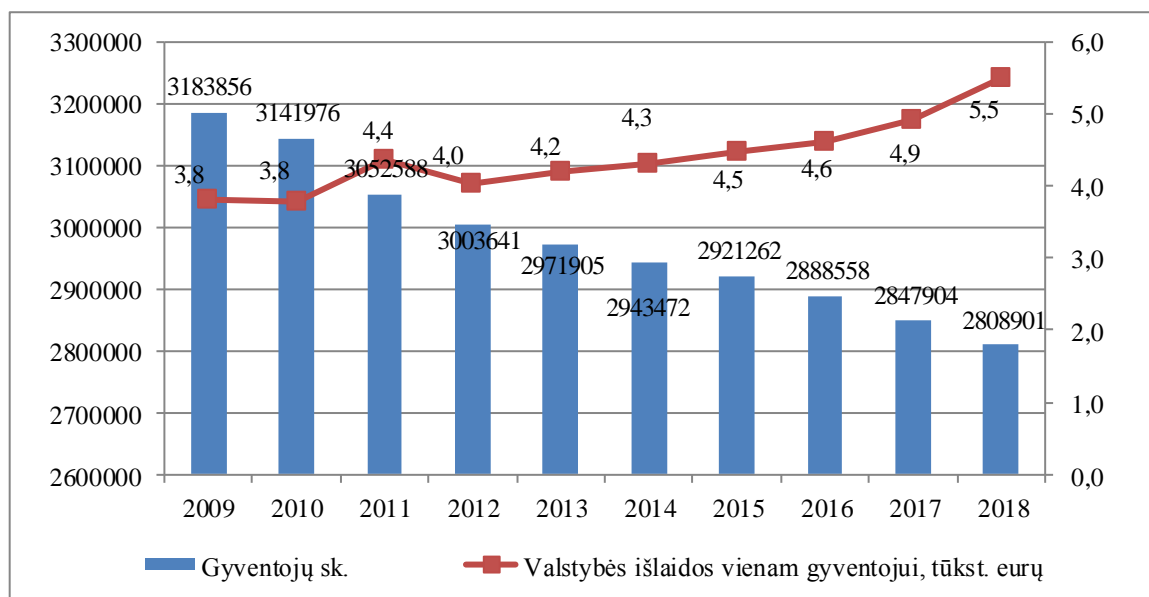
Struktūrinių pokyčių intensyvumas. Struktūrinių pokyčių intensyvumo indeksas parodo, kokios išlaidos dominuoja valstybės išlaidų struktūroje. Struktūrinių pokyčių intensyvumas 2009–2018 m. laikotarpiu tirtose Baltijos šalyse pateiktas 12 paveiksle.

12 pav. Valstybės išlaidų struktūrinių pokyčių intensyvumas, proc.

12 paveiksle pateikti duomenys rodo, kad visų tirtų valstybių struktūroje akivaizdžiai dominuoja centrinės valdžios išlaidos. Intensyviausi struktūriniai pokyčiai valstybės išlaidų struktūroje nustatyti Latvijoje, kur pokyčių intensyvumo indeksas 2009–2018 m. laikotarpiu siekė 17,9 proc. Struktūrinių pokyčių intensyvumo indeksas Lietuvoje buvo žymiai mažesnis – 7,4 proc., o Estijoje – 5,8 proc.

Valstybės išlaidos vienam gyventojui. Valstybės išlaidų vienam gyventojui apskaičiavimui, būtini gyventojų skaičiaus duomenys. Gyventojų skaičiaus dinamika Lietuvoje 2009–2018 m. pateikta 13 paveiksle. Kaip rodo 13 paveiksle pateikti duomenys, 2009 m. Lietuvoje gyveno 3183856 asmenys. Visą nagrinėjamą laikotarpį gyventojų skaičius Lietuvoje mažėjo. Gyventojų skaičiaus pokyčių tempas siekė nuo -1,0 iki -2,8 proc. Didžiausias gyventojų skaičiaus sumažėjimas užfiksuotas 2011 m. Šis pokytis sietinas tiek su intensyvia emigracija ekonominio nuosmukio metais, tiek su įstatyminės bazės pokyčiais, kuomet įtvirtinus sveikatos draudimo mokesčio prievolę, dalis anksčiau iš šalies išvykusių asmenų išsiskaitavo. Intensyvus gyventojų skaičiaus mažėjimas tęsėsi ir 2012 m., kuomet Lietuvos gyventojų skaičius sumažėjo 48947 arba 1,6 proc. 2014–2016 m. gyventojų skaičiaus mažėjimas kiek stabilizavosi, tačiau 2017 ir 2018 m. tapo intensyvesnis. Minėtais metais Lietuvoje gyventojų sumažėjo po 1,4 proc. kasmet. Iš viso per pastarąjį dešimtmetį šalies gyventojų skaičius sumažėjo 374955 arba 11,8 proc.

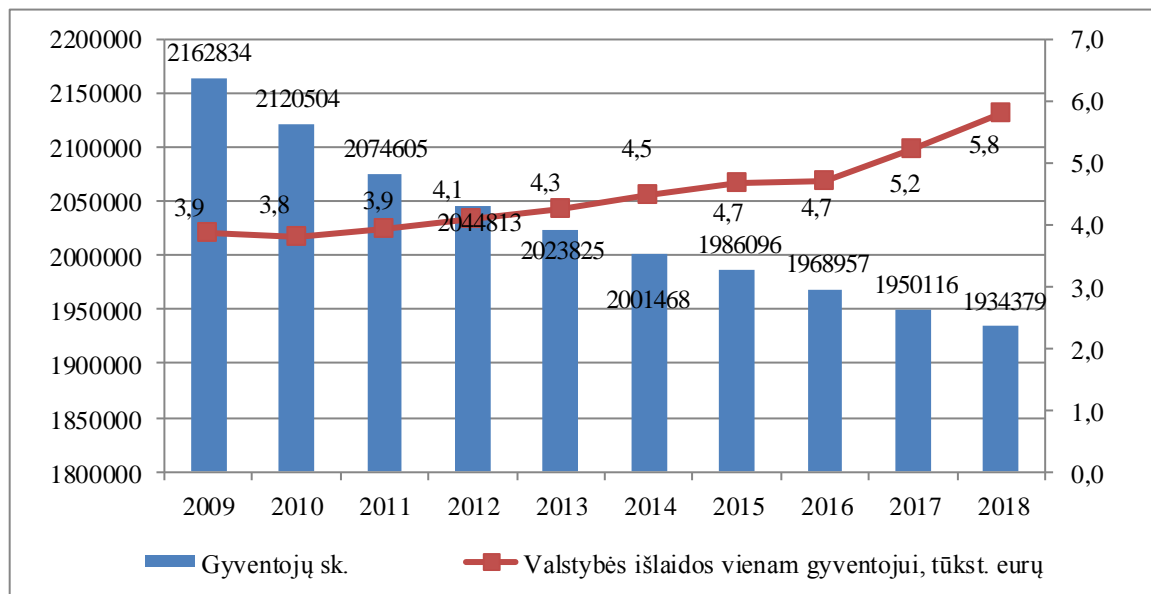

13 pav. **Gyventojų skaičiaus ir valstybės išlaidų vienam gyventojui dinamika Lietuvoje 2009–2018 m.**

(sudaryta autorės, remiantis Eurostat, 2019)

2010 m. sumažėjus šalies gyventojų skaičiui, valstybės išlaidos, tenkančios vienam šalies gyventojui, išliko nepakitusios. Tai reiškia, kad bendrųjų valstybės išlaidų mažėjimą kompensavo ne tokiu sparčiu tempu mažėjęs gyventojų skaičius. 2011 m. 12,1 proc. padidėjus valstybės išlaidoms ir 2,8 proc. sumažėjus gyventojų skaičiui, valstybės išlaidos vienam gyventojui padidėjo 600 eurų ir pasiekė 4,4 tūkst. eurų. 2012 m., kuomet valstybės išlaidos sumažėjo, vienam gyventojui tenkančios valstybės išlaidos sumažėjo iki 4,0 tūkst. Nuo 2013 m., didėjant valstybės išlaidoms ir mažėjant šalies gyventojų skaičiui, valstybės išlaidos vienam gyventojui didėjo. 2018 m. jos pasiekė didžiausią reikšmę per visą pastarąjį dešimtmetį (5,5 tūkst. eurų).

Gyventojų skaičiaus dinamika Latvijoje 2009–2018 m. pateikta 14 paveiksle. Kaip matyti iš paveiksle pateiktų duomenų, gyventojų skaičius itin intensyviai mažėjo 2010–2012 m. 2010 m. gyventojų skaičius sumažėjęs 2,0 proc., 2011 m., kaip ir Lietuvoje, pasiekė didžiausią sumažėjimo tempą (-2,2 proc.). Nuo 2012 m. situacija kiek stabilizavosi. Ir nors 2012 m. gyventojų skaičiaus sumažėjimo tempas dar išliko gana didelis (-1,4 proc.), 2013 m. jis sumažėjo iki 1,0 proc. 2014–2018 m. gyventojų skaičiaus sumažėjimas siekė nuo -0,8 iki -1,1 proc. 2018 m. Latvijoje gyveno 1 934 379 gyventojai. Per visą dešimties metų laikotarpį Latvijoje sumažėjo 228 455 gyventojų, tai sudarė 10,6 proc. Gyventojų skaičiaus mažėjimą Latvijoje, kaip ir Lietuvoje, lėmė mažėjantis gimstamumas, ilgėjanti gyvenimo trukmė, emigracija.

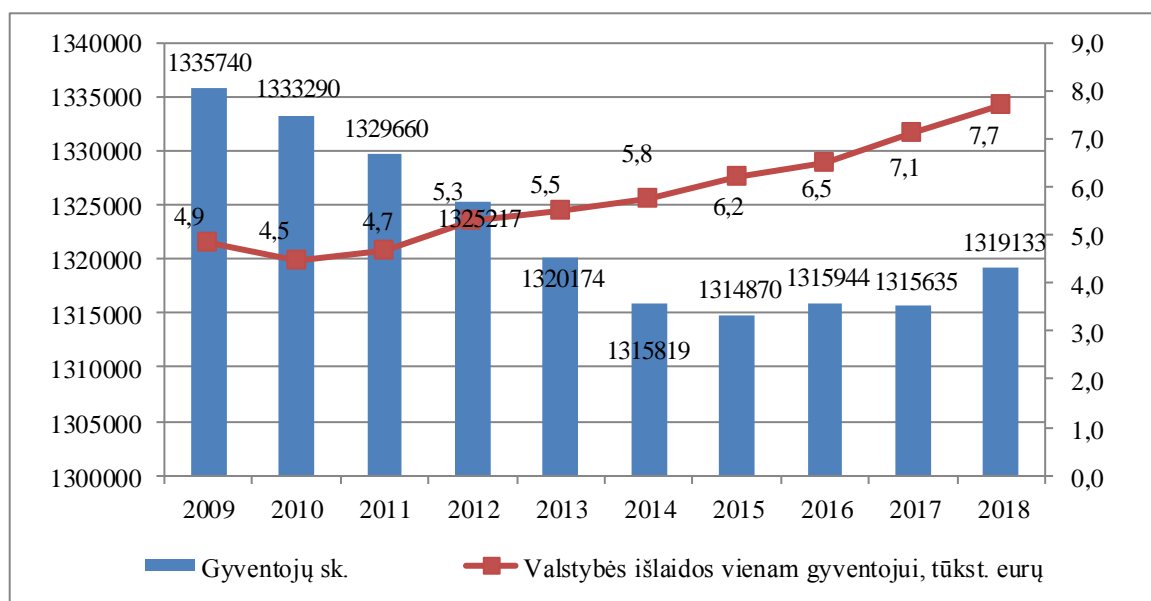
14 pav. Gyventojų skaičiaus ir valstybės išlaidų vienam gyventojui dinamika Latvijoje 2009–2018 m.

(sudaryta autorės, remiantis Eurostat, 2019)

2009 m. Latvijoje gyveno 2162834 gyventojai, o valstybės išlaidos siekė 8355,2 mln. eurų. Tai reiškia, kad vienam šalies gyventojui teko 3,9 tūkst. valstybės išlaidų. 2010 m., 2,2 proc. sumažėjus gyventojų skaičiui ir 3,4 proc. sumažėjus valstybės išlaidoms, vienam Latvijos gyventojui teko 3,8 tūkst. eurų valstybės išlaidų. Nuo 2011 m. vienam Latvijos gyventojui tenkančios valstybės išlaidos kasmet didėjo. Tą lėmė didėjusios valstybės išlaidos ir mažėjęs gyventojų skaičius. 2018 m. valstybės išlaidos vienam Latvijos gyventojui pasiekė 5,8 tūkst. eurų ir tai buvo 300 eurų daugiau nei vienam Lietuvos gyventojui tenkančios valstybės išlaidos.

15 paveiksle pateikti gyventojų skaičiaus dinamikos Estijoje duomenys. Šie duomenys rodo, kad 2009 m. Estijoje gyveno 1335740 gyventojų. Estijoje, kaip ir Lietuvoje bei Latvijoje, gyventojų skaičius per pastarąjį dešimtmetį sumažėjo. 2010 m. lyginant su 2009 m. duomenimis, gyventojų skaičius Estijoje sumažėjo 2450 arba 0,2 proc. Šis sumažėjimas nebuvo toks intensyvus, kaip Latvijoje ir Lietuvoje. Palyginimui Latvijoje gyventojų skaičius 2010 m. sumažėjo 2,0 proc., o Lietuvoje – 1,3 proc. 2011–2014 m. gyventojų skaičiaus mažėjimas Estijoje kiek suintensyvėjo – sumažėjimo tempas siekė nuo -0,1 iki -0,4 proc. Latvijoje ir Lietuvoje gyventojų skaičiaus sumažėjimo tempas buvo žymiai intensyvesnis. 2015 m. gyventojų skaičiaus kaitos situacija Estijoje stabilizavosi. 2015 m. gyventojų skaičius Estijoje sumažėjo tik -0,1 proc. 2016 m. gyventojų skaičiaus aspektu Estijoje susiklostė

unikali situacija, kurios nebuvo jokioje kitoje Baltijos valstybėje per pastarąjį dešimtmetį – gyventojų skaičius šalyje padidėjo 1074 gyventojais arba 0,1 proc. Gyventojų skaičius Estijoje gana stabilus išliko ir 2017 m., kuomet šalies gyventojų skaičius sumažėjo 309 gyventojais. 2018 m. pasikartojė 2016 m. situacija. Estijos gyventojų skaičius padidėjo 3498 gyventojais (0,3 proc.). Tikėtina, kad tokius gyventojų skaičiaus pokyčius galėjo lemti mokesstinės aplinkos pokyčiai nagrinėjamoje valstybėje. Iš viso per pastarąjį dešimtmetį Estijos gyventojų skaičius sumažėjo 16607 arba 1,24 proc. Palyginimui Latvijos ir Lietuvos gyventojų skaičius per 2009–2018 m. laikotarpį sumažėjo atitinkamai 10,6 ir 11,8 proc.

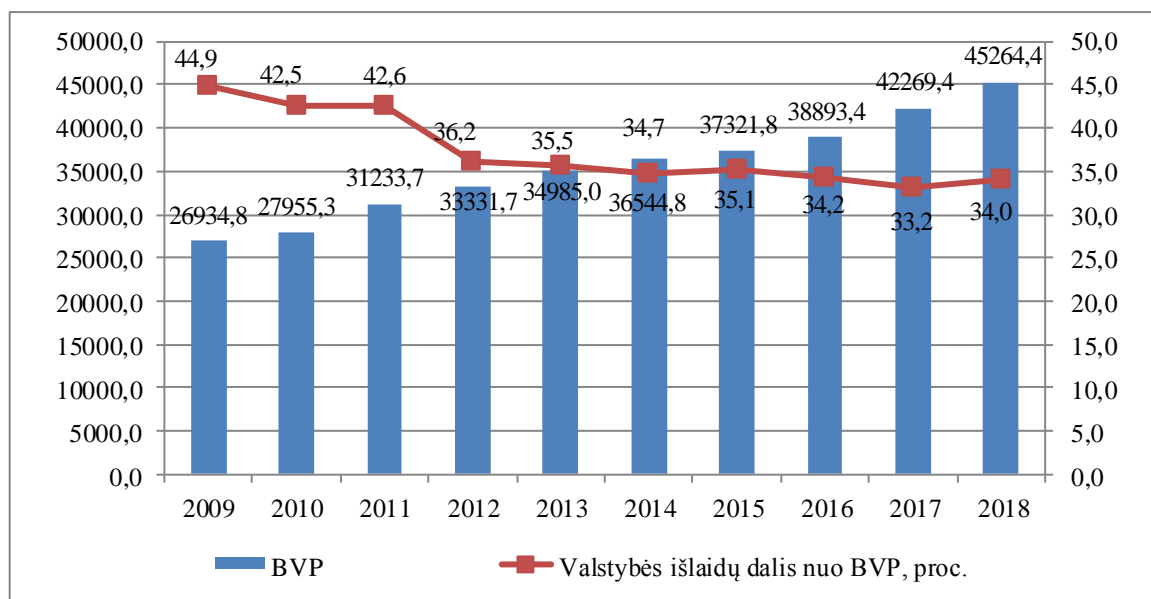

15 pav. **Gyventojų skaičiaus ir valstybės išlaidų vienam gyventojui dinamika Estijoje 2009–2018 m.**

(sudaryta autorės, remiantis Eurostat, 2019)

Valstybės išlaidos, tenkančios vienam gyventojui, 2009–2018 m. Estijoje buvo didžiausios, lyginant su Latvija ir Lietuva. 2010 m. valstybės išlaidoms Estijoje sumažėjus nuo 6479,8 iki 5936,9, vienam gyventojui tenkančios valstybės išlaidos sumažėjo 400 eurų (nuo 4,9 iki 4,5 tūkst. eurų). Nuo 2011m. valstybės išlaidos vienam gyventojui Estijoje didėjo ir 2018 m. pasiekė didžiausią reikšmę per pastarąjį dešimtmetį – 7,7 tūkst. eurų. Taigi, nors absoliutine reikšme Estijos valstybės išlaidos 2009–2018 m. buvo mažiausios, lyginant su kitomis Baltijos valstybėmis, vienam gyventojui teko daugiausia valstybės išlaidų. 2018 m. jos buvo 1,9 tūkst. eurų didesnės nei Latvijoje ir 2,2 tūkst. eurų didesnės nei Lietuvoje.

Valstybės išlaidų dalis nuo BVP. Kaip Lietuva pagal valstybės išlaidas atrodo kitų nagrinėjamų Baltijos valstybių kontekste dešimties metų laikotarpiu, matyti 16–18 paveiksluose.

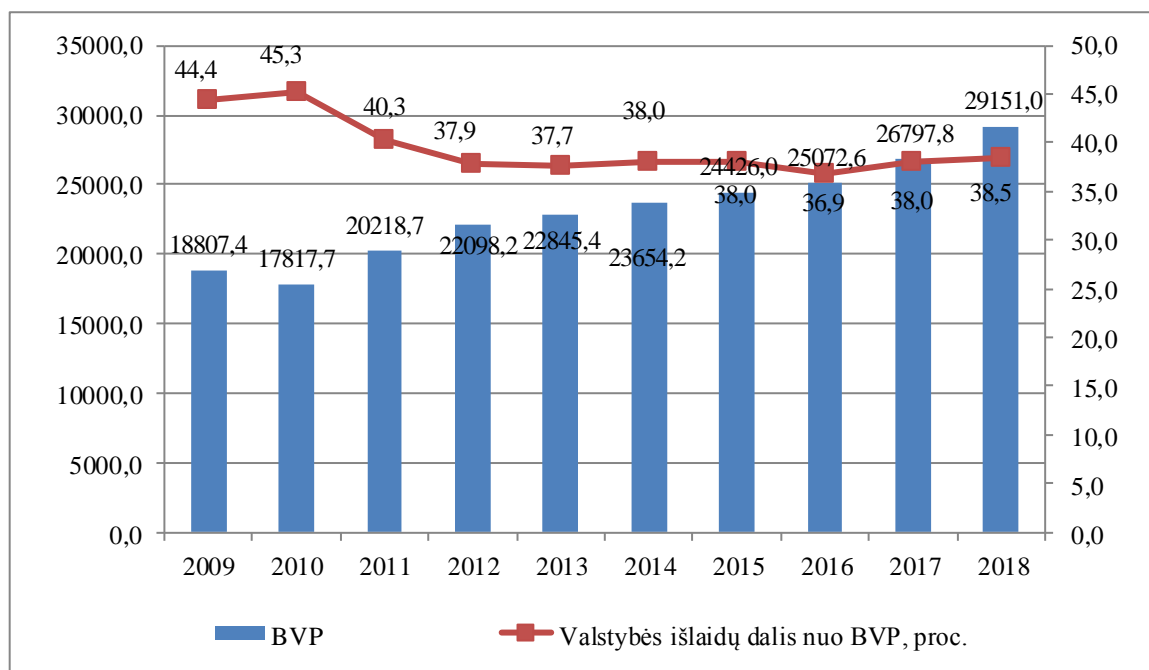

16 pav. BVP, valstybės išlaidų dalies nuo BVP dinamika Lietuvoje 2009–2018 m.

(sudaryta autorės, remiantis Eurostat, 2019)

Atlikti skaičiavimai rodo, kad nors absoliutine reikšme valstybės išlaidos Lietuvoje yra didžiausios, lyginant su kitomis Baltijos valstybėmis, visgi, valstybės išlaidų dalis nuo BVP atskleidžia valstybės išlaidų „dydį“ žvelgiat iš kiek kitokios perspektyvos. Lyginant valstybės išlaidas su BVP, matyti, kad didžiausią dalį nuo BVP valstybės išlaidos, lyginant su Latvija ir Estija, sudarė tik 2011 m. Minėtais metais valstybės išlaidų dalis nuo BVP Lietuvoje siekė 42,6 proc., kai tuo tarpu Latvijoje ir Estijoje – atitinkamai 40,3 ir 37,1 proc. Iki 2011 m. valstybės išlaidų dalies nuo BVP aspektu Lietuva užėmė viduriniąją poziciją, o po 2011 m., t.y. nuo 2012 iki 2018 m. Lietuvos valstybės išlaidų dalis nuo BVP buvo mažiausia, lyginant su kitomis Baltijos šalimis. Tą atspindi ir vidutinė valstybės išlaidų dalis nuo BVP. Lietuvoje 2009–2018 m. laikotarpiu ji buvo lygi 37,3 proc., kai tuo tarpu Latvijoje ir Estijoje – 39,5 ir 39,4 proc.

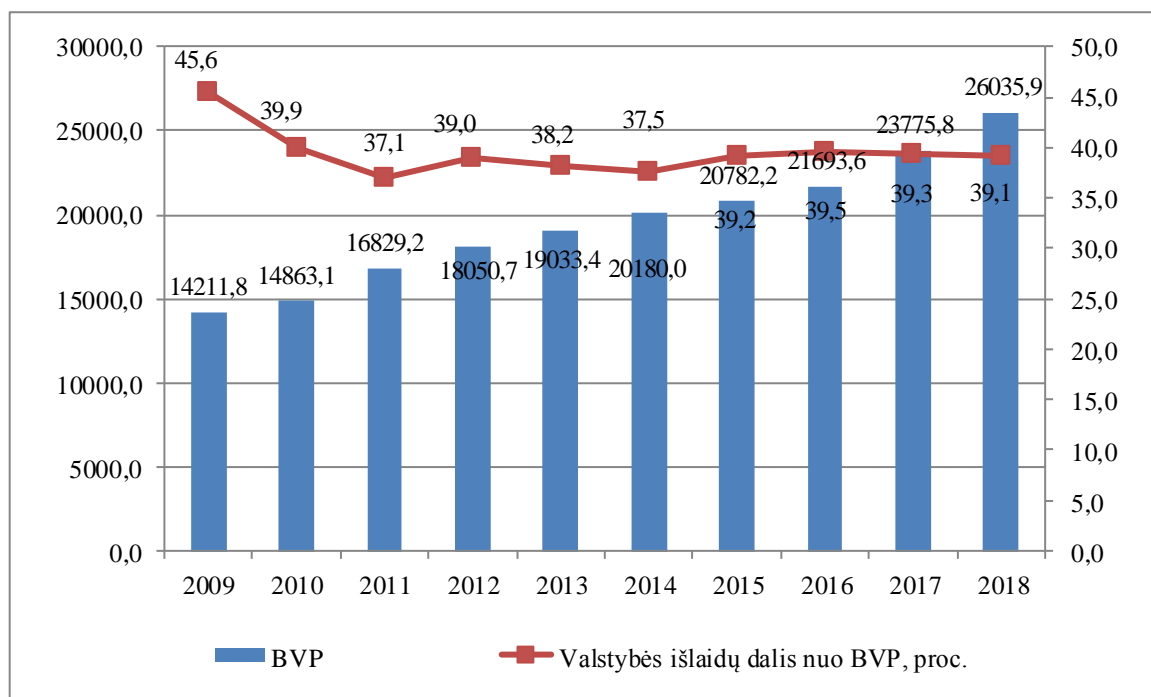
Nagrinėjant valstybės išlaidų dalies nuo BVP dinamiką, matyti ryškūs šio rodiklio pokyčiai visose Baltijos šalyse. Kaip rodo 17 paveiksle pateikti duomenys, 2009–2018 m. Lietuvos BVP padidėjus nuo 26934,8 iki 45264,4 mln. eurų, valstybės išlaidų dalis nuo BVP sumažėjo 10,9 proc. punkto.

17 pav. **BVP, valstybės išlaidų dalies nuo BVP dinamika Latvijoje 2009–2018 m.**
(sudaryta autorės, remiantis Eurostat, 2019)

Valstybės išlaidų dalies nuo BVP sumažėjimas Latvijoje nagrinėjamu laikotarpiu nebuvo toks ženklus kaip Lietuvoje. Nustatyta, kad nagrinėjamas rodiklis sumažėjo 5,9 proc. Estijoje taip pat nustatyta valstybės išlaidų dalies nuo BVP mažėjimo tendencija. Per nagrinėjamą laikotarpį rodiklis sumažėjo 6,5 proc. Kaip rodo atlikta analizė, visoms Baltijos valstybėms 2009–2018 m. laikotarpiu buvo būdingas tas pats dėsniumas – mažėjimas.

J. Bivainio (2015, p. 71) teigimu, „valstybėms nebūdinga persikirstyti daugiau kaip pusės sukurto BVP – priartėjus prie tokios ribos pastebima išlaidų mažėjimo tendencija“. Siekiant nustatyti, ar, pasiekus maksimalią išlaidų dalį nuo BVP, valstybės išlaidos mažėja ir Baltijos valstybių atveju, atrinkti laikotarpiai, kuomet valstybės išlaidų dalis nuo BVP buvo didžiausia. Lietuvos atveju valstybės išlaidų dalis nuo BVP didžiausia buvo 2009 m. Tuomet šio rodiklio reikšmė siekė 44,9 proc. Ši dalis buvo arčiausiai 50,0 proc. sukurto BVP. 2010 m. valstybės išlaidos Lietuvoje sumažėjo 209,2 mln. eurų arba -1,73 proc. Tad Lietuvos atveju minėtoji prielaida apie valstybės išlaidų mažėjimą pasitvirtino. Latvijoje didžiausia valstybės išlaidų dalis nuo BVP buvo 2010 m. (45,3 proc.). Minėtais metais valstybės išlaidos Latvijoje siekios 17817,7 mln. eurų, 2011 m. padidėjo 1223,00 mln. eurų arba 10,12 proc. Tai reiškia, kad, pasiekus maksimalią valstybės išlaidų nuo BVP dalį, valstybės išlaidų mažėjimas nėra būdingas Latvijoje. Nebūdingas jis ir Estijoje. 2009 m. valstybės išlaidų dalis nuo BVP buvo lygi 45,6 proc. 2010 m. valstybės išlaidos Estijoje padidėjo nuo 14211,8 iki 14863,1 mln. eurų.

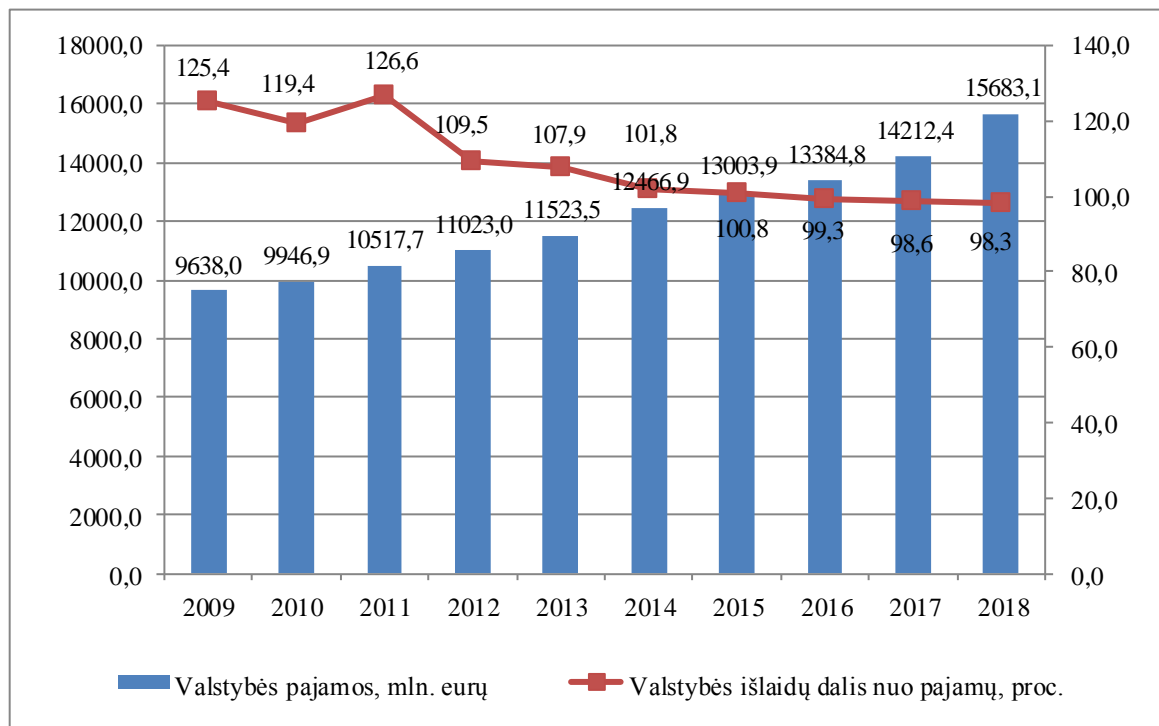

18 pav. BVP, valstybės išlaidų dalies nuo BVP dinamika Estijoje 2009–2018 m.

(sudaryta autorės, remiantis Eurostat, 2019)

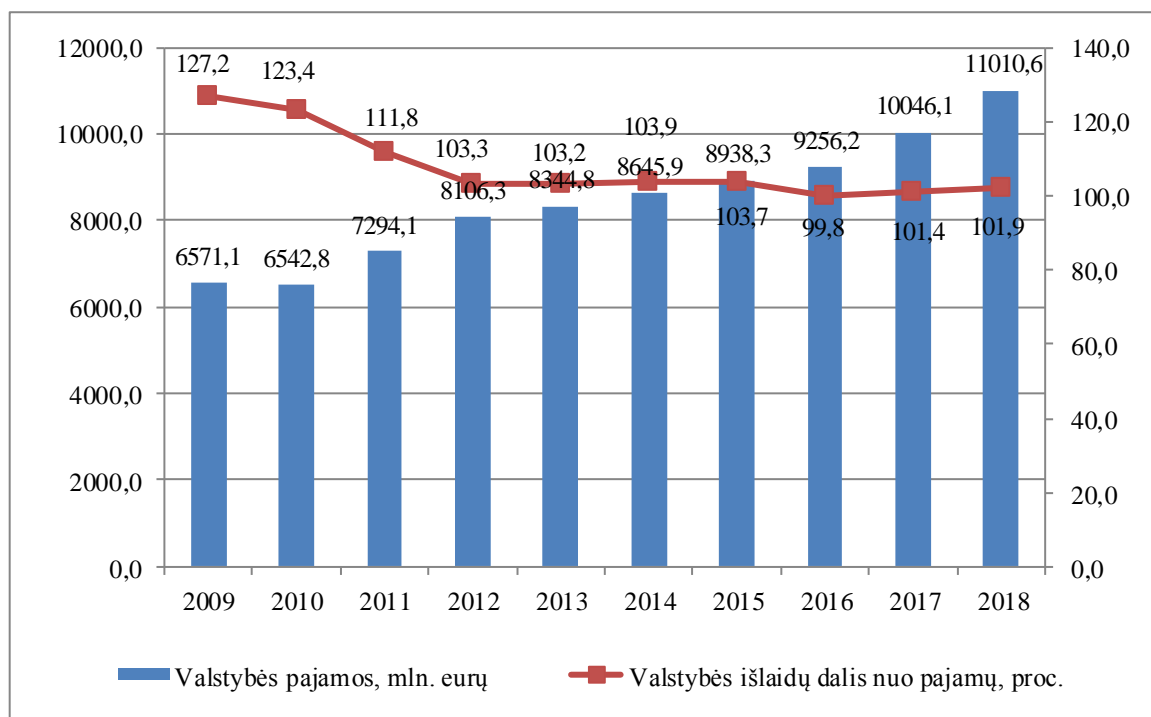
J. Bivainis (2005), atlikęs lyginamuosius valstybės išlaidų struktūros vertinimus ES valstybėse, nustatė, kad ES senbuovėse aiškiai įžvelgiama valstybės išlaidų (vertinant kaip BVP dalį) mažėjimo tendencija. Ir šis mažėjimas nemažas. Kaip parodė atlikta valstybės išlaidų dalies nuo BVP analizė, Baltijos valstybėms ši tendencija taip pat būdinga. Per pastarąjį dešimtmetį valstybės išlaidos, vertinant jas kaip dalį nuo BVP Lietuvoje sumažėjo net 10,9 proc. punkto. Estijoje ir Latvijoje šis sumažėjimas buvo nuosaikesnis – atitinkamai 6,5 ir 5,9 proc. punkto.

Valstybės išlaidų ir pajamų santykis. Valstybės išlaidų ir pajamų santykiui apskaičiuoti būtini valstybės pajamų duomenys. Valstybės pajamų dinamika Lietuvoje 2009–2018 m. laikotarpiu pateikta 19 paveiksle. Kaip rodo paveiksle pateikti duomenys, 2009 m. Lietuvoje gauta 9638,0 mln. eurų pajamų. Palyginimui, išlaidos tais metais siekė 12090,6 mln. eurų. Valstybės pajamos 2009 m. buvo 2452,6 mln. eurų didesnės nei išlaidos, tad valstybės išlaidų dalis nuo pajamų sudarė 125,4 proc. 2010 m. 3,2 proc. padidėjus valstybės pajamoms, o valstybės išlaidoms sumažėjus iki 11881,4 mln. eurų, išlaidų ir pajamų santykis sumažėjo iki 119,4 proc. 2011 m. šis santykis pasiekė didžiausią reikšmę per visą pastarąjį dešimtmetį – 126,6 proc. Nuo to laiko, didėjant valstybės pajamoms, išlaidų ir pajamų santykis kasmet mažėjo. 2018 m. jis buvo mažiausias per visą analizuojamą laikotarpį – 98,3 proc.

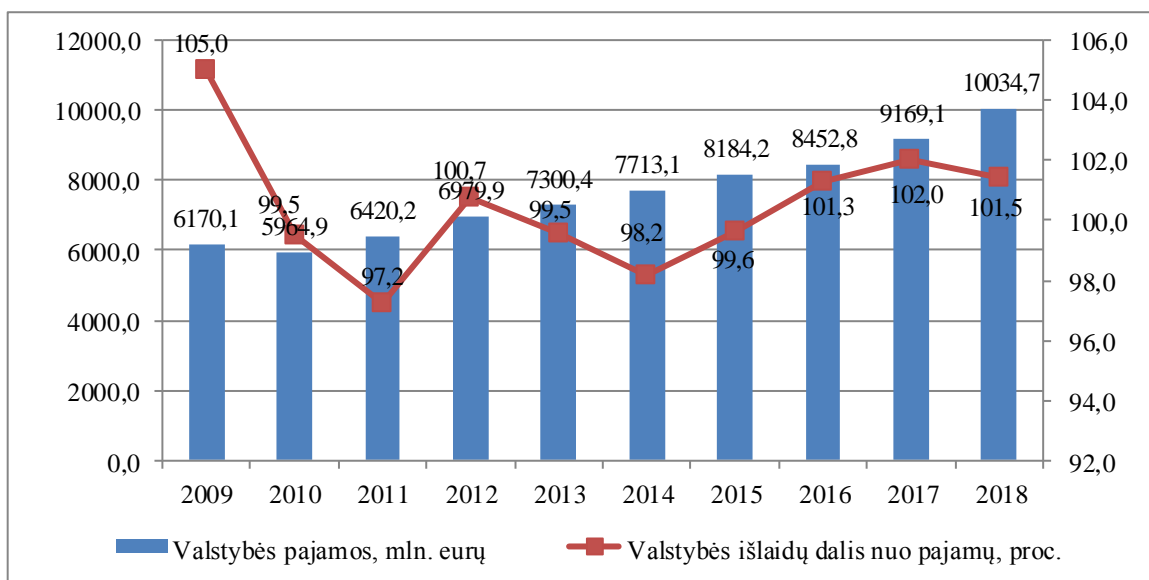
19 pav. Valstybės pajamų, išlaidų ir pajamų santykio dinamika Lietuvoje 2009–2018 m.
(sudaryta autorės, remiantis Eurostat, 2019)

Latvijoje stebimos gana panašios valstybės pajamų ir išlaidų bei pajamų santykio kaitos tendencijos, kaip ir Lietuvoje. Tą rodo 20 paveiksle pateikti duomenys. 2009 m. valstybės pajamos Latvijoje siekė 6571,1 mln. eurų. Tai buvo 3066,9 mln. eurų mažiau nei tais pačiais metais gauta Lietuvoje. Patyrus 8355,2 mln. eurų dydžio išlaidas, apskaičiuota, jog valstybės išlaidų ir pajamų santykis Latvijoje 2009 m. buvo lygus 127,2 proc. Tai reiškia, kad 2009 m. Latvijoje, kaip ir Lietuvoje, nepakako surenkamų pajamų valstybės išlaidoms padengti. Didelis atotrūkis tarp surenkamų valstybės pajamų ir patiriamų išlaidų užfiksuotas ir 2010 m., kuomet valstybės pajamos siekė 6452,8 mln. eurų, o patirtos išlaidos sudarė 8073,7 mln. eurų. Situacija ėmė stabilizuotis 2011 m., sumažėjus atotrūkiui tarp surenkamų pajamų ir patiriamų išlaidų, tačiau ir tuomet surenkamų pajamų nepakako išlaidoms padengti. Surenkamos pajamos prie patiriamų išlaidų dydžio priartėjo 2012 m., kuomet valstybės išlaidų ir pajamų santykis Latvijoje buvo lygus 103,2 proc. Panašus jis išliko ir 2014, 2015 m. (atitinkamai 103,9 ir 103,7 proc.). 2016 m. pirmą kartą per visą pastarąjį dešimtmetį Latvijoje surenkamų pajamų pakako patiriamoms išlaidoms padengti, tačiau tai buvo vienkartinis įvykis, kadangi 2017 ir 2018 m. valstybės išlaidų dalis nuo pajamų Latvijoje peržengė 100,0 proc. ribą.

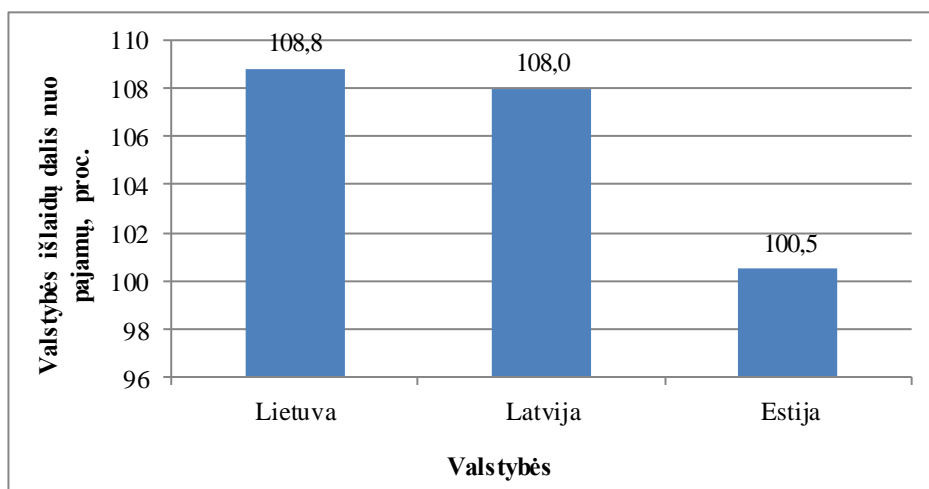
20 pav. Valstybės pajamų, išlaidų ir pajamų santykio dinamika Latvijoje 2009–2018 m.
(sudaryta autorės, remiantis Eurostat, 2019)

Estijos situacija valstybės išlaidų ir pajamų santykio aspektu kiek kitokia. Tą rodo 21 paveiksle pateikti duomenys. 2009 m., kuomet valstybės pajamos Estijoje siekė 6170,1 mln. eurų, o išlaidos sudarė 6479,8 mln. eurų, išlaidų ir pajamų santykis Estijoje buvo lygus 105,0 proc. Nors tokia rodiklio reikšmė rodo, kad surinktų pajamų nepakako patirtoms išlaidoms padengti, visgi, tai buvo geriausia rodiklio reikšmė tarp visų Baltijos valstybių (Lietuvoje išlaidų ir pajamų santykis 2009 m. buvo lygus 125,4 proc., o Latvijoje – 127,2 proc.). Tai reiškia, kad Estija geriausiai iš visų valstybių sugebėjo susidoroti su ekonominio nuosmukio padariniais. Tą patvirtina ir 2010 m. duomenys, kuomet valstybės išlaidų dalis nuo pajamų Estijoje neperžengė 100,0 proc. ribos ir buvo lygi 99,5 proc. Ši riba nebuvo peržengta ir 2011 m. 2012 m. Estijoje patirtas 51,6 mln. eurų dydžio deficitas, kuris lėmė išlaidų ir pajamų santykio padidėjimą iki 100,7 proc. Situacija buvo suvaldyta ir 2013–2015 m. valstybės išlaidų ir pajamų santykis Estijoje nebuvo didesnis nei 100,0 proc. 2016–2018 m. laikotarpiu surenkamų pajamų nebeapakavo valstybės išlaidoms padengti, tačiau trūkumas buvo nedidelis. Valstybės išlaidų ir pajamų santykis minėtu laikotarpiu buvo lygus nuo 101,3 iki 102,0 proc.

21 pav. Valstybės pajamų, išlaidų ir pajamų santykio dinamika Estijoje 2009–2018 m.
(sudaryta autorės, remiantis Eurostat, 2019)

Atkreiptinas dėmesys, kad Latvijos ir Lietuvos išlaidos nagrinėto laikotarpio pradžioje visiškai nederėjo su surenkamomis pajamomis – jų nepakako patiriamų išlaidų padengimui. Abi valstybės susidūrė su minėta problema, kurią identifikavusios, iki 2018 m. sugebėjo sumažinti ar net panaikinti šį trūkumą. Tuo tarpu Estijoje išlaidos viršijo surenkamas pajamas tik 2009 m., 2012 m. ir 2016–2018 m., tačiau šis viršijimas buvo nedidelis. Visą nagrinėtą laikotarpį valstybės išlaidų dalis nuo pajamų buvo gana arti 100,0 proc. Estijos pranašumą valstybės išlaidų dalies nuo pajamų aspektu rodo vidutinės rodiklio reikšmės per pastarąjį dešimtmetį (žr. 22 pav.).

22 pav. Valstybės išlaidų ir pajamų santykio vidurkiai Baltijos šalyse 2009–2018 m.,
proc.

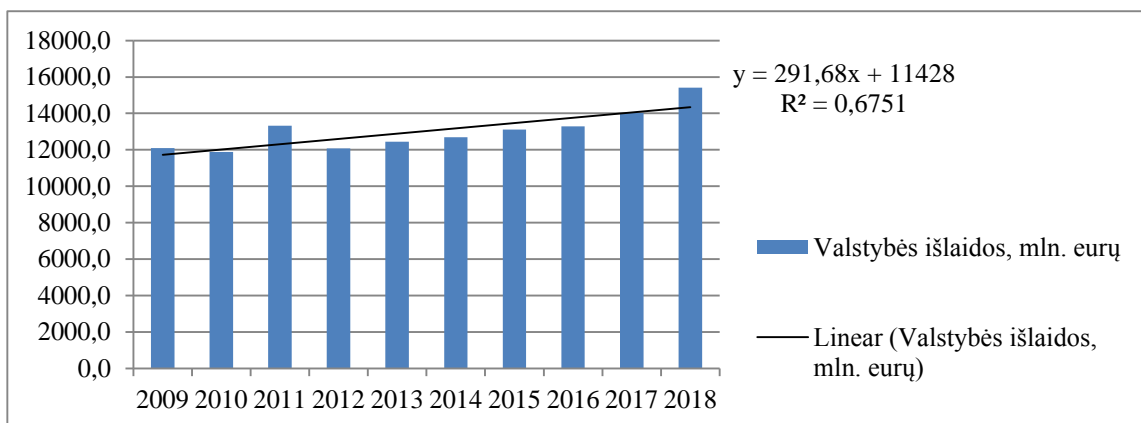
Didžiausias disbalansas tarp valstybės surenkamų pajamų ir patiriamų išlaidų pastarąjį dešimtmetį buvo Lietuvoje, kur dešimtmečio valstybės išlaidų ir pajamų santykio vidurkis buvo lygus 108,8 proc. Situacija tik nežymiai geresnė Latvijoje, kur valstybės išlaidų ir pajamų santykio vidurkis 2009–2018 m. buvo lygus 108,0 proc. Nagrinėjamas rodiklis Estijoje pastarąjį dešimtmetį buvo vidutiniškai lygus 100,5 proc. Tai reiškia, kad minėtai valstybei beveik pavyko subalansuoti patiriamas išlaidas ir gaunamas pajamas.

Atlikus valstybės išlaidų situaciją Baltijos valstybėse apibūdinančių rodiklių analizę, nustatyta, kad Finger-Kreinin skirtumų indekso, apskaičiuoto valstybės išlaidų struktūrai pagal valdžios lygius reikšmės, leidžia teigti, kad mažiausiai skiriasi Lietuvos ir Estijos valstybės išlaidos. Pagal struktūrinių pokyčių intensyvumo rodiklį nustatytas centrinės valdžios išlaidų dominavimas visose trijose Baltijos šalyse. Didžiausios valstybės išlaidos, tenkančios vienam gyventojui, 2009–2018 m. buvo Estijoje. Akcentuotina tai, kad Lietuvos valstybės išlaidos pastarąjį dešimtmetį absoliutine reikšme buvo didžiausios, tačiau vertinant šias išlaidas kaip BVP dalį, matyti, kad Lietuvoje šio rodiklio reikšmė mažesnė nei Latvijos, Estijos. Nustatyta, jog visose Baltijos šalyse pastarąjį dešimtmetį stebima valstybės išlaidų ir pajamų santykio mažėjimo tendencija.

3.4. Baltijos valstybių išlaidų prognozė 2019–2021 m.

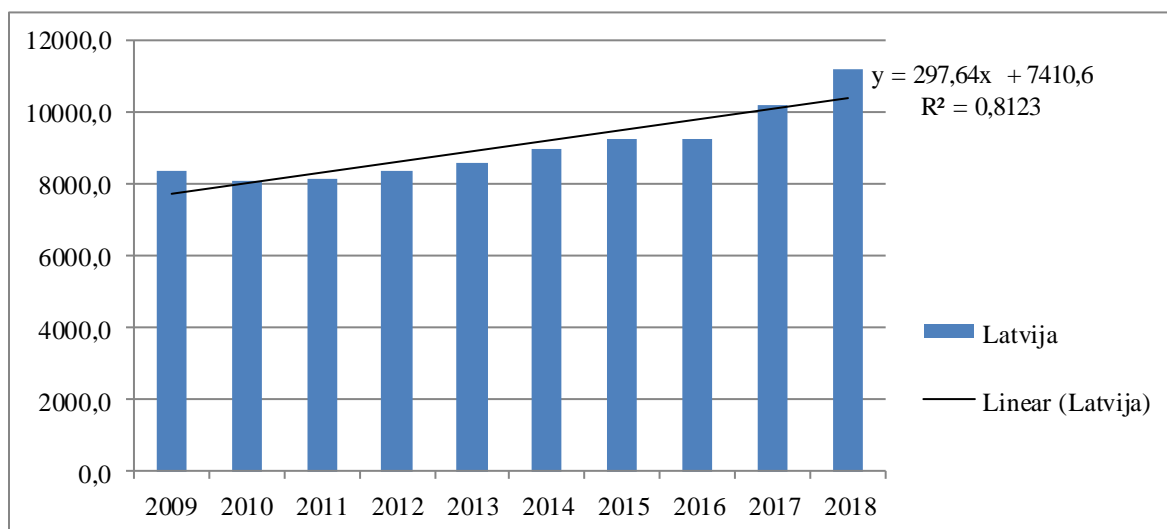
Siekiant numatyti valstybės išlaidų dydžius Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje, atliktas prognozavimas. Šiame darbo poskyryje pristatomi prognozių rezultatai.

Baltijos valstybių išlaidų prognozių parengimui, pasitelkti tiesinis trendas. Valstybės išlaidų trendo prognozė Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje pateikta 23–25 paveiksluose.

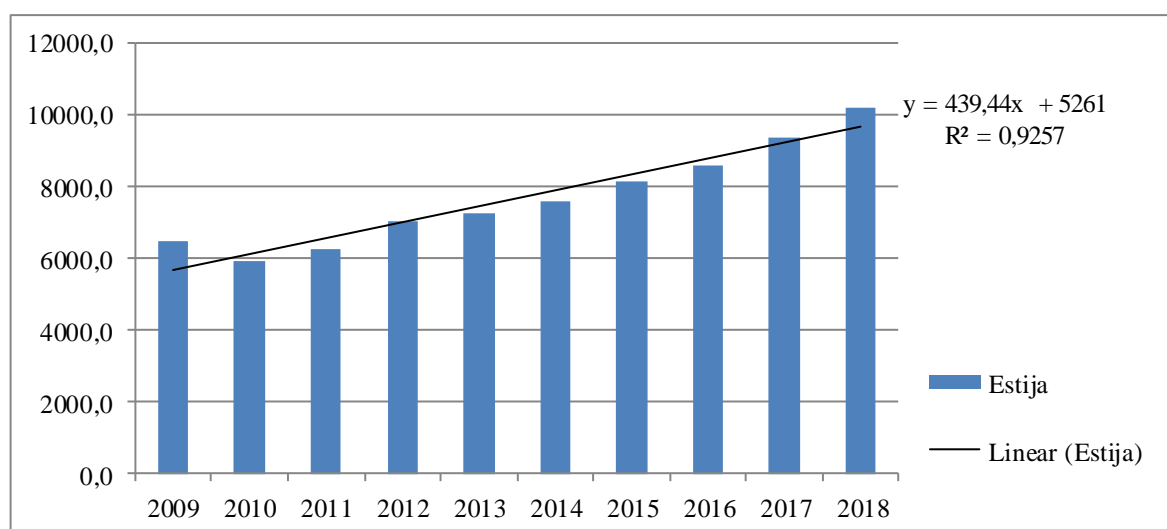
23 pav. Valstybės išlaidų trendo prognozė Lietuvoje, mln. eurų

Tiesinės regresijos lygties koeficientas b rodo, kad Lietuvos valstybės išlaidos didėja. Sudaryta lygtis vertinama kaip gana patikima, kadangi jos determinacijos koeficientas viršija 0,6.

24 pav. Valstybės išlaidų trendo prognozė Latvijoje, mln. eurų

Tiesinės regresijos lygties koeficientas b rodo, kad Latvijos valstybės išlaidos didėja. Sudarytos tiesinės regresijos lygties patikimumas labai aukštas, kadangi determinacijos koeficientas viršija 0,6 ir yra lygus 0,8123.

25 pav. Valstybės išlaidų trendo prognozė Estijoje, mln. eurų

Tiesinės regresijos lygties koeficientas b rodo, kad Estijos valstybės išlaidos didėja. Sudarytos regresijos lygties patikimumas yra labai aukštas – siekia 0,9257.

Pagal parengtas tiesinės regresijos lygtis apskaičiuotos prognozuojamos valstybės išlaidų reikšmės Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje 2019–2021 m. laikotarpiui. Prognozuojama, jog Lietuvos valstybės išlaidos bus didžiausios. 2019 m. jos sieks 14636,5 mln. eurų, 2020 m. – 14928,2 mln. eurų, o 2021 m. – 15219,8 mln. eurų (žr. 20 lent.).

20 lentelė. **Valstybės išlaidų trendo lygtys, determinacijos koeficientai ir dydžiai Baltijos šalyse**

Valstybės	Lygtis	Determinacijos koeficientas (R^2)	Metai		
			2019	2020	2021
Lietuva	$y=291,68x+11428$	0,6751	14636,5	14928,2	15219,8
Latvija	$y=297,64x+7410,6$	0,8123	10684,6	10982,3	11279,9
Estija	$y=439,44x+5261$	0,9257	10094,8	10534,3	10973,7

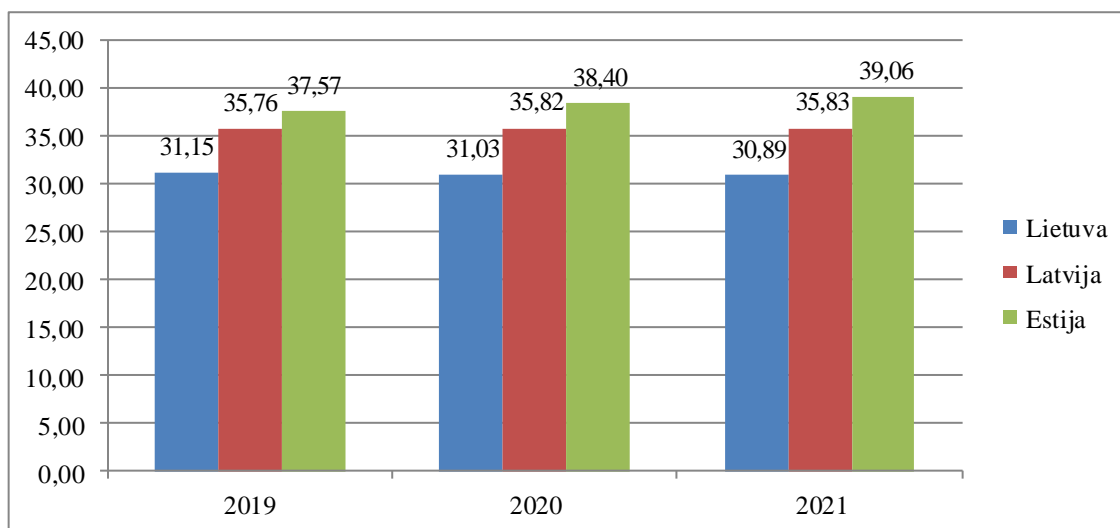
Latvijoje ir Estijoje 2019–2021 m. laikotarpiui planuojamos gana panašūs valstybės išlaidų dydžiai. Numatoma, kad 2019 m. valstybės išlaidos Latvijoje padidės iki 10684,6 mln. eurų, 2020 m. – 10982,3 mln. eurų, o 2021 m. 0 11279,9 mln. eurų. Estijos valstybės išlaidos, kaip rodo prognozė tiesinio trendo metodu, 2019 m. bus lygios 10094,8 mln. eurų, o 2021 m. – 10973,7 mln. eurų.

Parengus valstybės išlaidų prognozes, galima apskaičiuoti prognozuojamas valstybės išlaidų dalis nuo BVP. Tam būtini BVP prognozių duomenys. BVP prognozes 2019, 2020 ir 2021 m. parengė Europos Komisija (2019).

21 lentelė. **BVP prognozės 2019–2021 m.** (sudaryta autorės, remiantis Europos Komisija, 2019)

Valstybės	Prognozuojamas BVP padidėjimas, proc.			Prognozuojami BVP dydžiai		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Lietuva	3,8	2,4	2,4	46984,4	48112,1	49266,8
Latvija	2,5	2,6	2,7	29879,8	30656,6	31484,4
Estija	3,2	2,1	2,4	26869,0	27433,3	28091,7

Prognozuojama, kad BVP visose Baltijos šalyse ir toliau didės. Numatoma, kad 2019 m. Lietuvos BVP padidės 3,8 proc. 2020 ir 2021 m. padidėjimas bus nuosaikesnis – 2,4 proc. Remiantis 21 lentelėje pateiktais duomenimis, apskaičiuotas prognozuojamas valstybės išlaidų santykis su BVP (žr. 26 pav.).

26 pav. Valstybės išlaidų dalies nuo BVP prognozės Baltijos šalyse 2019–2021 m., proc.

Kaip rodo paveiksle pateikti duomenys, galima tikėtis, kad valstybės išlaidų dalis nuo BVP visose Baltijos šalyse ir toliau mažės. Prognozuojama, jog didžiausią dalį nuo BVP valstybės išlaidos artimiausius trejus metus sudarys Estijoje.

Apibendrinant tiesinio trendo metodu parengtas prognozes, galima teigti, kad 2019–2021 m. laikotarpiu Lietuvoje tikimasi didžiausių valstybės išlaidų, lyginant su Latvija ir Estija.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Išvados:

1. Išnagrinėjus valstybės išlaidų sampratą, tipus ir veiksnius, daroma išvada, kad valstybės išlaidos – vienas iš valstybės ekonominę, socialinę plėtrą lemiančių veiksnių. Tai itin svarbus ir atsakomybei imlus valstybės fiskalinės politikos elementas. Valstybės išlaidos apibrėžiamos kaip viena pagrindinių valstybės gyvavimo dedamųjų, būtina valstybės funkcionavimo ir konstitucinių teisių šalies gyventojams užtikrinimo sąlyga. Nustatyta, kad galimos įvairios valstybės išlaidų tipologijos, priklausomai nuo klasifikavimo kriterijų. Identifikuotas toks valstybės išlaidų klasifikavimo kriterijų rinkinys: valdžios lygios, valstybės funkcijos, socialumas, ekonominė paskirtis, ekonominis pobūdis. Atlikta valstybės išlaidų tipologijų analizė parodė, kad nagrinėjant valstybės išlaidas, nebūtina apsiriboti viena konkrečia išlaidų klasifikacija, tikslinga vadovautis mišriu požiūriu, pagal kurį išlaidų klasifikavimas atliekamas pagal kelis kriterijus. Mišrios valstybės išlaidų klasifikacijos pasirinkimas sudaro prielaidas nuodugnesnei valstybės lėšų panaudojimo analizei. Išnagrinėjus valstybės išlaidas lemiančius veiksnius, nustatyta, kad įtakos valstybės išlaidoms turi tiek pavieniai veiksniai, tiek jų rinkiniai. Paminėtina svari šių veiksnių įtaka: ekonominės situacijos, viešųjų investicijų, korupcijos, politinių institucijų, valdžios prioritetų, emigravusių šalies gyventojų mokėjimų, infliacijos, viešojo sektoriaus, teisinio reglamentavimo ir kitų veiksnių įtaka.
2. Atlikus valstybės išlaidų vertinimo būdų ir rodiklių analizę, nustatyta, kad valstybės išlaidų nagrinėjimui tikslinga taikyti dinaminės, struktūrinės ir rodiklių analizės tipus. Rodiklių analizės metu tikslingas tokių rodiklių skaičiavimas: struktūrinių pokyčių intensyvumo rodiklio, Finger-Kreinin skirtumų indekso, valstybės išlaidų vienam gyventojui rodiklio, valstybės išlaidų dalies nuo BVP rodiklio, valstybės išlaidų dalies nuo surinktų pajamų rodiklio.
3. Atlikta Baltijos valstybių išlaidų 2009–2018 m. analizė parodė, kad Baltijos valstybėms būdinga bendra valstybės išlaidų didėjimo tendencija. Didžiausios valstybės išlaidos visą nagrinėjamą laikotarpį buvo Lietuvoje. Atsižvelgiant į tai, kad valstybės išlaidų funkcija yra skatinamoji, šios išlaidos yra susijusios su ekonominiu augimu, jos padeda spręsti socialines problemas šalyje, galima daryti prielaidą, kad Lietuvoje pagal išlaidų mastą visa tai atliekama geriausiai.
4. Visų trijų Baltijos valstybių išlaidos pastarąjį dešimtmetį kito tiek pagal bendrąjį dydį, tiek pagal struktūrą. Išlaidas vienoms sritims didinant, mažintos kitos. Šiuos pokyčius

lėmė ekonominė, socialinė aplinka, tikslai, išorės poveikis. Visų Baltijos valstybių išlaidų struktūroje pastarąjį dešimtmetį dominavo centrinės valdžios išlaidos. Pastarąjį dešimtmetį centrinės valdžios išlaidos nei vienoje Baltijos valstybėje nebuvo mažesnės nei 68,2 ir nebuvo didesnės nei 78,9 proc. Visoms Baltijos valstybėms būdinga centrinės valdžios išlaidų dalies didėjimo tendencija.

5. Pagal išlaidų struktūrą funkcijų pjūviu Baltijos valstybėse dominuojančią poziciją pastarąjį dešimtmetį užėmė išlaidos socialinei apsaugai. Išlaidų socialinei apsaugai dalys nežymiai skyrėsi tarp atskirų Baltijos valstybių. Reikšmingą išlaidų dalį sudarė ir išlaidos švietimui, bendrų valstybės paslaugų teikimui, sveikatos apsaugai. Mažiausią dalį išlaidų visos Baltijos valstybės skyrė būsto ir komunalinio ūkio, aplinkos apsaugos, gynybos funkcijų vykdymui. Nustatyta, kad produktyvioms ir neproduktyvioms valstybės išlaidoms Baltijos šalyse būdingos skirtingos kaitos tendencijos, tačiau vertinant jų dalis nuo visų valstybės išlaidų, akivaizdus produktyvių išlaidų dominavimas.
6. Pagal Finger-Kreinin skirtumų indeksą, apskaičiuotą valstybės išlaidų struktūrai pagal valdžios lygius pastarąjį dešimtmetį, didžiausi skirtumai nustatyti tarp Latvijos ir Estijos valstybės išlaidų. Mažiausi skirtumai nustatyti tarp Lietuvos ir Estijos valstybės išlaidų. Remiantis apskaičiuotomis struktūrinių pokyčių intensyvumo rodiklio reikšmėmis, nustatyta, kad visų tirtų valstybių struktūroje akivaizdžiai dominuoja centrinės valdžios išlaidos. Intensyviausi struktūriniai pokyčiai valstybės išlaidų struktūroje nustatyti Latvijoje. Valstybės išlaidos, tenkančios vienam gyventojui, 2009–2018 m. Estijoje buvo didžiausios, lyginant su Latvija ir Lietuva. Tai reiškia, kad Lietuva šiuo aspektu nėra pirmaujanti valstybė, nepaisant didžiausių valstybės išlaidų absoliutine reikšme. Lietuvos valstybės išlaidos pastarąjį dešimtmetį absoliutine reikšme buvo didžiausios, tačiau vertinant šias išlaidas kaip BVP dalį, Lietuvoje šio rodiklio reikšmė mažesnė nei Latvijos, Estijos. Visose Baltijos šalyse pastarąjį dešimtmetį stebima valstybės išlaidų ir pajamų santykio mažėjimo tendencija. Tai reiškia, kad artėjama prie balanso tarp šių dviejų svarbių valstybės finansinę būklę atskleidžiančių rodiklių.
7. Prognozė trendo metodu parodė, kad 2019–2021 m. laikotarpiu Lietuvoje tikimasi didžiausių valstybės išlaidų, lyginant su Latvija ir Estija. Prognozuojama, jog Lietuvos valstybės išlaidos bus didžiausios. 2019 m. jos sieks 14636,5 mln. eurų, 2020 m. – 14928,2 mln. eurų, o 2021 m. – 15219,8 mln. eurų. Numatomas valstybės išlaidų santykio su BVP mažėjimas visose Baltijos šalyse.

Pasiūlymai:

1. Atsižvelgiant į produktyvių išlaidų svarbą ekonomikos augimui, visoms Baltijos valstybėms, siekiant ekonomikos plėtros, rekomenduojama didinti santykinę produktyvių išlaidų dalį nuo visų valstybės išlaidų.
2. Parengus prognozes, rodančias valstybės išlaidų didėjimo tendenciją, siūloma ieškoti priemonių ir kelių valstybės pajamų surinkimo gerinimui / didinimui. Tai būtina, siekiant kokybiško valstybės funkcijų įgyvendinimo.

LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Aisha, Z., Khatoon, S. (2009). Government expenditure and tax revenue, causality and cointegration: the experience of Pakistan (1972–2007). *The Pakistan Development Review*, No. 48 (4), p. 951–959.
2. Balaguer-Coll, T., Prior, D. (2009). Short- and long-term evaluation of efficiency and quality. An application to Spanish municipalities. *Applied Economics*, No. 41 (23), p. 2991–3002. doi: 10.1080/00036840701351923.
3. Bivainis, J. (2005). Lietuvos valstybės išlaidų masto ir struktūros lyginamieji vertinimai. *Ūkio technologinis ir ekonominis vystymas*, Nr. 11 (2), p. 71–77.
4. Bivainis, J., Butkevičius, A. (2002). Nacionalinio biudžeto išlaidų planavimas. *Pinigų studijos*, Nr. 4, p. 20–36.
5. Brandusescu, N. (2018). The analysis of Romanian government investment expenditure in 2008–2017 interval. *Scientific Bulletin – Economic Sciences*, No. 17, p. 119–124.
6. Burman, L. E., Phaup, M. (2012). Tax expenditures, the size and efficiency of government, and implications for budget reform. *Tax Policy and the Economy*, No. 26, p. 93–124.
7. Butkutė, D., Frolova, R. (2010). Valstybės biudžeto pajamų surinkimo ir išlaidų paskirstymo analizė. *Ekonomikos ir vadybos aktualijos*, p. 222–230.
8. Buturac, G., Lovrinčević, Ž., Mikulic, D. (2011). Macroeconomic performance, trade and competitiveness of South-East European countries. *Ekonomski Pregled*, No. 62, p. 483–507. doi: 2-s2.0-80355136781.
9. Chinweoke, N., Ray, N., Paschal, N. O. (2014). Impact of government expenditure on Nigeria's economic growth (1992–2011). *The Macrotheme Review*, No. 3 (7), p. 79–87.
10. Churchill, S. A., Ugur, M., Yew, S. L. (2017). Government education expenditures and economic growth: a meta-analysis. *The B. E. Journal of Macroeconomics*, No. 16, p. 1–17. doi: 10.1515/bejm-2016-0109.
11. Dao, M. W. (2012). Government expenditure and growth in developing countries. *Progress in Development Studies*, No. 12 (1), p. 77–82.
12. Dudzevičiūtė, G., Giedraitytė, V. (2019). Estimating and managing of government expenditure in the selected European Union countries. *Journal of Security and Sustainability Issues*, No. 9 (1), p. 155–170. doi: 10.9770/jssi.2019.9.1(12).

13. Ebaid, A., Bahari, Z. (2019). The nexus between government expenditure and economic growth: evidence of the Wagner's law in Kuwait. *Review of Middle East Economics and Finance*, No. 17, p. 1–9. doi: 10.1515/rmeef-2017-0001.
14. Europos Komisija (2019). *European Economic Forecast. Autumn 2019*. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/ip115_en_0.pdf (žiūrėta 2019 m. gruodžio 30 d.).
15. Eurostat (2019). *GDP and main components (output, expenditure and income)*. Prieiga per internetą: <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupDownloads.do> (žiūrėta 2019 m. lapkričio 25 d.).
16. Eurostat (2019). *General government expenditure by function*. Prieiga per internetą: <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupDownloads.do> (žiūrėta 2019 m. gruodžio 8 d.).
17. Eurostat (2019). *Government revenue, expenditure and main aggregates*. Prieiga per internetą: <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupDownloads.do> (žiūrėta 2019 m. lapkričio 25 d.).
18. Eurostat (2019). *Population on 1 January by age and sex*. Prieiga per internetą: <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupDownloads.do> (žiūrėta 2019 m. lapkričio 25 d.).
19. Finger, J. M., Kreinin, M. E. (1979). A measure of export similarity and its possible uses. *The Economic Journal*, No. 89 (356), p. 905–912.
20. Garšvienė, L. (2015). Valstybės išlaidų ir jų struktūros įtaka Lietuvos ekonomikai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, Nr. 2 (37), p. 6–22.
21. Guogis, A. (2004). Globalizacijos ir gerovės valstybių santykio problema. *Socialinis darbas*, Nr. 3 (2), p. 5–11.
22. Hussain, A., Mohammad, S. D., Akram, K., Lal, I. (2009). Effectiveness of government expenditure crowding-in or crowding-out: empirical evidence in case of Pakistan. *European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences*, No. 16, p. 143–149.
23. Ioan, B., Liviu, B., Larissa, B. (2013). Budget and budget execution in the northwest region of Romania. *Annals of the University of Oradea, Economic Science Series*, No. 22(1), p. 846–855. doi: 10.2139/ssrn.2145866.
24. Irmen, A., Kuehnel, J. (2009). Productive government expenditure and economic growth. *Journal of Economic Surveys*, No. 23 (4), p. 692–733. doi: 10.1111/j.1467-6419.2009.00576.x.

25. Yuxiang, K., Chen, Z. (2010). Government expenditure and energy intensity in China. *Energy Policy*, No. 38, p. 691–694. doi:10.1016/j.enpol.2009.10.031.
26. Klein, M., Linnemann, L. (2019). Macroeconomic effects of government spending: the great recession was (really) different. *Journal of Money, Credit & Banking*, No. 51(5), p. 1237–1264. doi: 10.1111/jmcb.12558.
27. Kurniawati, S. (2018). Granger causality between local government expenditure and economic growth in Indonesia. *Journal of Business and Economics Review*, No. 3 (4), p. 80–86.
28. Lewis, B. D. (2018). Local government form in Indonesia: tax, expenditure, and efficiency effects. *Studies in Comparative International Development*, No. 53, p. 25–46. doi: 10.1007/s12116-017-9236-z.
29. Lewis, B. D. (2019). Legislature size, local government expenditure and taxation, and public service access in Indonesia. *Studies in Comparative International Development*, No. 54, p. 274–298. doi: 10.1007/s12116-019-09278-1.
30. Liesonis, V., Račkauskas, M. (2012). Produktyvios valstybės išlaidos ir jų poveikis ekonomikos augimui. *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai*, Nr. 6 (2), p. 73–86. doi: 10.7720/AESR.1822-7996.2012.6.2.4.
31. Liubimova, A., Žigienė, G. (2011). Valstybės išlaidų apimtys ir struktūros įtaka šalies ekonominiam augimui. *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai*, Nr. 4 (1), p. 53–68.
32. Lydeka, Z., Žaliamuskas, Ž. D. (2013). Veiksnių, turinčių įtakos Lietuvos valstybės išlaidoms ir jų struktūrai, tyrimas. *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai*, Nr. 7 (1), p. 13–29. doi: 10.7720/AESR.1822-7996.2013.7.1.1.
33. Mačiulaitytė, E. (2007). *Valstybės finansų ekonometrinis modeliavimas*. Daktaro disertacija. Vilnius: Technika.
34. Malička, L. (2019). Political expenditure cycle at the municipal government level in Slovakia. *Acta Universitatis Agriculturae Et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, No. 67 (2), p. 503–513. doi: 10.11118/actaun201967020503.
35. Mazorodze, B. T. (2018). Government expenditure and economic growth in Zimbabwe. *African Journal of Business and Economic Research*, No. 13 (2), p. 183–202. doi: 10.31920/1750-4562/2018/v13n2a9.
36. Narayan, P. K. (2005). The government revenue and government expenditure nexus: empirical evidence from nine Asian countries. *Journal of Asian Economics*, No. 15 (6), p. 1203–1216.

37. Navaitis, G., Gaidys, V. (2014). Lietuvos gyventojų požiūris į felicitarinį valstybės biudžeto perskirstymą. *Socialinis darbas*, Nr. 13 (2), p. 134–143. doi:10.13165/SD-14-13-2-01.
38. Oluwatobi, S. O., Ogunrinola, I. O. (2011). Government expenditure on human capital development: implications for economic growth in Nigeria. *Journal of Sustainable Development*, No. 4 (3), p. 72–80. doi:10.5539/jsd.v4n3p72.
39. Omitogun, O. (2018). Investigating the crowding out effect of government expenditure on private investment. *Journal of Competitiveness*, No. 10 (4), p. 136–150. doi: 10.7441/joc.2018.04.09.
40. Paral, M., Bližkovsky, P. (2019). Globalisation and food sovereignty: impact of foreign direct investments and government expenditure in Ghana in 2001–2010. *Acta Universitatis Agriculture et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, No. 1 (30), p. 325–331. doi: 10.11118/actaun201967010325.
41. Pitas, N., Barrett, A. G., Taff, B. D., Mowen, A. J. (2018). Trends in state government park and recreation: expenditures and employment – 2000 to 2014. *Journal of Park and Recreation Administration*, No. 36, p. 107–127. doi: 10.18666/JPra-2018-V36-I4-8516.
42. Pukelienė, V., Karaliūtė, A., Dapkus, M. (2016). Lietuvos viešųjų paslaugų išlaidų struktūros vertinimas ES šalių kontekste. *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai*, Nr. 10 (1), p. 155–169. doi: 10.7220/AESR.2335.8742.2016.10.1.8.
43. Račkauskas, M., Liesonis, V. (2011). Neproduktyvios valstybės išlaidos ir jų poveikis ekonomikos augimui. *Vadyba*, Nr. 19 (2), p. 71–76.
44. Račkauskas, M., Liesonis, V. (2014). Socialinių valstybės išlaidų produktyvumo vertinimas. *Studijos šiuolaikinėje visuomenėje*, Nr. 5 (1), p. 222–233.
45. Sabaliauskas, J., Dzemydaitė, G. (2016). Valstybės išlaidų poveikio verslo produktyvumui tyrimas. *VU EF studentų mokslinės draugijos konferencija : straipsnių rinkinys, 2015*. Vilnius: Vilniaus universitetas, p. 194–202.
46. Saud, M. M. A., Guo, P., Haq, I., Pan, G., Khan, A. (2019). Do government expenditure and financial development impede environmental degradation in Venezuela? *PLoS ONE*, No. 14 (1), p. 1–13. doi: 10.1371/journal.pone.0210255.
47. Sharma, B. (2012). Government expenditure and economic growth in Nepal a minute analysis. *Basic Research Journal of Business Management and Accounts*, No. 1 (4), p. 37–40.
48. Wahrig, L., Vallina, G. (2011). The effect of the economic and financial crisis on government revenue expenditure. *Statistics in Focus*, No. 45, p. 1–12.

49. Wang, M., Tao, C. (2019). Research on the efficiency of local government health expenditure in China and its spatial spillover effect. *Sustainability*, No. 11, p. 1–17. doi:10.3390/su11092469.
50. Woodford, M. (2011). Simple analytics of the government expenditure multiplier. *American Economic Journal: Macroeconomics*, No. 3, p. 1–35. doi: 10.1257/mac.3.1.1.
51. Wu, S. Y., Tang, J. H., Lin, E. S. (2010). The impact of government expenditure on economic growth: how sensitive to the level of development? *Journal of Policy Modeling*, No. 32, p. 804–817. doi:10.1016/j.jpolmod.2010.05.011.
52. Žigienė, G., Liubimova, A. (2010). Funkcinių valstybės išlaidų elementų ekonominės struktūros įtaka šalies ekonominiam augimui. *Vadyba*, Nr. 17 (1), p. 61–69.
53. Žigienė, G., Slavickaitė, S. (2014). Valstybės išlaidų struktūros ir politinės ideologijos sąsajų įtaka šalies ekonomikai. *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai*, Nr. 8 (1), p. 13–29. doi: 10.7220/AESR.1822.7996.2014.8.1.1.

EVALUATION OF THE STRUCTURE OF LITHUANIAN GOVERNMENT EXPENDITURE IN THE CONTEXT OF BALTIC COUNTRIES

Karolina OGRODNIKOVA

Paper for the Master's degree

Economic analysis and planning Master's Program

Vilnius University, Faculty of Economics and Business Administration, Economic

Policy Department

Supervisor – prof. dr. T. Baležentis

Vilnius, 2020

SUMMARY

65 pages, 26 charts, 21 tables, 53 references.

The main purpose of this master thesis is to analyse the structure of Lithuanian government expenditure in the context of Baltic countries. Tasks: 1) to reveal the concept, types and factors of government expenditure; 2) to analyse ways and measures for the evaluation of government expenditure; 3) to carry out the research of dynamics and structure of government expenditure in Baltic countries; 4) to evaluate government expenditure in Baltic states by the application of indexes and ratios; 5) to prepare forecasts of government expenditure in Baltic states.

The following methods were employed: scientific literature analysis, comparative analysis, logical analysis, statistical analysis, statistical forecasting.

Author of the master thesis has prepared methodology for the research of Lithuanian government expenditure in the context of Baltic countries. A research of government expenditure in Baltic States was carried out. Results of this research have shown the main trends of government expenditure in Baltic States.

Results of the research of government expenditure in Baltic countries during 2009-2018 has shown that all the states have a common trend: government expenditure increases. Lithuania had the highest expenditure during the period that was chosen for analysis. Changes in government expenditure in all Baltic countries during the last decade were noticed not only in amount, but in the structure as well. The decrease of particular expenditure resulted in increase of others. These changes were determined by economic, social environment, objectives, external impacts. Expenditure of central government were dominant during the last decade in every Baltic country. Expenditure for social security hold the largest share if compared to expenditure for other functions. It was found out that productive and unproductive government expenditure gave different trends of fluctuation, however productive expenditure was dominant. Suggestions: 1) for all Baltic countries it is recommended to increase the share of productive expenditure; 2) for all Baltic countries it is recommended to search for tools and paths in order to develop the collection of government income.